

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Кафедра нової та новітньої історії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до дипломної роботи бакалавра
на тему: «Боротьба чорношкірого населення Сполучених Штатів Америки за
громадянські права (середина 1940-х – початок 1970-х рр.)»

Виконав:

Студент IV курсу групи ІС-42

Денної форми навчання

Напрямок підготовки (спеціальності):

032 Історія та археологія

Наретя Олександр Геннадійович

Керівник: канд. іст. наук, доцент

Страшнюк Сергій Юрійович

Рецензент: канд. іст. наук, доцент

Ченчик Дмитро Володимирович

Харків 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Расова проблема в США в перше повосінне десятиріччя	15
1.1. Основні передумови актуалізації проблеми громадянських прав афроамериканців.....	15
1.2. Негритянське питання у внутрішній політиці адміністрацій Г. Трумена та Д. Айзенговера і позиція Верховного суду США.....	29
1.3. Лідерські ролі у боротьбі за громадянські права чорношкірого населення: формування ідеологій Елайджи Мухаммеда, Малкольма Ікса та Мартіна Лютера Кінга.....	42
РОЗДІЛ II. Активізація та еволюція негритянського руху за громадянські права	50
2.1. Нова фаза боротьби (1955-1960 рр.)	50
2.2. Зміна тактики протесту (1960-1965 рр.).....	67
2.3. Диференціація та радикалізація афроамериканського руху (1966-1971 рр.)	86
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	101
РЕЗЮМЕ.....	113

ВСТУП

Актуальність дослідження. Тема боротьби афроамериканців за громадянські права в США з середини 1940-х до початку 1970-х років є надзвичайно актуальною як з наукового, так і суспільно-політичного погляду. Вивчення цього історичного етапу допомагає зрозуміти механізми боротьби за рівність та справедливість, які досі впливають на політичні процеси в країні.

З наукової точки зору, тема є ваговою для аналізу процесів, пов'язаних із подоланням расової дискримінації та сегрегації. Важливим напрямом є дослідження юридичних і соціальних механізмів захисту прав чорношкірого населення. Суспільно-політична ж значущість теми полягає в її впливі на формування сучасного американського суспільства. Боротьба афроамериканців за громадянські права стала важливим етапом у становленні рівноправного суспільства, визначивши нові стандарти справедливості. Протести та ненасильницькі акції громадянської непокори під керівництвом Мартіна Лютера Кінга та Малкольма Ікса докорінно змінили соціальну структуру США, а їхній досвід є прикладом успішної боротьби за права людини. Це також дозволяє побачити, як через політичний тиск та громадські протести вдалося досягти значних зрушень у сфері соціальної справедливості.

Перемоги афроамериканців за рівні права мають безпосередній зв'язок із сучасними рухами, такими як Black Lives Matter, котрі виступають проти системної дискримінації та насильства щодо чорношкірих громадян. Питання расової нерівності та дискримінації залишаються критично важливими для американського суспільства. Незважаючи на досягнення в правовій сфері, структурна нерівність продовжує існувати, виявляючись у різних аспектах життя — від доступу освіти та охорони здоров'я до економічних можливостей.

Об'єкт дослідження: рух афроамериканців за громадянські права в США.

Предмет дослідження: еволюція ідеологічних засад, форм і методів боротьби афроамериканців за громадянські права, а також діяльність

організацій, що суттєво вплинули на відстоювання прав чорношкірої спільноти в США.

Хронологічні межі дослідження: середина 1940-х – початок 1970-х рр. Нижня хронологічна рамка обумовлена початком боротьби чорношкірих американців за громадянські права у зв'язку із закінченням Другої світової війни та рухом за скасування расової сегрегації у війську. Верхня хронологічна рамка проходить через розкол партії «Чорних пантер» у 1971 році, викликаний судовими переслідуваннями та внутрішніми суперечками щодо стратегії й напрямку руху, що означало завершення активної фази громадянських рухів афроамериканців.

Територіальні рамки дослідження: Сполучені Штати Америки.

Історіографічний огляд. Коло наукової літератури з обраної теми досить широке. В нашому дослідженні були використані напрацювання західної, радянської та української історіографії.

Радянська історіографія наголошувала на пригнобленому становищі афроамериканців і системній дискримінації в США протягом усієї їхньої історії. Це можна виразно побачити в працях таких дослідників, як І. О. Геєвського Л.Н. Мітрохіна, де аналіз детермінований економічним аналізом та прикладами з історії.

В монографії І. О. Геєвського «Негритянська проблема Вашингтона в негритянському питанні (1945-1972)»⁹⁰ детально висвітлюється багато аспектів негритянського руху. Дослідник акцентує на структурних нерівностях і соціальних конфліктах, що сформували основу для протестного руху. Докладно та ґрунтовно аналізується боротьба чорношкірого населення США за громадянські права в контексті «Холодної війни», політика в негритянському питанні різних адміністрацій, а також еволюцію поглядів демократичної та республіканської партій зазначеного періоду щодо

⁹⁰ Геєвский И. А. США: Негритянская проблема Вашингтон в негритянском вопросе (1945–1972) / И. А. Геєвский. — Москва : Международные отношения, 1973. — 347 с.

афроамериканського руху. Він розглядає, як їхні дії і законодавчі ініціативи вплинули на ситуацію з громадянськими правами.

Виділемо й дослідження Л. Н. Мітрохіна «Негритянський рух у США: ідеологія та практика»⁹⁴, в якому акцентується увага на різних підходах до боротьби за громадянські права. Автор аналізує помірковані, ненасильницькі стратегії Мартіна Лютера Кінга, що ґрунтувалися на принципах мирного опору та християнських цінностей, а також радикальні, більш агресивні методи «Нації Ісламу» на чолі з Елайджою Мухаммедом, а згодом Малкольма Ікса і Партії «Чорних пантер». Автор аналізує, як ідеологія кожного з цих лідерів та рухів впливала на політичні процеси, масові акції протесту, соціальну мобілізацію афроамериканського населення та розвиток громадянського суспільства.

До проблеми становища афроамериканців в США звертаються багато **європейських та американських дослідників**. Західні науковці по-різному відносилися до проблеми їх расової та соціальної дискримінації. Втім, ми намагалися залучити передусім такі роботи, автори яких критично відносилися до безправного положення чорношкірих американців.

Дослідник американської історії Джон Девід Скрентний у статті «Вплив холодної війни на громадянські права афроамериканців: Америка та світова аудиторія, 1945-1968 рр.»⁷⁶ розкриває та прагне об'єктивно виявити, як зовнішній чинник вплинув на політичні зрушення у сфері громадянських прав у США. Мері Луїза Дудзяк у книзі «Громадянські права в епоху холодної війни: раса та імідж американської демократії»¹⁹ досліджує вплив міжнародного контексту на рух за громадянські права, зокрема як холодна війна та критика США з боку СРСР стимулювали реформи в 1940-х – 1950-х роках.

⁹⁴ Митрохин Л. М. Негритянское движение в США: идеология и практика / Л. М. Митрохин. — Москва : Международные отношения, 1974. — 164 с.

⁷⁶ Skrentny J. D. The Effect of the Cold War on African-American Civil Rights: America and the World Audience, 1945–1968 / J. D. Skrentny // *Theory and Society*. — 1998. — Vol. 27, no. 2. — P. 237–285. — Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/657868> (дата звернення: 14.09.2024).

¹⁹ Dudziak M. L. *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy* / M. L. Dudziak. — Princeton : Princeton University Press, 2000. — 330 p.

Бредлі Лоуренс в книзі «Чорно-білий світ сповнений нюансів»⁸⁹ досліджує складність та різноманітність афроамериканського соціуму, акцентуючи увагу на соціальних нюансах та багатогранності досвіду чорношкірих американців. Шерон Дж. Вілсон в монографії «Браун проти Ради освіти Топеки»⁷³ досліджує подію, яка поклала край сегрегації в державних школах.

Клейборн Карсон у книзі «Малкольм Ікс: Досьє ФБР»¹³ досліджує життя та діяльність Малкольма Ікса через призму документів ФБР. Він аналізує еволюцію поглядів лідера від радикального націоналізму в межах «Нації Ісламу» до універсалістських ідей, підкреслюючи його вплив на афроамериканський активізм 1960-х років. Клод А. Клегг у монографії «Оригінальна людина: Життя та часи Елайджи Мухаммеда»¹⁶ пропонує детальну біографію лідера Нації Ісламу, висвітлюючи його роль у формуванні ідеології чорного націоналізму та сепаратизму, які стали альтернативою інтеграційним стратегіям руху за громадянські права. Едвард Е. Кертис у книзі «Чорна мусульманська релігія в «Нації Ісламу», 1960–1975 рр.»¹⁷ досліджує релігійні та політичні аспекти діяльності «Нації Ісламу», акцентуючи на поєднанні духовних практик із боротьбою за соціальну справедливість. Хасан Кваме Джеффріс у монографії «Кривавий Лаундс: Громадянські права та Чорна сила в Алабамі»⁴² аналізує перехід від ненасильницьких методів до ідей «Чорної сили» в окрузі Лаундс, Алабама, підкреслюючи роль місцевих ініціатив у створенні Партії Чорних Пантер і розвитку радикального активізму. Барбара Рансбі у книзі «Елла Бейкер і Чорна боротьба за свободу: радикальна

⁸⁹ Бредлі Л. «Черно-белый» мир полный нюансов / Л. Бредли // Дружба народов. — 1997. — № 7. — С. 175.

⁷³ Sharon J. W. Brown v. Board of Education of Topeka / J. W. Sharon. — ABDO Publishing Company, 2015. — 48 p.

¹³ Carson C. Malcolm X: The FBI File / C. Carson ; ed. by D. Gallen ; introd. by S. Lee. — New York : Skyhorse Publishing, 2012. — 514 p.

¹⁶ Clegg C. A. An Original Man: The Life and Times of Elijah Muhammad / C. A. Clegg. — New York : St. Martin's Press, 1997. — 377 p.

¹⁷ Curtis E. E. Black Muslim Religion in the Nation of Islam, 1960–1975 / E. E. Curtis. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2006. — 256 p.

⁴² Jeffries H. K. Bloody Lowndes: Civil Rights and Black Power in Alabama's Black Belt / H. K. Jeffries. — New York : New York University Press, 2009. — 368 p.

демократична візія»⁶⁷ висвітлює внесок Елли Бейкер у рух за громадянські права, акцентуючи на її ролі в розвитку низового активізму та демократичних принципів, які формували стратегії NAACP і SNCC. Чарльз М. Пейн у праці «Я бачив обіцяну землю: Традиція організації та боротьба за свободу в Міссісіпі»⁶³ аналізує низові рухи в Міссісіпі, підкреслюючи значення місцевих лідерів у кампаніях за виборчі права та їхній внесок у прийняття Закону про виборчі права 1965 року.

Джеймс Форман у праці «Створення чорних революціонерів»²⁷ пропонує автобіографічний аналіз участі в русі за громадянські права. Як активіст SNCC, автор розкриває внутрішню динаміку руху, акцентуючи на напруженості між ненасильницькими та радикальними стратегіями, що формували його розвиток у 1960-х роках. Ворд Черчілль у книзі «Документи COINTELPRO: секретні війни ФБР проти інакодумства в Сполучених Штатах»¹⁵ досліджує репресивну програму ФБР COINTELPRO, спрямовану проти афроамериканських активістів, зокрема партію «Чорні Пантери». Праця розкриває механізми державної протидії руху за громадянські права, підкреслюючи її вплив на занепад радикальних організацій.

Книга У. Міллера «Мартін Лютер Кінг. Життя, страждання та велич»⁹³ є ґрунтовною біографією, яка розкриває як особисті, так і громадсько-політичні аспекти життя одного з найвпливовіших лідерів руху за громадянські права у США. Гарроу Девід Джон у працях «Несучи хрест: Мартін Лютер Кінг-молодший і Конференція південного християнського лідерства»³¹ та «Протест

⁶⁷ Ransby B. *Ella Baker and the Black Freedom Movement: A Radical Democratic Vision* / B. Ransby. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2003. — 496 p

⁶³ Payne C. M. *I've Got the Light of Freedom: The Organizing Tradition and the Mississippi Freedom Struggle* / C. M. Payne. — Berkeley : University of California Press, 1995. — 525 p.

²⁷ Forman J. *The Making of Black Revolutionaries* / J. Forman. — New York : Macmillan, 1972. — 553 p.

¹⁵ Churchill W. *The COINTELPRO Papers: Documents from the FBI's Secret Wars Against Dissent in the United States* / W. Churchill, J. Vander Wall. — Boston : South End Press, 2002. — 468 p.

⁹³ Миллер У. Мартин Лютер Кинг. Жизнь, страдание и величие / У. Миллер ; пер. з англ. В. Т. Олейника. — Москва : Рудомино: Текст, 2004. — 288 с.

³¹ Garrow D. J. *Bearing the Cross: Martin Luther King, Jr., and the Southern Christian Leadership Conference* / D. J. Garrow. — New York : William Morrow, 1986. — 800 p.

у Сельмі: Мартін Лютер Кінг-молодший і Закон про виборчі права 1965 року»³² детально аналізує ненасильницькі стратегії Кінга та їхній вплив на законодавчі реформи, зокрема прийняття Закону про виборчі права 1965 року. Блум Джошуа і Мартін Волдо Едвін у книзі «Чорні проти імперії: історія та політика партії «Чорні Пантери»»⁹ аналізують ідеологію «Чорної сили» та діяльність «чорних мусульман» в 1960-х – 1970-х роках, звертаючи увагу на програми соціальної допомоги та конфлікти з владою, зокрема через програму COINTELPRO ФБР.

Українська історіографія недостатньо приділяла уваги цій проблемі. Із робіт вітчизняних авторів, що заслуговують на увагу, можемо назвати лише книгу статтю Юрія Конончука «Ідеологія насильства в контексті боротьби афроамериканців за громадянські права в США (1950–1970-ті рр.)»⁹². Автор аналізує взаємозв'язок між насильницькими підходами, які використовували радикальні організації, зокрема «Чорні Пантери», та стратегіями ненасильницького спротиву, характерними для діяльності Мартіна Лютера Кінга.

Мета роботи полягає в розгляді та аналізу руху чорношкірого населення Сполучених Штатів Америки за громадянські права в середині 1940-х – на початку 1970-х рр. З поставленої мети витікають і **завдання** дослідження:

1. З'ясувати основні передумови актуалізації проблеми громадянських прав афроамериканців у перше повоєнне десятиріччя.
2. Проаналізувати політичні умови в США після Другої світової війни та оцінити, як політика влади щодо громадянських прав афроамериканців сприяла або гальмувала їхню боротьбу.

³² Garrow D. J. Protest at Selma: Martin Luther King, Jr., and the Voting Rights Act of 1965 / D. J. Garrow. — New Haven : Yale University Press, 1978. — 346 p.

⁹ Bloom J. Black Against Empire: The History and Politics of the Black Panther Party / J. Bloom, W. E. Martin. — Berkeley : University of California Press, 2013. — 560 p.

⁹² Конончук Ю. В. Ідеологія насильства в контексті боротьби афроамериканців за громадянські права в США (1950–1970-ті рр.) / Ю. В. Конончук // Вісник аграрної історії. — 2020. — № 31–34. — С. 250–258. — Режим доступу: <https://doi.org/10.31392/VAN-2020.30-34.23> (дата звернення: 14.09.2024).

3. Дослідити лідерські ролі у боротьбі за громадянські права чорношкірого населення Елайджи Мухаммеда, Малкольма Літтла та Мартіна Лютера Кінга, розглянувши їхні стратегії та внесок у боротьбу за громадянські права.
4. Охарактеризувати нову фазу боротьби за громадянські права у другій половині 1950-х рр.
5. Розглянути зміну тактики протесту негритянського руху в 1960–1965-х рр., зокрема методи мирного протесту та ненасильницького спротиву, а також їхній вплив на досягнення ключових законодавчих змін.
6. Простежити диференціацію та радикалізацію руху за громадянські права у 1966–1971 рр.

Джерельна база дослідження. Наукове дослідження боротьби афроамериканського населення Сполучених Штатів Америки за громадянські права з середини 1940-х до початку 1970-х років ґрунтується на різноманітному комплексі писемних історичних джерел. Джерельна база дипломної роботи структурована відповідно до наукових принципів класифікації історичних джерел і охоплює законодавчі акти, офіційні документи, нарративні джерела, особові джерела, періодичну пресу та програмні документи громадських організацій.

1. Нормативно-правові акти.

До цієї категорії належать ключові законодавчі документи, що закріпили юридичні досягнення руху. Статут Організації Об'єднаних Націй³⁰ 1945 року декларує принципи рівності, які активісти використовували для обґрунтування своїх вимог. Рішення Верховного суду США у справі «Браун проти Ради освіти Топека»³ визнало расову сегрегацію в школах неконституційною, створивши правовий прецедент для десегрегації. Закон про громадянські права⁴ 1964 року

³⁰ United Nations. Charter of the United Nations // United Nations Treaty Series. — 1945. — Vol. 1, XVI. — 112 p.

³ Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954). — Режим доступу: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/> (дата звернення: 27.09.2024).

⁴ Civil Rights Act of 1964, Pub. L. No. 88-352, 78 Stat. 241. — 1964. — 28 p.

заборонив дискримінацію за расовою ознакою у громадських місцях, за місцем роботи та у виборчому процесі. Закон про виборчі права³¹ 1965 року усунув бар'єри, такі як тести на грамотність, що обмежували участь афроамериканців у виборах.

2. Документи виконавчої влади.

Звіт Комітету президента з громадянських прав «To Secure These Rights»²⁸ 1947 року систематизує проблеми расової нерівності та пропонує реформи. Систематизує проблеми расової нерівності в освіті, працевлаштуванні, житлових умовах і правосудді, пропонуючи реформи, зокрема десегрегацію збройних сил, заборону лінчувань і створення федеральних механізмів захисту громадянських прав.

3. Документи громадських організацій.

Ця група включає документи, що відображають практичну діяльність та тактику організацій руху. Протоколи засідань «Студентського ненасильницького координаційного комітету»²⁶ від 27–29 квітня 1962 року розкривають конкретну тактику ненасильницького спротиву, яку використовувала організація в цей період, фіксуючи обговорення та прийняті рішення з цього питання.

4. Наративні джерела

Ця категорія охоплює промови, публіцистичні твори та праці лідерів негритянського руху. Виступ Мартіна Лютера Кінга «У мене є мрія»⁹ (1963) став символом ненасильницької боротьби. Його книги, зокрема «Крок до свободи: історія Монтгомері»¹¹, «Сила любові»¹⁰, «Куди нам далі: хаос чи

³¹ Voting Rights Act of 1965, Pub. L. No. 89-110, 79 Stat. 437. — 1965. — 22 p.

²⁸ To Secure These Rights: The Report of the President's Committee on Civil Rights. — Washington, DC : U.S. Government Printing Office, 1947. — Режим доступу: <https://www.trumanlibrary.gov/library/to-secure-these-rights#VII> (дата звернення: 14.09.2024).

²⁶ SNCC. Minutes of SNCC meeting, April 27–29, 1962 / Student Nonviolent Coordinating Committee. — Box 62, folder 4, Braden Papers, SHSW, 1962. — 10 p.

⁹ King M. L. I Have a Dream. Speech delivered at the March on Washington, August 28, 1963.

¹¹ King M. L. Stride Toward Freedom: The Montgomery Story / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1958. — 230 p.

¹⁰ King M. L. Strength to Love / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1964. — P. 17–20.

громада?»¹³, «Чому ми не можемо чекати»¹⁴ та «Сурма совісті»¹² розкривають філософію ненасильства та стратегії громадянської непокори. Промови Малкольма Ікса, зібрані у виданнях «Будь-якими засобами»³² та «Кінець світового панування білих»³³ пропонують радикальний підхід, наголошуючи на самозахисті. Твори Елайджі Мухаммада, такі як «Найвища мудрість»²², «Послання до чорношкірих в Америці»¹⁹, «Падіння Америки»²¹, «Наш спаситель прибув»²⁰ та «Історія «Нації Ісламу»¹⁸ висвітлюють ідеологію очолюваної ним організації. Стаття Елли Бейкер «Більше, ніж гамбургер»² аналізує значення студентських протестів як рушійної сили для активізації боротьби за громадянські права та розвитку децентралізованого лідерства в русі. Виступ Джеймса М. Лоусона під час тренінгів з ненасильницької боротьби у Нешвіллі 1960 рр., зокрема його промова «Зі стільця біля прилавку»¹⁵ детально описує тактику ненасильницьких сидячих страйків як дієвий метод прямої дії проти сегрегації в публічних закладах. Статті Х'юї П. Ньютона «Чорний капіталізм: переосмислення»²³ та «Пантери»²⁴ розкривають ідеологічні засади партії та її критику капіталізму.

5. Джерела особистого походження.

¹³ King M. L. Where Do We Go from Here: Chaos or Community? / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1967. — P. 45–47.

¹⁴ King M. L. Why We Can't Wait / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1964. — 178 p.

¹² King M. L. The Trumpet of Conscience / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1968. — P. 15–18.

³² X M. By Any Means Necessary: Speeches, Interviews, and a Letter / ed. by G. Breitman. — New York : Pathfinder Press, 1970. — 191 p.

³³ X M. The End of White World Supremacy: Four Speeches / ed. by I. B. Karim. — New York : Arcade Publishing, 1989. — 148 p.

²² Muhammad E. The Supreme Wisdom: Solution to the So-Called Negroes' Problem / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1957. — 128 p.

¹⁹ Muhammad E. Message to the Blackman in America / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad Mosque of Islam No. 2, 1965. — 355 p.

²¹ Muhammad E. The Fall of America / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1973. — 268 p.

²⁰ Muhammad E. Our Saviour Has Arrived / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1974. — 224 p.

¹⁸ Muhammad E. History of the Nation of Islam / E. Muhammad. — Atlanta : Secretarius MEMPS Publications, 1994. — 94 p.

² Baker E. Bigger than a Hamburger / E. Baker // Southern Patriot. — 1960. — May. — 2 p.

¹⁵ Lawson J. M. From a Lunch-Counter Stool / J. M. Lawson // Black Protest Thought in the Twentieth Century / ed. by A. Meier, E. Rudwick, F. L. Broderick. — Indianapolis : Bobbs-Merrill, 1971. — 6 p.

²³ Newton H. P. Black Capitalism Reanalyzed / H. P. Newton // The Black Panther. — 1971. — 5 June. — P. 2

²⁴ Newton H. P. Panthers / H. P. Newton // Ebony Magazine. — 1969. — August. — P. 107–108.

Ця група включає автобіографії, мемуари та листування, які надають особистий погляд на рух за громадянські права афроамериканців. «Автобіографія Малкольма Ікса»⁶, написана у співавторстві з Алексом Гейлі, простежує еволюцію його світогляду. Лист Малкольма Ікса до Беатріс Ікс¹⁷ від 5 березня 1955 року відображає його раннє ставлення до расової проблеми в США. Мемуари Гаррі Трумена «Роки випробувань і надії»²⁹ описують політичні рішення його адміністрації, що мали безпосередній вплив на розвиток негритянського руху. Книга Боббі Сіла «Схопи час»²⁵ надає унікальні емпіричні дані, що відображають ідеологію, практичну діяльність та соціальний контекст функціонування партії в умовах громадянських протестів і державного тиску.

6. Періодична преса.

До цієї категорії належать публіцистичні статті та репортажі, що висвітлювали події руху за громадянські права афроамериканців. Журнал «Життя»¹⁶ містить матеріали про вбивство Емметта Тілла та ключові протести, що сприяли зростанню громадської підтримки руху та усвідомленню проблеми расової несправедливості. Газета «Голос студента»²⁷ документує діяльність студентських організацій, зокрема SNCC. Стаття Гаса Голла «Бірмінгем: поворотний пункт у боротьбі за свободу негрів»⁷ аналізує значення протестів у Бірмінгемі, які відбулися у 1963 році.

7. Програмні документи громадських організацій.

⁶ Haley A. The Autobiography of Malcolm X / A. Haley, M. X. — New York : Ballantine Books, 1992. — 500 p.

¹⁷ Malcolm X to Beatrice X. March 5, 1955. — 2 p. — Box 3, F3, Malcolm X Collection, Schomburg Center for Research in Black Culture, New York Public Library.

²⁹ Truman H. Years of Trial and Hope / H. Truman. — Doubleday & Company, 1956. — 183 p.

²⁵ Seale B. Seize the Time: The Story of the Black Panther Party and Huey P. Newton / B. Seale. — New York : Random House, 1970. — 432 p.

¹⁶ Life, March 20, 1964.

²⁷ Student Voice. — 1960. — June. — 4 p.

⁷ Hall G. Birmingham: A Turning Point in the Negro Freedom Struggle / G. Hall // Political Affairs. — 1963. — July. — P. 3–9.

Програма партії «Чорні Пантери»³⁵ артикулює фундаментальні вимоги, спрямовані на досягнення соціальної справедливості, рівності та захисту прав афроамериканського населення. Вона охоплює ключові аспекти, зокрема право на самозахист, доступ до якісної освіти, медичної допомоги, справедливості у судовій системі, економічну рівність та припинення поліцейського насильства.

Методологічна база роботи ґрунтується на загальних принципах наукового пізнання: історизму, об'єктивності та системності, які передбачають з'ясування умов виникнення, розвитку й наслідків подій, явищ та процесів, а також розуміння їх причинно-наслідкового зв'язку. Відповідно до мети і завдань роботи використовуються загальнонаукові та спеціальні історичні методи.

Зокрема, методи аналізу та синтезу стануть у пригоді для розкриття зв'язків між соціально-економічними умовами після Другої світової війни, політикою адміністрацій Трумена та Г. Трумена та Д. Айзегопера, рішеннями Верховного суду та активізацією руху за громадянські права. Історико-порівняльний метод дозволить зіставити різні етапи боротьби – від першого повоєнного десятиліття до періоду радикалізації наприкінці 1960-х – початку 1970-х років, виявляючи спільне та відмінне. Історико-типологічний метод допоможе класифікувати ключові події, такі як рішення у справі «Браун проти Ради освіти», ненасильницькі протести та рух «Чорна сила». Біографічний метод буде незамінним для аналізу лідерських ролей Елайджи Мухаммеда, Малкольма Ікса та Мартіна Лютера Кінга, розкриваючи їхній внесок у формування ідеологій та стратегій боротьби. Діахронний метод простежить еволюцію руху в часі, від перших спроб інтеграції до масових протестів та політичних змін. Аналітичний та узагальнюючий методи допоможуть розкрити передумови актуалізації проблеми громадянських прав у післявоєнний період. Конкретно-пошуковий метод дасть змогу глибоко дослідити відносини афроамериканців з федеральним урядом, урядами штатів

³⁵ Програма партії «Чорна пантера» // Спільне. — 04.01.2010. — Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/programa-partiyi-chorna-pantera/> (дата звернення: 04.05.2025).

та білим населенням. Проблемно-хронологічний метод стане корисним для систематизації політичних умов після Другої світової війни, які вплинули на розгортання боротьби. Критичний метод забезпечить ретельний відбір та аналіз історичних фактів з різних джерел. Нарешті, діалектичний метод допоможе висвітлити взаємозв'язки між різними подіями та явищами, розкрити причинно-наслідкові зв'язки та контекст часу, в якому розгорталася боротьба за громадянські права.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у комплексному аналізі процесів ефективної мобілізації та об'єднання значної кількості учасників руху за громадянські права афроамериканців у досліджуваний період. Ключовим аспектом є дослідження механізмів об'єднання зусиль між лідерами національних організацій та представниками місцевих громадських ініціатив. Окрему увагу приділено аналізу ефективного використання медіа лідерами руху для постійного привернення суспільної уваги до боротьби за права чорношкірого населення, що стало вагомим чинником успіху тактики громадянської непокори.

Апробація результатів дослідження. Результати та окремі аспекти дипломної роботи обговорювалися під час виступу автора на студентському науковому гуртку кафедри нової та новітньої історії.

РОЗДІЛ I. Расова проблема в США в перше повосенне десятиріччя

1.1. Основні передумови актуалізації проблеми громадянських прав афроамериканців

Після завершення Другої світової війни США зіткнулися з низкою соціально-економічних викликів. Економіка країни потребувала перебудови, щоб перейти від воєнного виробництва до мирного. Масова демобілізація призвела до значного зростання безробіття. До того ж, загострилася проблема расової сегрегації. Це стало особливо відчутним через повернення афроамериканців, які брали участь у бойових діях, додому. Багато з них не могли змиритися з тим, що вони, як громадяни, котрі воювали за свою країну, не мали тих самих прав і свобод, якими користувалися їхні білі співвітчизники, навіть ті, хто не брав участі у війні. Вояки, що воювали проти расизму за кордоном, змушені були знову стикатися з власною дискримінацією на батьківщині.

Расизм створював проблеми не лише для афроамериканців, але й для політичної еліти США. З моральної точки зору ці труднощі не можна прирівнювати, оскільки масштаби і характер проблем були різними. Логічно їх також важко порівняти, тому що вони виникали в різних сферах суспільного життя. Проте расова дискримінація ставала перешкодою для зовнішньої політики США. Посольства новоутворених африканських держав, відкриття яких припадає на другу половину ХХ століття, прибуваючи до столиці, зустрічалися з великою підтримкою афроамериканців. Останні сприймали цих дипломатів як представників своєї раси, які змогли досягти високих суспільних позицій, чого місцеве чорне населення не мало можливості досягнути через системну дискримінацію⁹².

⁹² Конончук Ю. В. Ідеологія насильства в контексті боротьби афроамериканців за громадянські права в США (1950–1970-ті рр.) / Ю. В. Конончук // Вісник аграрної історії. — 2020. — № 31–34. — С. 250–258. — Режим доступу: <https://doi.org/10.31392/VAN-2020.30-34.23>. (дата звернення: 14.09.2024).

Друга світова війна відкрила нові економічні можливості для афроамериканців, що стало важливим каталізатором змін у сфері трудових відносин та расової рівності. Призов білих чоловіків на фронт створив гостру потребу в робочій силі, що змусило роботодавців наймати чорношкірих на посади, до яких раніше їм був закритий доступ. До війни афроамериканці зазнавали найбільших економічних труднощів під час Великої депресії: їхній рівень безробіття вдвічі перевищував показники серед білих на Півночі, досягнувши 38,9% у 1937 році. Однак війна значно змінила ситуацію. У 1940 році 937 тисяч чорношкірих не мали роботи, але за чотири роки цей показник знизився до 151 тисячі. Кількість афроамериканців, зайнятих на федеральних посадах, майже потроїлася під час війни, а їхня участь у військовій промисловості збільшилася з 3% у 1942 році до 8,3% у листопаді 1944 року. Крім кількісного зростання зайнятості, відбулися якісні зміни: число афроамериканців, зайнятих на кваліфікованих промислових посадах, подвоїлося з 1940 по 1944 рік. Це також призвело до суттєвого підвищення їхніх доходів. Протягом воєнних років середній дохід чорношкірих робітників у містах більш ніж подвоївся, навіть без урахування інфляції. Важливою частиною економічного підйому стали афроамериканці, які служили в армії.

Попри постійну дискримінацію, військова служба дала їм можливість отримати професійну підготовку, освіту і перший в їхньому житті досвід економічної стабільності. Війна створила підґрунтя для двох важливих змін у расових відносинах в Америці. По-перше, вона сприяла зростанню чорного середнього класу, який став основою післявоєнного руху за громадянські права. По-друге, нові економічні можливості, надані війною, часто зникали після завершення військових дій, що посилювало розчарування серед афроамериканців. Під час війни доходи чорношкірих сімей досягли історичного максимуму порівняно з білими, однак ця економічна перевага була короткочасною. Багато афроамериканських ветеранів, повернувшись з війни з новими професійними навичками та надією на кращі перспективи, зіткнулися

з труднощами через післявоєнну реконверсію, яка значною мірою позбавила їх робочих місць⁷⁵.

Саме в цей час спостерігається Друге Велике переселення афроамериканців (1940–1970), що стало міграцією понад 5 мільйонів людей із Південних штатів США на Північний Схід, Середній Захід та Захід. Це переселення мало більші масштаби, ніж Перше Велике переселення (1916–1940), оскільки мігранти були здебільшого міськими робітниками, а не сільськими фермерами. Вони переїжджали для отримання кваліфікованої роботи в промислових містах, зокрема в оборонній промисловості під час Другої світової війни, особливо на Заході, у таких містах як Лос-Анджелес, Окланд і Сіетл. Наприкінці цього процесу афроамериканське населення стало високоурбанізованим: понад 80% мешкало в містах, а 53% залишилися на Півдні, тоді як 40% оселилися на Півночі і 7% — на Заході.

Причинами переселення стали економічні труднощі в південних штатах, зокрема плантаційне господарство, яке обмежувало афроамериканців на некваліфікованих роботах, і механізація сільського господарства, що зменшила попит на польову працю. Друга світова війна призвела до дефіциту робочої сили, що змусило роботодавців на Півночі та Заході вербувати робітників з Півдня. Окрім економічних, на рішення мігрувати впливали також соціальні чинники, такі як освітні можливості, політичне позбавлення прав і расове насильство. Проте, у пошуках кращих умов мігранти зіткнулися з міською просторовою сегрегацією. Афроамериканські громади, що зростали на Заході, як і в інших регіонах, були відокремлені від білих, що призвело до створення фактично сегрегованих районів³⁸.

Назагал негритянське населення було позбавлене елементарних демократичних прав, загнано у перенаселені гетто, відокремлене «кольоровим

⁷⁵ Sitkoff H. The struggle for Black equality, 1954–1980 / H. Sitkoff. — New York : Hill and Wang, 1981. — 259 p.

³⁸ Holley D. Second Great Emancipation: The Mechanical Cotton Picker, Black Migration, and How They Shaped the Modern South / D. Holley. — Fayetteville : University of Arkansas Press, 2000. — 284 p.

бар'єром» офіційно санкціонованих та фактично встановлених заборон та обмежень. Ця сегрегаційна система «Джима Кроу» охопила всі сторони життя чорних американців від народження і до смерті. У 17 державних законах передбачили расову сегрегацію в громадських місцях. Закони 14 штатів забороняли чорним та іншим кольоровим американцям користуватися на загальних підставах тролейбусами, автобусами та пароплавами. Багато законів передбачав видачу спеціальних «вагонів Джима Кроу», призначених для чорних. Подібна практика мала образливий характер, що принижувала людську гідність⁸⁵.

Становище афроамериканців у середині ХХ століття залишилося досить складним. Сегрегація, як форма дискримінації, що полягала у фактичному та юридичному відокремленні суспільних груп на основі расових відмінностей, набула свого «класичного» вигляду з негативною конотацією. Це явище проявляється як у духовній сфері (окремі церкви для білих та чорних), так і в повсюдному житті. Наприклад, існували окремі туалети: для білих жінок і чорних жінок, для білих чоловіків і чорних чоловіків. Була також створена окрема соціальна інфраструктура – магазини, питні фонтанчики, кінотеатри та школи⁸⁹.

Расові питання в американському суспільстві після війни не стали несподіванкою. Ще в січні 1944 року Ф. Рузвельт у своєму «Другому біллі про права» підкреслив, що всі права та свободи мають поширюватися на всіх громадян США «незалежно від соціального статусу, раси чи релігії»³⁶.

Однак його наступник Гаррі Трумен не зміг продовжити курс на об'єднання та примирення нації; після закінчення війни Америка стикнулася з іншими викликами. Подальші президенти США намагалися по-своєму сприяти вирішенню проблеми сегрегації. Наприклад, Дуайт Айзэнговер

⁸⁵ Woodward C. V. The Strange Career of Jim Crow / C. V. Woodward. — Oxford : Oxford University Press, 1955. — 245 p.

⁸⁹ Брэдлі Л. «Черно-белый» мир полный нюансов / Л. Брэдлі // Дружба народов. — 1997. — № 7. — 167 с.

³⁶ Рузвельт Ф. Повідомлення Конгресу США про стан державних справ [Електронний ресурс] / Ф. Рузвельт. — Режим доступу: http://www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html.

поважав, що питання расової дискримінації не можна вирішити лише законодавчо – необхідно змінювати традиції, культуру та психологію суспільства. Прийняття закону саме по собі недостатнє, він має реально діяти, стаючи частиною повсякденного життя громадян. Саме тому Айзанговер підкреслював важливість освіти, діалогу та поступових змін у свідомості американців, щоб подолати бар'єри, які століттями розділяли націю. Лише через спільні зусилля держави, громадських інститутів і кожного громадянина можна було досягти справжньої рівності, яка б не лише декларувалася на папері, але й втілювалася в реальності, об'єднуючи суспільство на засадах справедливості та взаємоповаги ⁸⁷.

Афроамериканське населення США висловлювало глибоке незадоволення тим, що їхні права регулювалися не міжнародними документами, такими як Загальна декларація прав людини ООН, а внутрішньою політикою уряду США, попри існування «Білля про права» (перші десять поправок до Конституції США, прийняті у 1791 році).

Така ситуація потребувала негайного вирішення, і частина представників «непривілейованих» вирішила самостійно боротися за свої інтереси. Після Другої світової війни активізувалися вже існуючі та виникли нові рухи, що обстоювали права афроамериканців. Цей процес призвів до формування двох основних напрямів боротьби: прихильників насильницьких методів і тих, хто відстоював ненасильницькі підходи. Головним критерієм розмежування стало ставлення до застосування насильства як способу досягнення мети.

Ненасильницьке крило обстоювало поступові та ліберальні зміни, які повинні були забезпечити рівноправність афроамериканців, закріплену на законодавчому рівні. До 1954 року лідерство в ненасильницькому русі належало кільком регіональним правозахисним організаціям, як-от Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення (NAACP).

⁸⁷ Аптекер Г. История американского народа: Колониальная эра / Г. Аптекер. — Москва : Государственное издательство иностранной литературы, 1961. — 267 с.

Серед лідерів виділявся А. Філіп Рендольф, який ще у 1941 році організував рух за права чорношкірих працівників та домогся скасування сегрегації на державних підприємствах. Згодом ключову роль у цьому русі почав відігравати Мартін Лютер Кінг, який із 1954 року став головним ідеологом ненасильницької боротьби проти расизму. Пацифісти також підтримували правозахисні організації, в яких брали участь і «білі» активісти.

Офіційна позиція Військового департаменту США щодо сегрегації в армії залишалася непохитною. У жовтні 1940 року було оголошено, що сегрегація "довела свою ефективність", і будь-які зміни негативно вплинуть на моральний дух та національну оборону. Ця заява викликала обурення серед афроамериканських лідерів і організацій, таких як Національна урбаністична ліга та Громадянський комітет за рівні права, які закликали до скасування сегрегації⁴⁴.

Ситуація загострилася після інциденту з прес-секретарем Рузвельта, Стівеном Ерлі, який вдарив чорношкірого поліцейського. Напередодні виборів 1940 року лідери руху за громадянські права вимагали від уряду поступок, зокрема скасування сегрегації та призначення афроамериканців на важливі посади. У відповідь, адміністрація Рузвельта, погодившись на більшість вимог, призначила Вільяма Хасті заступником міністра війни. Хасті, на відміну від попередніх формальних посадовців, активно просував ідею десегрегації в армії⁴⁹.

Під час Другої світової війни уряд США зіткнувся з необхідністю мобілізувати значні людські ресурси для підготовки до можливої агресії з боку країн осі. Одним з важливих наслідків цієї мобілізації стала активізація проблеми громадянських прав афроамериканців. Попри те, що афроамериканці прагнули брати участь у боротьбі за «вільний і демократичний світ», їхні спроби приєднатися до військових сил США зіштовхувалися з

⁴⁴ Judge H. World War II, and Army Racism / H. Judge // The Journal of Negro History. — 1977. — Vol. 62, no. 4. — pp. 351–362. — Режим доступу: <https://doi.org/10.2307/2717111>.

⁴⁹ Lee F. The Conservative Aims of Militant Rhetoric: Black Protest during World War II / F. Lee // The Journal of American History. — 1973. — Vol. 60, no. 3. — pp. 692–713.

глибокою системною дискримінацією. Військовий департамент активно використовував виправдання на зразок «неписемності», щоб обмежити кількість афроамериканців у лавах армії. Генрі Стімсон, тодішній міністр війни, відкрито визнавав у своєму щоденнику, що жорсткі вимоги до грамотності були інструментом для обмеження кількості чорношкірих військових, тоді як неписьменним білим рекрутам надавали перевагу⁷⁷.

Підтримку боротьби за інтеграцію в армії США надавали також інші соціальні групи, зокрема афроамериканські лікарі. Вони активно боролися за включення чорних медичних працівників до військової медицини, оскільки під час мобілізації лише небагатьом з них дозволили працювати в окремих чорних підрозділах. Представники Військового департаменту стверджували, що інтеграція призведе до дисгармонії, а білі солдати мають право на «відпочинок і розваги», не зазнаючи «незручностей» через присутність чорних лікарів та медсестер. Такі заяви викликали обурення Національної медичної асоціації (NMA) і чорних громад, які вимагали збільшення кількості афроамериканських медиків та створення змішаних медичних закладів. Хоча Військовий департамент погодився збільшити кількість чорних лікарів, від інтеграції відмовилися, що призвело до конфліктів, кульмінацією яких стало відкриття першої чорної лікарні у Форт-Хуачука в 1942 році без консультацій з NMA³⁶.

Напад Японії на Перл-Гарбор у грудні 1941 року та вступ США у війну створили умови, коли афроамериканські лідери і громадські рухи мали нагоду відстояти свої права, використовуючи контекст глобальної боротьби за свободу і демократію. Кампанія «Подвійної перемоги», ініційована газетою *Pittsburgh Courier*, найвпливовішою чорною газетою країни, наголошувала, що перемога над фашизмом і перемога над расовою дискримінацією є взаємопов'язаними.

⁷⁷ Stimson H. L. *On active service in peace and war* / H. L. Stimson. — London : Hutchinson, 1948. — 728 p.

³⁶ Hine D. C. *Black Professionals and Race Consciousness: Origins of the Civil Rights Movement, 1890–1950* / D. C. Hine // *The Journal of American History*. — 2003. — Vol. 89, no. 4. — pp. 1279–1294. — Режим доступу: <https://doi.org/10.2307/3092543>

Вона підкреслювала лицемірство американського уряду, який відстоював свободу за кордоном, але продовжував підтримувати сегрегацію вдома. Активісти підкреслювали, що афроамериканські солдати, які служили в армії під час війни, повинні отримати ті самі права, за які вони боролися в Європі та Тихоокеанському театрі бойових дій. Національна риторика США, спрямована проти нацизму під час Другої світової війни, дала афроамериканцям підстави сприймати цю боротьбу як війну не лише проти зовнішнього ворога, а й проти расизму загалом. Гасла про рівність, демократію та «порятунок світу» стали серцевиною американського патріотизму, який афроамериканська спільнота щиро підтримала, вбачаючи в них відображення власних прагнень до справедливості. Однак, відкинувши ідею расового домінування в контексті перемоги над нацизмом, афроамериканці не вважали, що боротьба завершилася з кінцем війни. Навпаки, чорна спільнота наполягала на закріпленні досягнутих змін і продовженні боротьби за справжню рівноправність. Вони були готові посилювати свої зусилля, якщо внутрішня політика США не відповідатиме проголошеним ідеалам свободи та справедливості, вимагаючи, щоб принципи демократії, за які воювали на фронтах, стали реальністю для всіх американців удома⁵².

Таким чином, ще перед початком Другої світової війни афроамериканці активізували свій протест проти соціальної несправедливості, вимагаючи рівних прав і припинення дискримінації. Проте навіть під час війни вони продовжували зазнавати переслідувань, позасудових розправ і ставали жертвами расових заворушень. Упродовж воєнного періоду в США відбулося понад 240 расових конфліктів, наймасштабнішим із яких став бунт у Детройті 1943 року — ключовому центрі військового виробництва, відомому як «арсенал демократії». Унаслідок цього заворушення загинуло 34 людини,

⁵² McGuire P. Desegregation of the Armed Forces: Black Leadership, Protest and World War II / P. McGuire // The Journal of Negro History. — 1983. — Vol. 68, no. 2. — pp. 147–158. — Режим доступу: <https://doi.org/10.2307/2717718>.

переважно афроамериканці, а економічні втрати через зупинку виробництва військової продукції були значними⁷⁸.

Ці події яскраво висвітлили глибокий розрив між проголошеними ідеалами демократії та суворою реальністю, адже афроамериканці стикалися з дискримінацією як у промисловій сфері, так і в збройних силах, де сегрегація залишалася нормою. Такий стан речей змусив багатьох замислитися над тим, що війна, попри гучні гасла про свободу, могла бути спрямована не на подолання расизму, а на збереження основ американської системи, яка підтримувала сегрегацію та системну нерівність. Ця суперечність лише посилила рішучість афроамериканської спільноти. Ці події яскраво висвітлили глибокий розрив між проголошеними ідеалами демократії та суворою реальністю, адже афроамериканці стикалися з дискримінацією як у промисловій сфері, так і в збройних силах, де сегрегація залишалася нормою. Такий стан речей змусив багатьох замислитися над тим, що війна, попри гучні гасла про свободу, могла бути спрямована не на подолання расизму, а на збереження основ американської системи, яка підтримувала сегрегацію та системну нерівність. Ця суперечність лише посилила рішучість афроамериканської спільноти. Внесок афроамериканців у перемогу в Другій світовій війні був значним, попри системну дискримінацію та сегрегацію в армії США. Понад 1,2 мільйона афроамериканців служили в різних родах військ, включаючи окремі чорні підрозділи, такі як 92-га та 93-тя піхотні дивізії, а також легендарні пілоти Таскигі, які відзначилися в повітряних боях у Європі. Вони виконували бойові, логістичні та медичні завдання, часто в умовах приниження та обмежених можливостей для просування, але їхня мужність і професіоналізм сприяли успіху союзників у боротьбі з країнами Осі.

Як зазначає американський історик Альфред Гордон Данстон: «Боротьба за демократію не обмежилася воєнним періодом, а стала основою для ширшої

⁷⁸ Sugrue T. J. The Origins of the Urban Crisis: Race and Inequality in Postwar Detroit / T. J. Sugrue. — Princeton : Princeton University Press, 1996. — 432 p.

кампанії за соціальну справедливість. Афроамериканці вимагали не лише формального визнання своїх прав, але й реальних змін у суспільстві, які б усунули глибоко вкорінені бар'єри»²⁰.

На вирішення проблеми працювало також увага до захисту прав людини, що почала зростати на міжнародній арені під час і після Другої світової війни. Це можна пояснити жахливими злочинами нацистської Німеччини проти людяності й низкою подій, зокрема, просуванням Франкліном Рузвельтом «чотирьох свобод», виданням Атлантичної хартії, заснуванням Організації Об'єднаних Націй тощо¹.

У Статті I Статуту ООН, прийнятому у 1945 році, в третьому пункті було проголошено, що Організація Об'єднаних Націй повинна «сприяти повазі до прав людини та основних свобод для всіх без будь-яких відмінностей за ознаками раси, статі, мови чи релігії». Ця теза була розвинена в «Загальній декларації прав людини», проголошеній Генеральною асамблеєю ООН 1948 року³⁰.

У центрі нового ліберального міжнародного порядку, що утверджувався на Заході, стояла Америка, яка була одним із найголосніших захисників вільного та демократичного світу. Проте водночас у межах самих Сполучених Штатів процвітали расова сегрегація та жорстоке й несправедливе ставлення до афроамериканців.

Як зазначив Джон Девід Скрентні: «Розбіжність між риторикою, яку Америка використовувала щодо решти світу, і її внутрішньою реальністю (схоже на те, до чого зверталася кампанія «Подвійної перемоги»), була швидко підхоплена Радянським Союзом та його союзниками. Вони використовували

²⁰ Dunston A. G. An Essay on the Post World War II Civil Rights Movement: The Struggle for Democracy and Beyond / A. G. Dunston. — Washington, D.C. : ERIC Clearinghouse, 1989. — 22 p.

¹ Address by the President // Congressional Record. — 1941. — Vol. 87, pt. 44. — pp. 46–47

³⁰ United Nations. Charter of the United Nations // United Nations Treaty Series. — 1945. — Vol. 1, XVI. — 112 p.

це протиріччя для демонстрації недовіри та лицемірства американської демократії за допомогою широкомасштабної пропаганди»⁷⁶.

Відомий радянський вчений Олександр Геєвський писав: «Расова дискримінація негрів давала Радянському Союзу найпотужнішу зброю холодної війни – пропаганду разючої правди»⁹⁰.

За оцінками Держдепартаменту США, майже половина радянської пропаганди 1950-х років стосувалася расової нерівності в Америці. Ця критика американської дійсності надходила не лише з комуністичного світу, але й від дружніх націй, зокрема країн Африки та Азії, що належали до третього світу. Така ситуація серйозно підривала легітимність Сполучених Штатів у їхній ідеологічній боротьбі проти Радянського Союзу та погіршувала їхні зовнішньополітичні відносини⁵⁹.

Листування між американськими посадовцями та численні доповіді послів США за кордоном точно ілюстрували цю ситуацію. У листі, надісланому Діном Ачесоном, який на той час обіймав посаду заступника держсекретаря, до Комісії з питань рівних можливостей 8 травня 1946 року зазначалося, що наявність расової дискримінації в Америці має «негативний вплив» на її зовнішні відносини. У ньому вказувалося, що це створює атмосферу «підозр і обурення в інших країнах через те, як у США поведуться з меншинами», що є значною перешкодою для встановлення «взаєморозуміння і довіри» між державами²⁸.

Американські держпосадовці, що активно займалися зовнішньою політикою (як-от президенти, держсекретарі, послы США), були глибоко стурбовані розвитком руху за громадянські права та були змушені втручатися,

⁷⁶ Skrentny J. D. The Effect of the Cold War on African-American Civil Rights: America and the World Audience, 1945–1968 / J. D. Skrentny // *Theory and Society*. — 1998. — Vol. 27, no. 2. — pp. 237–285. — Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/657868>

⁹⁰ Геєвский И.А. США: Негритянская проблема Вашингтон в негритянском питании (1945-1972). М.: Международные отношения, 1973. — 76 с.

⁵⁹ Nichols L. Breakthrough on the Color Front / L. Nichols. — New York : Random House, 1954. — 235 p.

²⁸ To Secure These Rights: The Report of the President's Committee on Civil Rights. — Washington, DC : U.S. Government Printing Office, 1947. — Режим доступу: <https://www.trumanlibrary.gov/library/to-secure-these-rights#VII>.

щоб захистити Америку від міжнародної критики. У серпні 1953 року президент Ейзенхауер заснував Інформаційне агентство США (USIA), яке було спеціально створене для протидії комуністичній пропаганді. Така урядова ініціатива значно сприяла посиленню позицій активістів за громадянські права, оскільки політичні еліти та лідери мали власну зацікавленість у підтримці їхнього руху та демонстрації позитивних змін у світі.

Окрім політичних діячів США, як зазначив Дж. Д. Скренті, холодна війна також вплинула на стратегії активістів за громадянські права в їхній боротьбі проти расової нерівності. З утворенням у 1946 році Комісії ООН з прав людини та її Підкомісії з попередження дискримінації і захисту меншин, активісти почали шукати глобальної уваги, щоб чинити тиск на американських чиновників. У 1947 році Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення подала петицію до ООН, звинувативши уряд США в порушенні основних прав афроамериканців. Цю петицію підтримав Радянський Союз, який використав її у Комісії ООН з прав людини, що посилювало міжнародний резонанс і стало дипломатичною незручністю для США. У 1951 році Конгрес за громадянські права подав ще одну петицію, звинувативши американський уряд у геноциді — терміні, який на той час був юридично нечітко визначеним⁸⁴.

Стратегії афроамериканських активістів привернули увагу світової спільноти до расової дискримінації в США, спонукаючи американських посадовців публічно підтримувати рух за громадянські права задля покращення міжнародного іміджу країни. Проте холодна війна мала й зворотний ефект. Як зазначив Вілсон Рекорд у книзі «Негр і Комуністична партія» (1951): «Багато політичних лідерів і урядовців США пов'язували рух за громадянські права з комунізмом. Ці звинувачення, підігріті маккартизмом і Другою червоною панікою — періодом гострого антикомуністичного страху в

⁸⁴ Woods J., Aloe B., Weinberg C. R. The Cold War and the Struggle for Civil Rights. OAH Magazine of History, 24(4), 2010. p. 13–17. <http://www.jstor.org/stable/23210195>

США, коли підозри в комуністичній діяльності спричиняли переслідування, — посіяли недовіру до активістів серед частини американського суспільства»⁶⁸.

До 1945 року боротьба за громадянські права афроамериканців уже досягла певних успіхів, зокрема у сфері профспілкового руху. Під тиском прогресивних сил було зламано чимало расових бар'єрів у профспілках. Однак Американська федерація праці (АФТ) залишила частково закритою для афроамериканців: вісім з її профспілок мали статті в статутах, які забороняли прийом негрів, а п'ять інших фактично не допускали їх до своїх лав, хоча формально обмежень не було. Ще сім незалежних профспілок, переважно залізничних, також не приймали афроамериканців. Там, де негритянських робітників допускали, їх часто тримали в ролі другорядних членів і виділяли в окремих секціях. На відміну від АФТ, Конгрес виробничих профспілок (КПП) не мав формальних дискримінаційних обмежень. Статут КПП проголошував, що «одним із головних завдань КПП є створення ефективної організації американських робітників, чоловіків та жінок, незалежних від раси, віросповідання, кольору шкіри чи національності»⁹⁹.

Пункт було включено завдяки незаконним вимогам цих лівих активістів, які взяли участь у створенні КПП. Ліве крило профспілок під керівництвом У. Фостера до утворення КПП активно боролось за права афроамериканців. Важливим пунктом його програми була ліквідація расової сегрегації та дискримінації у профспілках. Включення цього пункту до статуту КПП дозволило організації конкурувати з АФТ за вплив у профспілковому русі.

Зусилля лівих активістів у перші роки створення КПП принесли певні результати. Сотні тисячі афроамериканських робітників вступили до профспілок у різних галузях промисловості, що змусило АФТ послабити обмеження на прийом негрів. Завдяки цьому близько мільйона афроамериканців стали частиною організованого робітничого руху, що мало

⁶⁸ Record W. The Negro and the Communist Party / W. Record. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1951. — 378 p.

⁹⁹ Фостер У. Очерк политической истории Америки / У. Фостер. — Москва : Издательство иностранной литературы, 1953. — 761 с.

значущі наслідки для обох рухів – як афроамериканського, так і загального робітничого. Афроамериканський народ, за підтримки лівих елементів у профспілках і прогресивних силах, активно боровся проти системи джимкроїзму. До кінця Другої світової війни вони змогли розширити доступ до кваліфікованих професій та провести кілька сприятливих судових рішень проти проявів сегрегації, проте розгалужена система узаконеної та фактичної сегрегації та дискримінації залишалася непохитною⁸⁸.

Отже, хоча Друга світова війна надала активістам і організаціям платформу для висловлення своїх скарг і досягнення обмеженого прогресу, ширша боротьба за свободу, яку відстоювали союзницькі війська, сприяла формуванню зростаючого глобального нагаолосу на захисті прав людини. Ця зміна, у свою чергу, створила критичну міжнародну аудиторію на чолі з Радянським Союзом та його союзниками, які ретельно аналізували та критикували расову нерівність у Сполучених Штатах. Тим часом холодна війна також породила опозиційні голоси проти негритянського руху, оскільки останній іноді асоціювався з комуністичною змовою. Завдяки цим теоріям можна слушно припустити, що рух за громадянські права — це далеко не суто внутрішня боротьба, для якої міжнародні події та напруженість не мали великого значення. Натомість його складність вийшла за межі США, а вплив зовнішнього тиску виявився тривалим і значним. У цьому контексті особливе значення мають такі аспекти, як система сегрегації, що закріпила расову нерівність через систему «Джима Кроу», що підтримували соціальну та економічну ізоляцію афроамериканців. Після Другої світової війни внутрішня міграція афроамериканців, відома як Друга велика міграція, стала ключовим фактором у боротьбі за громадянські права та зміни соціальної структури Сполучених Штатів. Велика кількість афроамериканців, які раніше мешкали на Півдні в умовах сегрегації та жорстокої расової дискримінації, почала переселятися на Північ та Захід країни в пошуках кращих можливостей для

⁸⁸ Болховитинов Н. История США в четырёх томах: 1945—1987 / Н. Болховитинов. — М.: Наука, 1987. — 744 с.

праці та життя. Вона різко змінила демографічну картину, збільшивши кількість афроамериканців у великих міських центрах. Роль профспілок була надзвичайно важливою, адже вони боролися не лише за покращення умов праці, а й за рівні права для всіх працівників незалежно від раси.

1.2. Негритянське питання у внутрішній політиці адміністрацій Г.

Трумена та Д. Айзенговера і позиція Верховного суду США

Повоєнний період у США був відзначений значним посиленням боротьби з лівими та прогресивними рухами, які набули ваги в 1930-х роках та під час Другої світової війни. У цей час, на тлі зростання геополітичної ролі США на світовій арені, всередині країни відбувались заходи, спрямовані на обмеження впливу комуністичних та соціалістичних ідей, що сприймалися як загроза національній безпеці. Антиробітничий закон Тафта-Хартлі (1947 р.) обмежив можливості профспілок, а президентський указ № 9835, також ухвалений у 1947 році, запровадив перевірку «лояльності» державних службовців для виявлення осіб, що підозрювались у симпатіях до комунізму. Міністерство юстиції створило «чорні списки» організацій, які вважались підіривними, а лідери Комуністичної партії США та інші активісти зазнавали переслідувань.

Попри антикомуністичну кампанію, уряд Трумена також зробив кроки до ослаблення расової сегрегації та розширення прав чорношкірих громадян. У 1948 році президент Трумен видав Виконавчий указ № 9981 про десегрегацію збройних сил США. Це виглядало як принципова зміна позиції, оскільки раніше Трумен підтримував сегрегацію. Однак ці зміни були зумовлені міжнародною політичною ситуацією: расова дискримінація почала сприйматися як морально застаріла на тлі глобальної боротьби проти нацизму і расової нерівності. Американська політична еліта, зіткнувшись із міжнародною критикою, була змушена адаптувати внутрішню політику до

нових умов після війни. Реформи Трумена в сфері громадянських прав стали частиною стратегії адаптації до світової арени, що зазнала великих змін⁵⁵.

Афроамериканські солдати, воюючи за антинацистські та антирасистські ідеали, зіштовхнулися з протиріччями щодо їхнього становища в США, де вони зазнавали сегрегації та дискримінації. Едвард Брук, перший афроамериканський сенатор ХХ століття, зазначав, що негритянські солдати часто ставили питання про невідповідність між боротьбою за демократію і їхнім становищем вдома. Вони не розуміли, чому мають брати участь у війні, яка нібито велася проти расизму, коли вдома вони залишалися громадянами «другого сорту»¹².

Як уже зазначалось, під час холодної війни США зіткнулися з дилемою расової сегрегації в армії. «Система Джима Кроу» створювала проблеми для міжнародної політики, особливо в контексті боротьби з комунізмом. Використання афроамериканських солдатів у міжнародних операціях було спрямоване на зміцнення політичних позицій США серед країн з небілим населенням. Однак расова дискримінація, з якою ці солдати зіштовхувались в армії і вдома, підривала їх моральний дух і бойову готовність, створюючи серйозні внутрішні проблеми для збройних сил США. Процес поступової відмови від сегрегації (десегрегація) у Збройних силах США набрав обертів після завершення Другої світової війни. Особливий імпульс цьому процесу надала Корейська війна, яка вимагала поповнення втрат і збільшення чисельності військовослужбовців. До кінця 1952 року інтеграція військових підрозділів, що склалися з "білих" і "кольорових" солдатів, була завершена у всіх видах Збройних сил. У ВПС і флоті десегрегація відбулася ще раніше — в 1950 році. Таким чином, Збройні сили США стали першим суспільним інститутом, який ліквідував сегрегацію⁹⁷.

⁵⁵ Morison S. The Oxford History of the American People. New York, 1965. 1053 p.

¹² Brooke E. The Challenge of Change. Boston, 1966. 149 p.

⁹⁷ Семенцов Н. Десегрегація в Вооружённых силах США (1945—1952 гг.). Военно-исторический журнал. 2012. № 8. С. 54–56

Президент Гаррі Трумен у своїх мемуарах вказав, що інтеграція армії була необхідна не лише через питання справедливості, але й для збереження ефективності військових сил. Він зазначив, що расова сегрегація негативно впливала на моральний дух військових і суперечила міжнародним зобов'язанням США. Інтеграція була важлива для відповідності заявленим цінностям рівності та демократичних принципів, особливо в умовах глобальної конкуренції з комуністичним світом. Трумен також підкреслив необхідність реалізації ідеалів, які США пропагували на міжнародній арені²⁹.

Щодо цивільного життя, важливим кроком у боротьбі з расовою сегрегацією стала постанова Верховного суду США 1944 року, яка оголосила «білі первинні вибори» неконституційними. Це рішення мало значний вплив на південні штати, де афроамериканцям забороняли участь у внутрішніх виборах Демократичної партії. У 1946 році суд визнав закон штату Вірджинія про сегрегацію в міжштатних автобусних перевезеннях неконституційним. Хоча ці рішення не мали негайного ефекту, вони продемонстрували зміни в судовій системі. Тема расової політики в Сполучених Штатах у другій половині ХХ століття була складною та неоднозначною. Вона відображала глибокі суперечності всередині правлячих еліт США².

Реакційно налаштовані політики Півдня, зокрема з Демократичної партії, такі як губернатор Стром Термонд і сенатори Річард Рассел, Теодор Більбо, Роберт Бірд, рішуче виступали проти будь-яких змін у щодо афроамериканців і підтримували збереження сегрегації та дискримінації. На противагу їм, ліберальне крило Демократичної партії, яке представляли Г. Хемфрі, Е. Селлер, Джеймс Рузвельт та інші, підтримувало реформи для усунення жорстких форм расової дискримінації, розуміючи негативні міжнародні наслідки расової політики. Вони сподівалися зміцнити американський капіталізм і стабільність у суспільстві, запобігаючи соціальним протестам.

²⁹ Truman H. Years of Trial and Hope. Doubleday & Company, 1956. 183 p.

² Abraham H. The judicial process: An introductory analysis of the courts of the United States, England and France. United States: Oxford University Press, 1962. 381 p.

Між цими групами існувала третя позиція, яку обстоював президент Г. Трумен та деякі його однодумці котрі намагалися знайти компромісні рішення. Схожі розбіжності існували й у Республіканській партії, що відображало глибокі суперечності в соціальній політиці США, викликані історичними та економічними умовами в різних регіонах країни ⁴⁰.

Політика США щодо афроамериканського населення була складнішою, ніж просто поділ між Північчю та Півднем. Хоча «південні» політики часто чинили жорсткий опір розширенню громадянських прав, президент Г. Трумен, займаючи центристську позицію, виступав за обережні зміни, щоб зберегти єдність партії. Він усвідомлював важливість боротьби з расизмом, але обрав поміркований підхід, обмежуючи свої заходи і зволікаючи з активним просуванням громадянських прав. У 1946 році президент продовжив діяльність Комітету з питань справедливої практики при наймі на роботу, створеного за часів Рузвельта, і навіть скасував директиву про заборону дискримінації в транспортній компанії «Кепітал Транзит», що викликало критику з боку афроамериканських активістів, профспілок і організацій за громадянські права, таких як Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення. Вони вважали цей крок відступом від риторики Трумена про боротьбу з расовою дискримінацією, оскільки скасування директиви дозволяло компанії зберігати дискримінаційні практики.

Незважаючи на це, Трумен вживав певні заходи для боротьби з найбільш кричущими її проявами. Одним із перших важливих кроків стало підписання 5 грудня 1946 року виконавчого наказу № 9808, який створив президентську комісію з громадянських прав під керівництвом Чарльза Вільсона. Комісія повинна була розробити законодавчі пропозиції для боротьби з расистськими насильницькими діями. На зустрічі з комісією 15 січня 1947 року Г. Трумен висловив бажання, щоб Білль про права був не лише декларацією, а й реально

⁴⁰ Hubert Humphrey | Biography, Facts, & Presidential Candidacy / The Editors of Encyclopaedia Britannica. Encyclopedia Britannica [Electronic resource]. URL: <https://www.britannica.com/biography/Hubert-Humphrey> (accessed: 27.09.2024).

впроваджувався в життя. Президент наголосив на необхідності швидшого прогресу в забезпеченні громадянських прав, висловлюючи побоювання, що країна може знову зіткнутися з проблемами, подібними до тих, які мали місце в 1922 році під час активності Ку-клукс-клану⁴.

29 жовтня 1947 року президентська комісія з громадянських прав опублікувала свій звіт під назвою «Забезпечити ці права», що містив критичний аналіз становища афроамериканців у США. Комісія визнала участь поліції в расистському терорі та зазначила, що значна частина чорношкірого населення була позбавлена права голосу. В документі також йшлося про дискримінацію в освіті та інших сферах життя. Звіт критикував сегрегаційну доктрину «окремих, але рівних» умов, узаконену рішенням Верховного суду 1896 року, стверджуючи, що така сегрегація породжує нерівність і перетворює меншин на касту. Комісія закликала федеральний уряд відігравати активнішу роль у захисті громадянських прав і рекомендувала зміцнити бюро громадянських прав²⁸.

2 лютого 1948 року Г. Трумен направив Конгресу послання з питань громадянських прав, пропонуючи ухвалити законодавчу програму на основі частини рекомендацій комісії, але з поміркованішими пропозиціями, такими як заборона дискримінації на міжштатному транспорті. Це було частково обумовлено передвиборними міркуваннями, оскільки афроамериканські голоси могли вплинути на результати виборів у кількох штатах. Пропозиції Трумена зустріли рішучу опозицію південних демократів, які об'єдналися проти розширення громадянських прав. Губернатор Південної Кароліни Стром Термонд вимагав включення принципу суверенітету штатів до передвиборної платформи партії, що суперечило федеральним ініціативам. Південні демократи виступали проти пропозицій Трумена, сприймаючи їх як загрозу суверенітету штатів, і наполягали на затвердженні платформи, яка захищала б

⁴ Albert P., Robert L. Civil Rights and the American Negro. Trident Press, 1968. 89 p.

²⁸ Friedman L. The civil rights reader: Basic documents of the civil rights movement. New York: Walker, 1967. 348 p.

права штатів і виступала проти федеральних законів, що розширюють права афроамериканців⁵.

На з'їзді Демократичної партії в Філадельфії у липні 1948 року розгорнулася гостра дискусія навколо проблеми громадянських прав. Президент Г. Трумен включив до проекту партійної платформи розділ про громадянські права, заснований на рекомендаціях комісії з громадянських прав. Однак фактично запропонований документ оминав конкретні та радикальні пропозиції звіту комісії і власного послання Трумена від лютого 1948 року. Це було зроблено для збалансування інтересів: заспокоїти південців і одночасно підтримати афроамериканських виборців. Пропозиції адміністрації були підтримані керівництвом Демократичної партії, але зустріли опір з двох сторін. Південні демократи виступили проти реформ у сфері громадянських прав, вбачаючи загрозу своїй традиційній політиці та суверенітету штатів. Ліберальне крило партії, зокрема нова організація "Американці за демократичні дії" (АДА), вимагало радикальніших змін, таких як скасування виборчого податку, боротьба з судом Лінча та усунення сегрегації⁷².

У 1948 році на політичній арені США з'явилася нова сила — Прогресивна партія. На своєму з'їзді у Філадельфії (22-25 липня) партія виступила з радикальними вимогами щодо громадянських прав, пропонуючи детальну програму для ліквідації сегрегації і дискримінації. Основні партії, Демократична та Республіканська, запропонували лише обмежене розширення громадянських прав. Президент Гаррі Трумен, балотуючись на другий термін, уникнув широкого обговорення питань громадянських прав, щоб заручитися підтримкою південних виборців, схильних до сегрегації. Він виступив з промовою на цю тему лише в афроамериканському районі Нью-Йорка — Гарлемі. Професор Річард С. Киркендалл вказує, що Трумен не вважав Генрі

⁵ Congressional Record, Vol. 94, February 2, 1948. 1948. P. 927–929.

⁷² Schlesinger Arthur M. Jr. History of American presidential elections, 1789-1968 / ed. by Israel, Fred L. New York: Chelsea House, 1971. 3959 p.

Воллеса, кандидата від Прогресивної партії, серйозною загрозою. Прогнозування передвиборних результатів свідчило про невелику його підтримку, зокрема серед афроамериканських виборців. Демократична партія вирішила не акцентувати увагу на програмі Прогресивної партії, зокрема на питаннях громадянських прав. Трумен звинуватив Воллеса в підконтрольності комуністам і допомозі республіканцям. На виборах 1948 року Трумен несподівано здобув перемогу, отримавши 24 106 тисяч голосів (303 виборці). Республіканський кандидат Томас Дьюї набрав 21 970 тисяч голосів (189 виборців), Генрі Уоллес — 1 157 тисяч голосів (жодного виборця), а Стром Термонд — 1 169 тисяч голосів (39 виборців)⁹⁵.

Після перемоги Гаррі Трумена на президентських виборах 1948 року та відновлення демократичного контролю над Конгресом, програма з громадянських прав не зазнала значного просування. Адміністрація Трумена не змогла просунути ключові законопроекти протягом другого терміну президентства. У травні 1949 року лідер сенатської більшості демократів С. Лукас оголосив, що адміністрація не буде намагатися просувати законопроекти з громадянських прав і соціальної допомоги. 81-й і 82-й Конгреси, що перебували під контролем демократів, не ухвалили жодного закону з громадянських прав. Законопроекти про скасування виборчого податку, створення постійного комітету по справедливій практиці при наймі та оголошення суду Лінча федеральним злочином були обговорені, але не стали законами. Наприклад, законопроект про скасування виборчого податку, схвалений Палатою представників у 1949 році, не був ухвалений Сенатом. Виборча кампанія 1952 року також не акцентувала увагу на питаннях громадянських прав. Демократична партія зосередилася на вирішенні проблем, спричинених війною в Кореї, й уникала спірних питань, щоб запобігти розколу, який мав місце у 1948 році. На з'їзді демократів у Чикаго (21-26 липня 1952 року) був включений компромісний розділ про громадянські

⁹⁵ Очерки новой и новейшей истории США: у 2 т. М., 1960. Т. 2. С. 379–384.

права, що підкреслював досягнення у забезпеченні рівного ставлення у збройних силах і на цивільній службі, а також зобов'язання продовжувати боротьбу з дискримінацією через суди⁸³.

Республіканська партія під керівництвом Д. Айзенговера стала активно впроваджувати так звану «південну стратегію», спрямовану на залучення південних штатів. Д. Айзенговер, відчуваючи вплив нафтових магнатів Півдня та політичних лідерів «диксикратів» (*демократів-консерваторів, які виступали за збереження сегрегації та традиційного південного способу життя*), виступав за передачу питань громадянських прав під контроль місцевих органів влади, а не федеральних. Ця стратегія сприяла отриманню республіканцями підтримки та фінансової допомоги від великих нафтових компаній і демократів-губернаторів південних штатів, таких як Техас, Південна Кароліна, Луїзіана та Вірджинія. На виборах 1952 року ця стратегія виявилася успішною: Д. Айзенговер здобув значну підтримку в 11 південних штатах, отримавши понад 3,6 мільйона голосів. Він переміг у чотирьох південних штатах, де здобув 57 голосів виборників. Загалом по країні Айзенговер набрав 442 голоси виборників, тоді як його опонент, Едлай Стівенсон від Демократичної партії, — лише 89. Республіканці не лише виграли президентські вибори, але й здобули більшість у Палаті представників та Сенаті Конгресу США⁶⁵.

Попри ці успіхи, саме президент-демократ Трумен, який першим звернувся до Конгресу зі спеціальним посланням з питань громадянських прав, здійснив перші кроки до формального рівноправ'я для афроамериканців. Його адміністрація частково послабила расову дискримінацію в збройних силах і федеральних установах, але реальної рівності не було досягнуто. Трумен вважав, що розв'язання проблеми громадянських прав потребує обережного підходу, намагаючись уникнути загострення соціальних

⁸³ Wilson R. Civil Rights in the United States: Truman to Eisenhower / R. Wilson. — New York : Academic Press, 2007. — 250 p.

⁶⁵ Proceedings of the U.S. Political Conventions of 1952 / ed. by J. Thompson. — Washington : Government Printing Office, 1955. — 120 p.

конфліктів. Невеликі поступки, які він зробив, могли допомогти зменшити радикальні настрої серед афроамериканців, але не вирішили проблеми расової нерівності в повному обсязі¹⁴.

Прихід до влади Республіканської партії в 1953 році ознаменувався зміною політичного курсу США. Адміністрація президента Дуайта Айзенговера, в якій переважали представники великих корпорацій, зосередилася на зміцненні економіки та національної безпеки. У внутрішній політиці спостерігалось посилення антикомуністичних настроїв, що відображалось в діяльності комісії Маккарті, проте водночас відбувалося розширення соціальних програм, зокрема, будівництво міжштатних автомагістралей. У зовнішній політиці адміністрація президента США прагнула зменшити напруженість у світі. Було укладено перемир'я в Кореї, а також зроблено спроби врегулювання відносин з Радянським Союзом. Доктрина "масованої відплати" була радше стримуючим фактором, ніж реальною політикою, і фактично не застосовувалася. Сфері громадянських прав уряд республіканської партії не приділяв багато уваги. У своєму першому посланні Конгресу 2 лютого 1953 року президент Айзенговер заявив, що проблему раси слід вирішувати через «надання фактів широкій гласності» та «чесного переконання», не пропонуючи жодного законодавства для забезпечення прав чорношкірих. Він обмежився обіцянкою використовувати свої повноваження для ліквідації сегрегації в окрузі Колумбія та в збройних силах¹⁰⁰.

Адміністрація Айзенговера, прагнучи зміцнити міжнародний імідж США в умовах Холодної війни, активно демонструвала намір перетворити Вашингтон на «показове місто мирного прогресу в сфері громадянських прав» й активно демонструвала намір перетворити Вашингтон на «показове місто мирного прогресу в сфері громадянських прав». Оскільки основне населення

¹⁴ Carter L. The Southern Strategy and the 1952 Election / L. Carter // Journal of American History. — 2010. — No. 3. — P. 25–40.

¹⁰⁰ Чиркин Е. Дискриминация национальных меньшинств США. М., 1958. 60 с.

Вашингтона складали державні службовці і обслуговуючий персонал, тут не було значних сил, зацікавлених у збереженні сегрегації. Власники універмагів, кафе та кінотеатрів лише виграли б від її скасування. Правовий статус округу Колумбія надавав широкі можливості виконавчій владі діяти у сфері громадянських прав без необхідності проходження через законодавчі установи. Ліквідація расової сегрегації в столиці США, де розташований дипломатичний корпус, стала давно назрілою необхідністю. Іноземні дипломати з країн з небілими національностями також підтримували ці зміни⁵⁸.

3 березня 1954 року Д. Айзенговер заявив: «Я впевнений, що існують деякі питання, рішення яких за допомогою покарання чи примусового федерального закону не є найкращим методом». Через кілька місяців, на прес-конференції 16 червня 1954 року, президент знову обґрунтував своє негативне ставлення до використання законодавчих заходів для ліквідації расової дискримінації. Згодом він зазначав, що більше вірить в прогрес, досягнутий за допомогою розуму і співпраці людей, ніж за допомогою закону. Незважаючи на обіцянки республіканців під час виборчої кампанії 1952 року про впровадження федеральних законів проти лінчування, скасування виборчого податку тощо, конгрес 83-го скликання (1953-1954 рр.) нічого не зробив для поліпшення становища чорношкірих. Негритянська газета «Афро-Америкен» зазначала, що «цей контрольований республіканцями конгрес дотримувався ще жорсткішої лінії щодо законодавства про громадянські права, ніж будь-який інший конгрес за останні 25 років»⁴⁶.

Найважливіше правове рішення, що стосується громадянських прав, було в ці роки прийнято не конгресом, а Верховним судом США. Судовий процес «Браун проти Ради з питань освіти м. Топіка» став одним із ключових моментів в історії громадянських прав у США та правової боротьби проти расової сегрегації в шкільній системі. Історія розпочалася у 1951 році в штаті Канзас,

⁵⁸ Nevins A., Commager H. A Pocket History of the United States. New York, 1968. 534 p.

⁴⁶ Laird M. R. Republican papers. New York: F. A. Praeger, 1968. 500 p.

коли афроамериканська родина Браунів зіткнулась з відмовою зарахувати їхню доньку до школи, найближчої до їхнього дому, на підставі расових обмежень. Цей випадок став частиною ширшої боротьби за рівні права, яка була характерною для середини ХХ століття, коли сегрегація на основі раси залишалася звичайною практикою, особливо в південних штатах США. Основний юридичний аспект справи полягав у тому, що рішення Окружного суду, винесене на користь Ради з питань освіти Топіки, ґрунтувалося на прецеденті справи «Плессі проти Фергюсона» (1896). У цьому випадку Верховний суд США запровадив доктрину «окремих, але рівних прав» (англ. *separate but equal*), яка легалізувала расову сегрегацію за умови надання рівних умов для всіх расових груп.

На практиці, однак, сегреговані заклади для афроамериканців зазвичай мали значно гірші умови, ніж для білих. Юридична стратегія захисту Браунів і Національної асоціації сприяння прогресу кольорового населення (НААСР) полягала в тому, щоб довести, що сегрегація у школах сама по собі порушує Чотирнадцяту поправку до Конституції США, яка гарантує рівний захист прав усіх громадян. Верховний суд, очолюваний головним суддею Ерлом Ворреном, одноголосно ухвалив 17 травня 1954 року, що «окремі навчальні заклади за своєю суттю є нерівними». Це рішення скасувало доктрину «окремих, але рівних прав», закладену у справі «Плессі проти Фергюсона», і стало важливим кроком на шляху до десеґрегації навчальних закладів та ліквідації законної расової сегрегації. Проте, незважаючи на рішення у справі «Браун проти Ради з питань освіти», Верховний суд не надав конкретних вказівок щодо того, як саме слід здійснювати десеґрегацію. У другому рішенні у цій справі (Brown II, 1955) суд наказав здійснювати процес з усією «навмисною швидкістю», що призвело до різних темпів і форм виконання цього рішення в різних штатах. Це підкреслило тривалість і складність процесу десеґрегації в освіті, що зустрічало значний опір, особливо на Півдні ⁷³.

⁷³ Sharon J. W. Brown V. Board of Education of Topeka. ABDO Publishing Company, 2015. 48 p.

Отже, 17 травня 1954 року Верховний суд ухвалив знакове рішення у справі «Браун проти Ради з питань освіти Топеки», визнавши державні закони, що встановлюють окремі школи для чорношкірих і білих учнів, неконституційними. Це рішення стосувалося 17 штатів і округу Колумбія, де сегрегація здійснювалася на основі законів або місцевих постанов. У 11 штатах колишньої Конфедерації тільки 2,1 % чорних школярів відвідували школи для білих, а в окрузі Колумбія лише 25 % чорношкірих учнів навчалося в інтегрованих школах. Рішення Верховного суду мало значення не лише для освіти, а й для всієї системи сегрегації, поставивши під сумнів конституційність расової дискримінації. Хоча рішення стосувалося тільки освіти, воно створило правову основу для подальшої боротьби проти всієї системи сегрегації.

Президент Д. Айзенговер розумів, що доктрина «окремих, але рівних» була основою для расової ізоляції, адже фактично підтверджувала ідею расової переваги. Приватно він висловлював невдоволення рішенням суду, вважаючи, що воно «поверне прогрес на Півдні принаймні на п'ятнадцять років». Публічно ж очільник Білого дому відреагував стримано: «Верховний суд ухвалив своє рішення, і я присягаю підтримувати конституційні процеси в нашій країні; я буду підкорятися». Протягом наступних шести років його президентства, як зазначає автор Роберт Каро, Айзенговер жодного разу публічно не підтримав це рішення і не висловився на його захист. Його мовчання дало лідерам руху за громадянські права підстави вважати, що президент не надто переймався щоденними проблемами чорношкірих американців, по суті заохочуючи сегрегаціоністів, таких як Ку-Клукс-Клан, до активного опору десегрегації шкільної освіти на Півдні ³.

Однак, попри юридичне скасування сегрегації, фактична реалізація прав і боротьба з дискримінацією вимагала значних соціально-економічних змін.

³ Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954). Justia Law [Electronic resource]. URL: [https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/#:~:text=Board%20of%20Education%20of%20Topeka,%20347%20U.S.%20483%20\(1954\)&text=The%20Equal%20Protection%20Clause%20of,equal"%20doctrines%20from%20Plessy%20v.](https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/#:~:text=Board%20of%20Education%20of%20Topeka,%20347%20U.S.%20483%20(1954)&text=The%20Equal%20Protection%20Clause%20of,equal) (accessed: 27.09.2024)

Ліквідація сегрегаційних бар'єрів була важливим першим кроком для досягнення рівноправ'я, але не гарантувала швидких змін у житті чорних американців. Рішення Верховного суду мало також психологічний ефект, розвінчуючи расистські уявлення і піднімаючи моральний дух чорних американців. Воно завдало удару расистській ідеології і сприяло подальшій боротьбі за громадянські права. У ті роки чорний рух активно вів юридичну боротьбу за свої права, і це рішення стало важливою віхою в цьому процесі.

З дев'яти членів Верховного суду у 1954 році шість походили з Демократичної партії, двоє — з Республіканської, один — незалежний. Тобто більшість суддів були лібералами. У 1950-х роках, коли уряд був відверто консервативним, Верховний суд схилився до ліберальної трактовки ключових статей Конституції США. Через що голова суду Ерл Воррен, став об'єктом критики з боку ультраправих. Тому рішення Верховного суду про скасування сегрегації не слід вважати частиною зусиль республіканської адміністрації. Хоча уряд Айзенговера не проявляв ініціативи у цьому питанні і президент особисто вороже ставився до такого поступу в расовій проблемі, висловлюючи критику і підкреслюючи необхідність часу і терпіння для реалізації десегрегації, це рішення відображало погляди частини американської еліти, яка була готова ліквідувати систему сегрегації¹.

Таким чином, після Другої світової війни політика США почала поступово змінюватися у напрямку захисту громадянських прав афроамериканців. Важливу роль у цьому процесі відіграв президент Гаррі Трумен, який у 1948 році підписав наказ про десегрегацію збройних сил, демонструючи підтримку рівності прав військовослужбовців перед законом. Незважаючи на спротив частини Демократичної партії, цей крок став значним поштовхом до змін. Д. Айзенговер підтримував реформи у сфері громадянських прав, але діяв обережніше порівняно з більш активними

¹ Abraham H. Freedom And The Court. Oxford University Press, 1967. 267 p.

ініціаторами змін. Він прагнув зберегти стабільність і уникати конфронтації, проте був змушений втрутитися у кризові ситуації, як-от у випадку з виконанням рішення Верховного суду у справі «Браун проти Ради з питань освіти Топеки».

1.3. Лідерські ролі у боротьбі за громадянські права чорношкірого населення: формування ідеологій Елайджи Мухаммеда, Малкольма Ікса та Мартіна Лютера Кінга

У повоєнні роки афроамериканська спільнота США перебувала на роздоріжжі, шукаючи шляхи подолання системної расової дискримінації. Провідну роль у формуванні її свідомості відігравали протестантські християнські конгрегації, які об'єднували більшість афроамериканців. Ці церкви, зокрема баптистські та методистські, слугували не лише духовними осередками, а й платформами для громадського активізму, де зароджувалися ідеї рівності та справедливості. Вони підтримували діяльність таких організацій, як Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення, яка виступала за громадянські права через судові позови та лобіювання. Водночас комуністичні ідеї, попри обмежений вплив через антикомуністичну істерію, знаходили відгук серед маргіналізованих груп, пропонуючи радикальну критику капіталізму та расизму. У цьому контексті «Нація Ісламу», очолювана Елайджею Мухаммедом, залишалася периферійним рухом, поступаючись за чисельністю та впливом християнським громадам, але приваблювала тих, хто шукав альтернативу традиційним підходам.

На початку 1940-х років «Нація Ісламу» переживала внутрішні кризи та тиск з боку влади. У 1942 році ФБР звинуватило Елайджу Мухаммеда в антивоєнній пропаганді, що, на тлі Другої світової війни, викликало підозри у нелояльності. У 1946 році його було засуджено за ухилення від військової служби та ув'язнено на чотири роки. Цей період став поворотним у його житті та світогляді. В ув'язненні Елайджа Мухаммед мав час для самоаналізу й

осмислення ролі «Нації Ісламу» в умовах повоєнної Америки. Його досвід в ізоляції лише зміцнив переконання у необхідності створення самодостатньої афроамериканської спільноти, незалежної від дискримінаційної системи. Водночас тривалий розрив з рухом послабив його організацію, чисельність якої скоротилася до кількох сотень через внутрішні суперечки та зменшення фінансової підтримки¹⁸.

Після звільнення з в'язниці у 1946 році, де Елайджа Мухаммед відбував покарання за ухилення від призову під час Другої світової війни, він повернувся до Чикаго, щоб відродити «Націю Ісламу». На той час організація скоротилася до кількох сотень членів через його відсутність і внутрішні конфлікти. Світогляд Елайджі, сформований у в'язниці, базувався на ідеях расової гордості, економічної самодостатності та сепаратизму. Його проповіді, звернені до маргіналізованих афроамериканців — молоді, бідних, розчарованих відсутністю підтримки від традиційних церков, — закликали до створення автономної спільноти, незалежної від «білої Америки». Ці ідеї резонували в умовах повоєнної економічної скрути та расової напруги, поступово залучаючи нових послідовників²².

Елайджа Мухаммед зробив акцент на економічній програмі, яка передбачала об'єднання ресурсів для створення власних підприємств. У 1947 році «Нація Ісламу» придбала першу ферму, що стала основою для мережі бізнесів — ресторанів, крамниць і пекарень. Ці ініціативи втілювали принцип «робити для себе», забезпечуючи робочі місця та зміцнюючи економічну базу організації. У 1948 році було відроджено газету «The Final Call to Islam», яка стала важливим інструментом поширення ідей Елайджі, висвітлюючи проблеми расової несправедливості та пропонуючи бачення афроамериканського майбутнього. У 1950-х роках з'явився Ісламський

18 Muhammad, E. *History of the Nation of Islam*. Atlanta: Secretarius MEMPS Publications, 1994. 94 p.

22 Muhammad E. *The Supreme Wisdom: Solution to the So-Called Negroes' Problem* / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1957. — 128 p.

університет Мухаммеда в Чикаго, який поєднував релігійну освіту з практичними навичками, приваблюючи молодь²¹.

Попри зростання, «Нація Ісламу» зіштовхувалася з викликами. ФБР уважно стежило за організацією, вважаючи її антиурядову риторику загрозою. Традиційні мусульманські громади відкидали вчення Елайджі як неортодоксальні. Проте ці перешкоди лише загартували рух, який поступово набирив сили. Серед тих, хто долучився до «Нації Ісламу» в цей період, був Малькольм Літл, ув'язнений у 1946 році за крадіжку зі зломом. У в'язниці він познайомився з ідеями «Нації Ісламу», які радикально змінили його світогляд²⁰.

У 1952 році, після умовно-дострокового звільнення з в'язниці, Малкольм Літл прибув до Детройта, де офіційно приєднався до «Нації Ісламу». Зустріч із лідером організації Елайджею Мухаммедом стала визначальною подією в його житті. Приймавши ім'я Малкольм Ікс, він швидко здобув репутацію одного з найхаризматичніших проповідників NOI. Елайджа Мухаммед, вражений його ораторськими здібностями, особисто наставляв Малкольма. Уже в 1953 році його призначили помічником служителя Храму № 1 у Детройті, а згодом він очолив храми в Бостоні (Храм № 11), Філадельфії (Храм № 12) і Нью-Йорку (Храм № 7). Його енергійна діяльність сприяла створенню нових храмів і значному зростанню членства: якщо в 1945 році «Нації Ісламу» налічувала лише чотири храми, то до 1960 року їх було п'ятдесят, багато в чому завдяки зусиллям Малкольма Ікса¹⁶.

Після звільнення Малкольм Ікс зосередився на духовному та фізичному очищенні, дотримуючись посту й дієти, передбачених практикою «Нації Ісламу». Працюючи на тимчасових посадах, він присвячував більшість часу

²¹ Muhammad E. *The Fall of America* / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1973. — 268 p.

²⁰ Muhammad E. *Our Saviour Has Arrived* / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1974. — 224 p.

¹⁶ Clegg, C. A. *An Original Man: The Life and Times of Elijah Muhammad*. New York: Macmillan, 1998. 320 p.

роботі в детройтському храмі, залучаючи нових послідовників. Його риторика, що поєднувала історичні факти, політичні ідеї та релігійні вчення, глибоко резонувала серед афроамериканців, особливо молоді та маргіналізованих груп, як-от колишні в'язні. Малкольм не лише поширював ідеологію «Нації Ісламу», а й збагатив її, створивши нову мову чорного націоналізму, яка підкреслювала африканську гордість і расову солідарність. Один із його найвідоміших висловів — гостра критика американської демократії: «Коли негр бореться за „демократію“, він бореться за те, чого не має, ніколи не мав і ніколи не матиме»¹⁶.

У своїх виступах Малкольм звертався до болючих проблем афроамериканської спільноти: бідності, расової несправедливості, поліційної жорстокості та сексуального насильства щодо чорних жінок. Він змальовував біле суспільство як систему, що використовує економічні та психологічні механізми для приниження чорношкірих, і наголошував, що лише політичне самовизначення може забезпечити їхню свободу. Адаптуючи вчення Елайджі Мухаммеда, Малкольм залучав маргіналізовані верстви, спираючись на власний досвід ув'язнення та природну харизму. Його діяльність у «Нації Ісламу» переросла в рух, що набув міжнародного виміру завдяки зв'язкам із африканськими та карибськими революціонерами, які підтримували антиколоніальні ідеї²⁴.

Його риторика, що поєднувала критику американського імперіалізму з підтримкою антиколоніальних рухів, непокоїла владу. Інтерес ФБР до нього сформувався ще в 1950 році, коли, перебуваючи у в'язниці, Малкольм написав листа президентові Гаррі Трумену, протестуючи проти війни в Кореї та згадуючи свою провокативну спробу «записатися до японської армії» під час Другої світової війни. У 1953 році агенти ФБР допитали його щодо відмови від військової служби, після чого він зареєструвався як особа, що відмовляється

¹⁶ *Life*, March 20, 1964

²⁴ Evanzz, K. *The Messenger: The Rise and Fall of Elijah Muhammad*. New York: Vintage, 2001. P. 162–163

від військової служби за релігійними переконаннями, посилаючись на вчення «Нації Ісламу». У 1954 році виступ Малкольма Ікса в Бостоні привернув увагу ФБР, що започаткувало кампанію нагляду, яка тривала до кінця його життя. Як мандрівний міністр і публіцист «Нації Ісламу», Малкольм здобув статус політичної знаменитості, чий вплив виходив за межі внутрішньої расової політики США³⁰.

У середині 1950-х років Малкольм звернувся до антиколоніальних рухів у Кенії та Індокитаї, що ознаменувало новий етап його діяльності. Він наголошував, що дискримінація афроамериканців у США є частиною глобального гноблення кольорових народів. Пропагуючи самовизначення та боротьбу за рівність, Малкольм здобув увагу не лише в Америці, а й за її межами³³.

У червні 1954 року, після рішення Верховного суду у справі «*Браун проти Ради освіти*», що скасувало расову сегрегацію, Малкольм прибув до Гарлема як міністр Храму № 7. У цьому осередку чорного радикалізму, де раніше діяли Губерт Гаррісон і Маркус Гарві, він зміцнив свої лідерські позиції, здобувши популярність серед активістів і громадськості. Його виступи проти расової дискримінації та заклики відмовитися від «американської мрії» на користь самодостатньої чорної спільноти викликали широкий резонанс, зміцнюючи концепцію чорної гордості й самозахисту¹⁷.

Проповіді Малкольма засуджували християнство як інструмент расового гноблення, відображаючи його власну трансформацію від «християнського негра» до лідера, який бачив у релігії засіб поневолення. Поєднуючи риторику баптистського проповідника з вуличною прямою, він створив потужний інструмент політичної мобілізації. Його лекції, що порівнювали насильство епохи Джима Кроу з рабством і демонстрували фотографії побитих активістів

³⁰ Gambino, F. *The Transgression of a Laborer: Malcolm X in the Wilderness of America*. *Radical History Review*. 1993. No. 55. P. 23–45

³³ Goldman, P. *The Death and Life of Malcolm X*. New York: Harper and Row, 1973. 135 p.

¹⁷ *Malcolm X to Beatrice X*. March 5, 1955. 2 p. Box 3, F3, Malcolm X Collection, Schomburg Center for Research in Black Culture, New York Public Library

із Міссісіпі, викривали глибину расової нерівності. Відмова від служби в Другій світовій і Корейській війнах підкреслювала його позицію: чорношкірі не повинні воювати за систему, яка їх пригноблює⁶.

У квітні 1955 року Афро-Азіатська конференція в Бандунзі, Індонезія, під керівництвом президента Сукарно та лідерів Індії, Пакистану, Бірми й Цейлону започаткувала Рух неприєднання. Участь мусульманських країн, як-от Саудівська Аравія, Сирія та Ірак, підкреслила значення Третього світу на міжнародній арені. Натхненний ідеями конференції, Малкольм побачив у ній модель для глобального визволення кольорових народів. Він активно підтримував її значення для руху чорної сили, розглядаючи радикальну чорну гідність як форму глобального громадянства, що поєднує боротьбу за права людини з політичним самовизначенням. Малкольм вважав, що афроамериканці повинні стати частиною цього руху, який має потенціал змінити світ через об'єднання націй довкола спільної мети⁴⁵.

В перше повоєнне десятиріччя афроамериканські християнські церкви стали важливими центрами соціальної мобілізації. Такі організації, як Африканська методистська єпископальна церква та Національна баптистська конвенція, поєднували духовну опіку з громадською активністю. Пастори використовували проповіді для закликів до рівності, справедливості та боротьби за права. Вони організовували збори, де обговорювалися проблеми виборчих прав, економічної експлуатації та сегрегації. Церковні лідери активно підтримували правозахисні організації, такі як Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення¹⁰.

У цей період вирізнялися кілька ключових лідерів, які поєднували християнські принципи з активною боротьбою за права. Наприклад, преподобний Адам Клейтон Павелл-молодший, пастор церкви Абіссинія в

⁶ Haley, A., Malcolm X. *The Autobiography of Malcolm X*. New York: Ballantine Books, 1992. 528 p.; Essien-Udom, E. U. *Black Nationalism: A Search for an Identity in America*. Chicago: University of Chicago Press, 1962. P. 100–130

⁴⁵ Kahin, G. M. *The Asian-African Conference: Bandung, Indonesia, April 1955*. Ithaca: Cornell University Press, 1956. 88 p.

¹⁰ King M. L. *Strength to Love* / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1964. — P. 17–20.

Гарлемі, використовував свій вплив для адвокації десегрегації армії та забезпечення рівного доступу до освіти. Іншим яскравим прикладом був Вернон Джонс із Луїзіани, який очолював кампанії за виборчі права, мобілізуючи громади попри ризик репресій. Такі лідери пропагували принципи єдності й самоорганізації, акцентуючи на значенні віри як джерела сили та натхнення. Завдяки їхнім зусиллям афроамериканські громади поступово здобували впевненість у власних силах, що стало основою для майбутніх масових рухів¹¹.

У 1952 році, перебуваючи у теологічній семінарії, Кінг уже брав участь у заходах, спрямованих на боротьбу з дискримінацією. Він активно співпрацював із громадськими активістами, аналізуючи їхні методи та впроваджуючи ідеї ненасильницького спротиву у свої виступи. У своїх ранніх лекціях і проповідях Кінг наголошував на важливості використання християнської етики в боротьбі за соціальну рівність. У цей час він також вивчав вплив ненасильницьких стратегій, зокрема досвід Махатми Ганді. Кінг аналізував, як принципи громадянської непокорності можуть бути використані для боротьби з расовою сегрегацією в американському суспільстві¹².

До 1954 року Кінг вже мав досвід організації громадських заходів. Одним із прикладів його ранньої діяльності стала участь у кампаніях за виборчі права в південних штатах. Він підтримував ініціативи з реєстрації афроамериканських виборців і виступав на зібраннях, де пояснював необхідність активної громадянської позиції. Кінг також працював над розвитком мережі взаємодії між церквами, громадськими організаціями та правозахисниками. У цей період він організував семінари для активістів, спрямовані на навчання основам ненасильницького спротиву, зокрема

¹¹ King M. L. *Stride Toward Freedom: The Montgomery Story* / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1958. — 230 p.

¹² King M. L. *The Trumpet of Conscience* / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1968. — P. 15–18.

проведення мирних демонстрацій, написання петицій і використання судових позовів як інструментів боротьби¹³.

У 1954 році Кінг став пастором баптистської церкви Декстер-авеню в Монтгомері, штат Алабама. Хоча це офіційно відзначило початок його пасторської діяльності, основи його підходу до організації громадянської боротьби були закладені раніше. Він активно використовував церкву як платформу для пропаганди ідей єдності та мобілізації афроамериканської громади. Кінг зосередився на консолідації місцевої громади, закликаючи до спільних дій проти сегрегаційних законів. На перших зустрічах з активістами він наголошував на необхідності дисципліни, стратегічного планування та ненасильницького підходу. Його рання діяльність у Монтгомері підготувала ґрунт для історичного бойкоту автобусів 1955 року¹⁴.

Отже, ідеології Елайджи Мухаммеда, Малкольма Літла та Мартіна Лютера Кінга до 1954 року демонструють різноманітність підходів до вирішення проблеми расової нерівності в США. Елайджа Мухаммед обґрунтовував необхідність духовного відродження, економічної незалежності та окремішності афроамериканців через створення власних інституцій. Малкольм Літл, на ранньому етапі своєї діяльності в межах «Нації ісламу», розвивав ці ідеї, пропагуючи радикальні засоби боротьби та відмову від інтеграції. Натомість Мартін Лютер Кінг молодший, ґрунтуючись на християнських принципах, заклав фундамент ненасильницького спротиву, орієнтованого на інтеграцію чорношкірих у суспільство та досягнення рівноправності через діалог і правові механізми. Ці підходи, що склали основу для подальшої боротьби за громадянські права, є прикладом того, як різні ідеологічні напрямки взаємодіяли, формуючи багатовекторний характер руху за соціальну справедливість.

¹³ King M. L. *Where Do We Go from Here: Chaos or Community?* / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1967. — 45 p.

¹⁴ King M. L. *Why We Can't Wait* / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1964. — 178 p.

РОЗДІЛ II. Активізація та еволюція негритянського руху за громадянські права

2.1. Нова фаза боротьби (1955-1960 рр.)

У середині 1950-х років епіцентром расової сегрегації залишався штат Міссісіпі, де закони «Джима Кроу» створювали жорстку систему расової ієрархії, що обмежувала права афроамериканців у всіх сферах життя. Рішення Верховного суду США, яке визнало сегрегацію в державних школах неконституційною, викликало бурхливу реакцію серед білих жителів Півдня. Страх перед інтеграцією спричинив активізацію таких організацій, як Ради білих громадян та Ку-клукс-клан, які використовували залякування та насильство для збереження расового статус-кво. У цьому кліматі страху вбивства афроамериканців, зокрема активістів Джорджа Лі (травень 1955 р.) та Ламара Сміта (серпень 1955 р.), залишалися звичним явищем, яке рідко привертало увагу національних ЗМІ чи громадськості за межами регіону²⁵.

Вбивство чотирнадцятирічного афроамериканського підлітка Емметта Тілла в серпні 1955 року в окрузі Лефлор, штат Міссісіпі, стало переломною подією, яка ознаменувала перехід руху за громадянські права в Сполучених Штатах до нової, більш активної фази. Тілл, який приїхав із Чикаго до родичів у містечко Мані, був жорстоко закатований і вбитий білими місцевими жителями Роєм Браянтом і Дж. В. Міламом після звинувачення у нібито образливому поводженні з білою жінкою, Керолін Браянт. Цей акт насильства, скоєний у контексті системного расизму та інституціоналізованої сегрегації американського Півдня, виявив глибоку несправедливість і безкарність. Трагедія Тілла стала не лише символом расового насильства, але й каталізатором, який підштовхнув чорношкіре населення США до активного протистояння дискримінації.

Емметт Тілл, уродженець Чикаго, не був обізнаний із суворими расовими нормами Міссісіпі, що формувалися під впливом системи «Джима Кроу». Його

²⁵ Evers M. B., Peters W. For Us the Living. Doubleday and Company, 1967. P. 378.

впевнена манера поведінки та жартівливий характер контрастували з обережністю місцевих афроамериканців, для яких порушення расового етикету могло мати фатальні наслідки. 24 серпня 1955 року в селі Мані підліток увійшов до магазину «*Bryant's Grocery and Meat Market*», де, за суперечливими свідченнями, мав коротку взаємодію з білою продавчиною Каролін Брайант. Точний зміст їхньої розмови залишається предметом історичних дискусій, але цей епізод став початком трагічних подій. У ніч на 28 серпня 1955 року Рой Брайант, чоловік Каролін, разом зі своїм зведеним братом Дж. В. Міламом увірвалися до будинку Моузеса Райта, дядька Тілла, та викрали хлопця. Емметта піддали жорстоким тортурам: його били, а згодом застрелили, прив'язавши до шиї вентилятор вагою 74 фунти, після чого скинули тіло в річку Таллагачі. 31 серпня рибалка виявив понівечене тіло, яке вдалося ідентифікувати лише за перстнем із ініціалами батька Тілла⁷⁴.

Реакція матері Емметта, Маммі Тілл Бредлі, стала вирішальним фактором у трансформації цієї трагедії з локальної події в національну катастрофу. Вона наполягла на транспортуванні тіла до Чикаго та проведенні похорону з відкритою труною, щоб, за її словами, «світ побачив, що вони зробили з моїм сином». Понад десять тисяч осіб відвідали церемонію прощання, а фотографії понівеченого тіла, опубліковані в журналі «*Jet*», спричинили безпрецедентний суспільний резонанс. Ця подія привернула увагу «Національної асоціації сприяння прогресу кольорового населення» та провідних національних ЗМІ, що забезпечило справі широкий розголос і підняло її до рівня символічної боротьби за справедливість⁸².

Судовий процес над Роєм Брайантом і Дж. В. Міламом, який розпочався 19 вересня 1955 року в місті Сумнер, став яскравим прикладом системної несправедливості, притаманної судовій системі Півдня. Незважаючи на переконливі свідчення, зокрема Моузеса Райта, який прямо вказав на

⁷⁴ Shostak D. A. "Crosby Smith: Forgotten Witness to a Mississippi Nightmare" // *Negro History Bulletin*. 1974. Vol. 37. P. 321.

⁸² Williams J. *Eyes on the Prize: America's Civil Rights Years, 1954-1956*. Viking Press, 1987. P. 44

викрадачів, присяжні, що склалися виключно з білих чоловіків, винесли виправдальний вердикт після 67 хвилин обговорення. Один із присяжних пізніше цинічно зауважив, що рішення могло бути ухвалене швидше, якби не перерва. У листопаді того ж року Брайанта та Мілама також виправдали за звинуваченням у викраденні, що остаточно звільнило їх від кримінальної відповідальності⁸¹.

Виправдання обвинувачених не було несподіваним у контексті расової політики Міссісіпі 1955 року, де білі чоловіки рідко зазнавали покарання за злочини проти афроамериканців. Проте справа Тілла вирізнялася завдяки безпрецедентній увазі громадськості. Провідні національні видання – «*Time*», «*Newsweek*» і «*The Nation*» – детально висвітлювали процес, тоді як афроамериканська преса, зокрема «*Cleveland Call and Post*», відіграла ключову роль у мобілізації громадської думки. Редакційна стаття в журналі «*Life*» проголосила: «Спіть спокійно, Еммете Тіллі, за вас помстяться»⁸.

1 грудня 1955 року в місті Монтгомері, штат Алабама, Роза Паркс, 42-річна кравчиня, після виснажливого робочого дня сіла в автобус і зайняла місце в «кольоровій секції», що знаходилося в передній частині автобуса, між місцями, призначеними для білих та чорних пасажирів. Коли автобус заповнився, водій попросив Паркс і ще трьох чорношкірих пасажирів поступитися місцями білим. Всі, крім Розі Паркс, виконали вимогу. Вона відмовилася, чим порушила закони сегрегації. Паркс була заарештована, а штраф за порушення склав 10 доларів, до яких додавалося ще 4 долари судових витрат⁹⁶.

Паркс завершила середню школу в період, коли це було ще далеко не доступно більшості чорношкірих на Півдні США. Вона активно долучалась до діяльності місцевого відділення «Національної асоціації сприяння прогресу

⁸¹ Whitfield S. J. A Death in the Delta: The Story of Emmett Till. Paperback Edition. Free Press, 1991. P. 208.

⁸ "In Memoriam Emmett Till" // *Life*. 1955. Vol. 39. 10 October. P. 48

⁹⁶ Свободны наконец. Движение за гражданские права в США / за ред. М.Д. Фридмана. W.: U.S. Department of State, 2008. 66 с.

кольорового населення», а також змогла зареєструватися як виборець, чим користувалася лише обмежена кількість чорношкірих громадян на Півдні. Роза Паркс здобула повагу серед мешканців Монтгомері, штат Алабама. Влітку 1955 року вона брала участь у міжрасовій конференції в Хайлендерській народній школі в штаті Теннесі, що готувала активістів і організаторів профспілок, котрі виступали за скасування расової сегрегації. Саме тут Паркс дізналася про спроби покращити становище афроамериканців і зрозуміла, що вона готова стати тією особою, яка створить прецедент, якщо така можливість з'явиться⁹³.

Баптистський проповідник Мартін Лютер Кінг організував «автобусний бойкот» в Монтгомері. Протестуючи проти расової дискримінації в громадському транспорті, чорношкірі жителі Монтгомері відмовлялися користуватися автобусами, замість цього організувавши систему спільних поїздок на приватних автомобілях. Водії таксі також підтримали протест, і вони почали надавати послуги з перевезення учасників бойкоту, встановивши плату у розмірі 10 центів — це була рівна вартість автобусного квитка.

Така організована боротьба з сегрегацією, яка завдала серйозного економічного удару транспортній системі Монтгомері, мала широкий резонанс по всій країні. Протести отримали визнання й на Півночі, де почали активніше підтримувати боротьбу чорношкірих за рівні права.

5 грудня 1955 року стало очевидно, що замість передбачених 60 % участі чорношкірих мешканців Монтгомері в бойкоті, насправді практично всі чорношкірі жителі міста долучилися до акції — майже 100%. Це було справжнім дивом. Негритянське населення, яке до цього часу здавалося байдужим та апатичним, раптово прокинулося і проявило свою активність. У перший день бойкоту, у години пік, автобуси були порожні, у тому числі й вранці. Студенти коледжу в Алабамі, які зазвичай заповнювали автобуси, тепер весело йшли пішки або зупиняли автомобілі. Міські службовці також обирали

⁹³ Миллер У. Мартин Лютер Кинг. Жизнь, страдание и величие / пер. з англ. В. Т. Олейника. М.: Рудомино: Текст, 2004. 288 с.

інші способи пересування, зокрема пішки або таксі. Дехто використовував менш зручний транспорт — до роботи на мулах чи візках, запряжених кіньми⁹¹.

У години пік тротуари були переповнені людьми, серед яких чимало було літніх людей. Вони терпляче йшли на роботу, долаючи часом понад 12 миль на день. Їхні обличчя виражали рішучість і готовність жертвувати заради свободи та власної гідності. Мартін Лютер Кінг, який лише рік тому прибув до Монтгомері як пастор, згуртував місцевих проповідників та чорношкірих активістів для організації бойкоту. Усі чорношкірі жителі міста підтримали цей крок. Як зазначив Г. Уїнстон: «Питання про сегрегацію в автобусах стало іскрою, яка об'єднала всю чорношкіру громаду та її союзників — білих, демократично налаштованих і прогресивних американців, спонукаючи їх до боротьби проти системи гноблення»⁹⁴.

Від початку протесту Кінг очолив організацію бойкоту та став одним із найбільш відомих лідерів національного масштабу. Після того як його дім було підірвано, а сам Кінг зазнав численних погроз, він залишався вірним принципам ненасильницького опору. Після вибуху в його домі, коли люди в очікуванні заворушень зібралися на вулицях, Кінг виступив перед ними, закликаючи до миру і терпимості, заявивши: «Ми повинні полюбити наших ворогів – ставитись до них з добром»³⁴.

Виконавчий комітет Асоціації вдосконалення Монтгомері під керівництвом Мартіна Лютера Кінга висунув три основні вимоги для припинення бойкоту: 1. Забезпечити ввічливе обслуговування пасажирів з боку водіїв автобусів. 2. Змінити розподіл місць, дозволивши пасажирам сідати у порядку черги, незалежно від раси. 3. Наймати чорношкірих водіїв на

⁹¹ История США. М.: Наука, 1985. Т. 4. 423 с.

⁹⁴ Митрохин Л.М. Негритянское движение в США: идеология и практика. М.: Международные отношения, 1974. 164 с.

³⁴ Кинг М.Л. Есть у меня мечта... Избранные труды и выступления. Москва: Наука, 1970. 94 с.

маршрути, де більшість пасажирів були чорношкірими. Ці вимоги були доволі помірними, адже на багатьох інших автобусних лініях Півдня вже діяли подібні правила. Однак місцева влада категорично відмовилася їх виконувати, заявивши, що це суперечить місцевим законам. Бойкот автобусів у Монтгомері тривав 382 дні, сколихнувши чорношкіре населення південних штатів. На знак солідарності розпочалися стихійні виступи не лише на Півдні, а й на Півночі та Заході США. Врешті-решт расисти були змушені відступити: у грудні 1956 року сегрегація на громадському транспорті в Монтгомері вперше в історії Алабами була заборонена³¹.

4 червня 1956 року суддя, який очолював справу у Бірмінгемі, оголосив рішення, підтримане більшістю колег. Суд визнав закони штату Алабама, що встановлювали сегрегацію на міських автобусах, неконституційними. Важливим моментом стало те, що це рішення було ухвалене після детального розгляду справи. Верховний суд США пізніше підтвердив це рішення, навіть без заслуховування нових аргументів. Однак міська прокуратура заявила, що подаватиме апеляцію, намагаючись оскаржити це рішення у Верховному суді США. Апеляція була подана, але Верховний суд залишив рішення місцевого суду в силі, остаточно скасувавши закони про сегрегацію на громадському транспорті⁴⁸.

Проте з радістю від перемоги прийшли і нові виклики. Відповідно до тогочасних повідомлень, Ку-клукс-клан організував терористичну акцію, прагнучи продемонструвати свою силу. За повідомленнями радіо, вони планували провести демонстрацію в афроамериканських кварталах Монтгомері. Мартіну Лютеру Кінгу почали надходити нові погрози, які нібито стосувалися підпалів будинків, включаючи його власний дім. Ці погрози описуються як жорстокі й конкретні, і, за словами очевидців, в них йшлося навіть про наміри спалити півсотні будинків за одну ніч. Важливим є те, що,

³¹ Garrow D.J. Bearing the Cross: Martin Luther King Jr. and the Southern Christian Leadership Conference. New York: William Morrow, 1986. 800 p

⁴⁸ Lawson S.F. Black Ballots: Voting Rights in the South, 1944–1969. New York: Columbia University Press, 1976. 474 p.

якщо вірити свідченням, афроамериканська громада цього разу вирішила не ховатися, як це було раніше. Замість цього більшість людей залишала двері своїх будинків відкритими, а світло горіло всю ніч. Це могло бути усвідомленою демонстрацією їхньої рішучості та незламності, хоча точність цих деталей може варіюватися залежно від джерел. Наприкінці 1956 року, за офіційними даними, указ про десегрегацію автобусів у Монтгомері став важливим моментом у русі за громадянські права. Ця подія завершила річний бойкот, організований афроамериканською громадою, і заклала основу для нових етапів боротьби за расову рівність. Підтвердження цієї перемоги можна знайти у численних документах того часу, хоча не варто виключати можливість, що певні аспекти були перебільшені або ідеалізовані. Збори, проведені після прийняття указу, сприяли відновленню роботи громадського транспорту на принципах рівності, дозволяючи афроамериканцям користуватися автобусами без дискримінації. Однак навіть ця перемога, попри її значення, стала лише початком нової фази боротьби. Зокрема, у штаті Арканзас загострення расових конфліктів і політичні маніпуляції показали, що спротив прогресу залишався сильним¹¹.

У 1957 році Літл-Рок, штат Арканзас, став ключовою ареною боротьби за виконання рішення Верховного суду у справі *«Браун проти ради освіти Топіки»* (1954), яке оголосило расову сегрегацію в школах неконституційною. Губернатор Арканзасу Орвілл Фобус, прагнучи здобути політичну підтримку перед виборами, використав расове питання для мобілізації електорату. Він наказав підрозділам Національної гвардії оточити Центральну середню школу Літл-Рока, щоб заблокувати доступ дев'ятьом афроамериканським студентам, відомим як *«Дев'ятка з Літл-Року»*. Фобус заявляв, що його дії спрямовані на захист громадського порядку, але насправді вони були викликом федеральній владі та відображали расистські настрої у білому суспільстві⁵⁴.

¹¹ King M.L. *Stride Toward Freedom: The Montgomery Story*. New York: Harper & Row, 1958. 230 p.

⁵⁴ Miller Z.L. *Crisis in Little Rock: Race and Resistance in Arkansas*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1967. 250 p.

Дії губернатора Арканзасу Орвала Фобуса змусили федеральний уряд відреагувати. Президент Д. Айзенговер, попри свою обережну позицію щодо питань громадянських прав, був змушений втрутитися після того, як судовий наказ заборонив Фобусу перешкоджати інтеграції, а той відмовився розпустити Національну гвардію, яку використовували для блокування доступу до школи. У відповідь на цю ситуацію Президент ухвалив безпрецедентне рішення: він направив до Літл-Рока 101-шу повітрянодесантну дивізію для забезпечення безпеки афроамериканських студентів. Це стало першим застосуванням федеральних сил для захисту прав афроамериканців із часів Реконструкції. Цей крок підкреслив напруженість між місцевою владою та федеральним урядом, який у цій ситуації виступив як гарант виконання Конституції та судових рішень⁸.

Студенти, зокрема Мелба Паттілло, зіткнулися з насильством і погрозами. У своїх мемуарах Паттілло описала напад на неї як спробу расистів довести, що «Верховний суд не керує їхнім життям». Студенти отримали підтримку від «Національної асоціації сприяння прогресу кольорового населення» і місцевих церковних лідерів. Особливо важливу роль відіграв Тургуд Маршалл, адвокат НАСПКН, чия впевненість і відданість ідеї рівності надихали молодих активістів. Проте в афроамериканській громаді виникали розбіжності: наприклад, батько Мелби Паттілло вважав, що її участь в інтеграції наражає сім'ю на небезпеку та загрожує його роботі, що відображало ширші страхи щодо наслідків активізму. Дії Фобуса змусили федеральний уряд відреагувати.

Влада Арканзасу посилила тиск на НАСПКН: генеральний прокурор Брюс Беннетт вимагав від організації розкрити списки членів і донорів, намагаючись залякати активістів і послабити їхню діяльність. У щоденнику Мелба Паттілло висловила тривогу: «Що буде, якщо НАСПКН не витримає? Расисти атакують з усіх боків»²¹.

⁸ Beals M.P. *Warriors Don't Cry: A Searing Memoir of the Battle to Integrate Little Rock's Central High*. New York: Pocket Books, 1994. 312 p.

²¹ Ely J.W. *The Crisis of Conservative Virginia: The Byrd Organization and the Politics of Massive Resistance*. Knoxville: University of Tennessee Press, 1976. 220 p.

Попри це, стійкість студентів і підтримка громади дозволили продовжити боротьбу. У 1958 році Верховний суд у справі «*Купер проти Аарона*» підтвердив, що будь-які спроби зберегти сегрегацію в школах є неконституційними, зміцнивши правову основу для інтеграції. Криза в Літл-Року виявила обмеженість політичної волі адміністрації Д. Айзенговера. Хоча президент діяв рішуче в цьому випадку, його загальна позиція залишалася стриманою. Він уникав активної підтримки руху за громадянські права, вважаючи, що Південь має самостійно вирішувати питання десегрегації. Його нерішучість частково пояснюється доповідями директора ФБР Дж. Едгара Гувера, який стверджував, що рух за громадянські права, зокрема NAACP, може бути використаний комуністами. Ці звинувачення, отримані через незаконне прослуховування, підривали репутацію активістів і зміцнювали позиції консервативних сил, які виступали проти десегрегації⁶⁰.

Ухвалення Закону про громадянські права 1957 року стало відповіддю федерального уряду на тиск афроамериканської громади. Закон передбачав створення Комісії з громадянських прав і підрозділу в Міністерстві юстиції для захисту виборчих прав. Проте його ефективність була обмежена через опір південних демократів, зокрема сенатора Річарда Рассела, який домагався збереження судів із білими присяжними, та Строма Термонда, який чинив законодавчі перепони⁵.

Навіть Ліндон Джонсон, тодішній лідер Сенату, спочатку гальмував законопроект, побоюючись політичних втрат, але зрештою підтримав його, усвідомлюючи неминучість змін. Для активістів, таких як Ральф Банч і А. Філіп Рендольф, закон був розчаруванням через його слабкість, але Байард Растін вбачав у ньому перший крок до майбутніх реформ. Історики вважають

⁶⁰ O'Reilly K. *Racial Matters: The FBI's Secret File on Black America, 1960–1972*. New York: Free Press, 1994. 456 p.

⁵ Ambrose S.E. *Eisenhower: The President*. New York: Simon and Schuster, 1984. 750 p.

закон символічним, але важливим прецедентом, що порушив багаторічну законодавчу бездіяльність у сфері громадянських прав¹⁸.

Незважаючи на ці зусилля, інтеграція в Літл-Року просувалася повільно. До 1960 року Центральна школа була лише частково інтегрована, а до 1964 року лише 2,3 % афроамериканських дітей у США навчалися в інтегрованих школах. Опір місцевої влади та консервативних груп, зокрема через закриття шкіл для уникнення десегрегації, значно гальмував процес. У січні 1957 року в Атланті було створено Конференцію християнського керівництва Півдня (КХКП). На установчій конференції, що зібрала близько шістдесяти впливових афроамериканських церковних лідерів із крайнього Півдня, зокрема К. К. Стила з Таллахасі, Фреда Шаттлсворта з Бірмінгема, Метью Макколлума з Оранджберга та Уільяма Холмса Бордерса з Атланти, панувала атмосфера ентузіазму й рішучості. Ключовою постаттю конференції став Мартін Лютер Кінг-молодший, який був обраний президентом КХКП і відіграв провідну роль у формуванні стратегії ненасильницького опору для боротьби за громадянські права. Учасники зосередилися на розробці структури первинних організацій протестного руху, підготовці керівних кадрів і використанні засобів масової інформації для популяризації ідей громадянської рівності. Зокрема, вони планували активно співпрацювати з такими виданнями, як «The Atlanta Daily World» і «Jet», а також використовувати радіоефір і листівки для інформування громадськості про акції протесту та залучення нових прихильників³¹.

КХКП, спираючись на християнські принципи та філософію ненасильницького опору, поставила за мету не лише скасування сегрегаційних законів, а й моральну трансформацію суспільства. Одним із перших кроків КХКП стало звернення до президента Д. Айзенговера з вимогою публічно підтримати виконання рішень Верховного суду, зокрема рішення у справі «*Браун проти Ради освіти Топіки*» (1954), яке визнало расову сегрегацію в

¹⁸ Dallek R. *Lone Star Rising: Lyndon Johnson and His Times, 1908–1960*. New York: Oxford University Press, 1991. 721 p.

³¹ Garrow D. J. *Bearing the Cross: Martin Luther King, Jr., and the Southern Christian Leadership Conference*. New York: William Morrow, 1986. 800 p.

школах неконституційною. У посланні КХКП закликала очільника держави прибути на Південь і виступити з промовою на підтримку верховенства закону. Аналогічні звернення були надіслані віце-президенту Річарду Ніксону та генеральному прокурору Герберту Браунеллу, але всі вони залишилися без належної відповіді. На другому з'їзді КХКП 14 лютого 1957 року в Новому Орлеані ці вимоги були сформульовані більш рішуче. Організація запропонувала Д. Айзеговеру скликати конференцію в Білому домі, присвячену правам людини, і попередила, що в разі бездіяльності уряду афроамериканська громада може організувати масовий похід на Вашингтон ⁵⁶.

КХКП зіткнулася з викликами й на місцевому рівні. У Монтгомері, після короткочасного тріумфу десегрегації автобусів, прихильники расової сегрегації посилили тиск, що призвело до тимчасового припинення транспортного сполучення. Цей регрес змусив афроамериканську громаду переосмислити стратегію, переключивши увагу з розширення досягнень на захист уже здобутих позицій. На масовому зібранні 15 січня 1957 року в Атланті, в атмосфері напруги й розчарування, афроамериканські лідери намагалися відновити моральний дух громади через публічні виступи. КХКП відіграла ключову роль у мобілізації вірян, використовуючи церкву як організаційний і духовний центр негритянського руху. Зокрема, Мартін Лютер Кінг-молодший виголосив натхненну промову, закликаючи до єдності та ненасильницького опору. Фред Шаттлсворт із Бірмінгема підкреслив важливість стійкості перед погрозами. Уільям Холмс Бордерс з Атланти наголосив на духовній силі громади. Ці виступисилили рішучість учасників продовжувати боротьбу за громадянські права⁶⁹.

Важливою ініціативою Конференції християнського керівництва Півдня (КХКП) у боротьбі за громадянські права стало залучення релігійних громад через співпрацю з Національною радою церков. 10 лютого 1958 року з

⁵⁶ Morris A.D. The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change. New York: Free Press, 1984. 354 p.

⁶⁹ Reddick L.D. Crusader Without Violence: A Biography of Martin Luther King, Jr. New York: Harper & Brothers, 1959. 243 p.

численних церковних кафедр по всій території Сполучених Штатів було проголошено звернення «Суспільство без сегрегації для всіх», яке заклиало до повного викорінення расової сегрегації в усіх сферах американського суспільства. Цей документ наголошував на моральній й етичній основі боротьби за расову рівність, спираючись на християнські принципи справедливості та братерства. Звернення стало потужним інструментом мобілізації релігійних громад, зміцнивши підтримку руху за громадянські права серед вірян різних конфесій⁶⁶.

У 1958 році «Конференція християнського керівництва Півдня» розпочала масштабну кампанію під назвою «Хрестовий похід за громадянські права», спрямовану на подвоєння кількості афроамериканських виборців. Кампанія була започаткована 12 лютого, в день народження Авраама Лінкольна, коли в 21 місті Півдня відбулися одночасні мітинги. Її організацію очолив Ральф Абернаті, який залишив свою попередню діяльність у Товаристві по расовому примиренню (ТПРП) заради керівництва цим проектом. Основною метою «Хрестового походу» було не лише збільшення виборчої активності афроамериканців, але й посилення їхньої політичної ролі в умовах тривалих обмежень виборчих прав у південних штатах США. Кампанія охоплювала широкий спектр дій, спрямованих на популяризацію принципів ненасильницького опору та мобілізацію громадян до активної участі у виборах. Важливим внеском у цю справу стало відкриття Південного регіонального відділення ТПРП у Нашвіллі, яким керував молодий методистський священник Джеймс Лоусон. Разом із Пленном Смайлі та Ральфом Абернаті він заснував «групу примирення», яка впродовж двох місяців відвідувала афроамериканські громади в південних і кількох північних штатах. «Група примирення» проводила зустрічі у церквах і коледжах, поширюючи інформаційні матеріали, включно з популярною «книгою коміксів» під назвою «Мартін Лютер Кінг і монтгомерська справа». Ця

⁶⁶ Raines H. *My Soul Is Rested: Movement Days in the Deep South Remembered*. New York: Putnam, 1977. 496 p.

публікація, створена ТПП, розійшлася тиражем у 200 000 примірників упродовж кількох років і стала потужним інструментом пропаганди ідей ненасильства. Окрім цього, товариство видало низку важливих брошур, зокрема «Практика ненасильства», а також нове видання книги Річарда Б. Грегга «Сила ненасильства». В передмові до цього видання було висвітлено події, пов'язані з бойкотом автобусів у Монтгомері, що додатково підкреслювало значущість ненасильницької боротьби у негритянському русі⁵³.

Незважаючи на ці зусилля, рух за громадянські права зіткнувся з серйозними викликами. Федеральна влада, зокрема адміністрація Д. Айзенговера, залишалася пасивною у відповідь на вимоги КХКП, що ускладнювало боротьбу з місцевими сегрегаціоністами. У Монтгомері, після короткочасного успіху десегрегації автобусів, місцева влада та сегрегаціоністські групи, такі як Рада білих громадян, посилили тиск, що змусило афроамериканську громаду переорієнтуватися на захист здобутих прав. Рада білих громадян застосовувала економічний і соціальний тиск, зокрема позбавляла активістів роботи та кредитів, водночас погрожуючи фізичним насильством.

У липні 1959 року Конференція християнського керівництва Півдня (КХКП) спільно з Конгресом расової рівності (КРР) та Товариством з расового примирення (ТРП) організувала триденний семінар із ненасильницького опору, що відбувся у Коледжі Спілмена в Атланті. Захід об'єднав десятки активістів, студентів та церковних лідерів, які прагнули вдосконалити стратегії ненасильницької боротьби проти расової сегрегації. На семінарі виступили провідні діячі того часу, зокрема: А. Філіп Рендольф – відомий профспілковий лідер, Лоренс Реддік – історик руху за громадянські права, Байард Растін – стратег ненасильницьких акцій, Джеймс Лоусон – фахівець із методів Ганді, Вільям Стюарт Нелсон – теолог та Річард Грег – автор праць про ненасильство. Їхні виступи наголошували на необхідності дисциплінованого та

⁵³ Meier A., Rudwick E. CORE: A Study in the Civil Rights Movement, 1942–1968. New York: Oxford University Press, 1973. 563 p.

організованого опору, акцентуючи увагу на моральних засадах ненасильства. Семінар включав практичні заняття, під час яких учасники відпрацьовували реакції на провокації, а також глибокі дискусії про етичні аспекти ненасильницького спротиву, натхненні вченням Махатми Ганді. Цей захід став важливим кроком у формуванні нової генерації молодих лідерів, які згодом очолили ключові акції руху за громадянські права у 1960-х роках, значно зміцнивши його ідеологічну основу⁵¹.

Конгрес расової рівності (КРР), відомий своєю тактикою сидячих протестів, яку він впроваджував на Півночі з 1942 року, у 1959 році значно активізував свою діяльність на Півдні. У вересні того ж року в Майямі КРР організував двотижневий семінар, присвячений стратегіям ненасильницьких акцій. У заході взяли участь переважно студенти та молоді активісти, які опановували техніки сидячих протестів, пікетування та економічних бойкотів. Ці методи спрямовувалися на створення тиску на сегреговані заклади з метою зміни їхньої дискримінаційної політики. Учасники семінару також аналізували успішні кампанії, зокрема бойкот автобусів у Монтгомері, та розробляли плани для проведення нових акцій у південних штатах. Товариство з расового примирення (ТРП) зосереджувалося на просвітницькій діяльності, спрямованій на підвищення обізнаності та навичок серед афроамериканських громад. У Південній Кароліні та Джорджії ТРП організувало серію воркшопів у церквах і коледжах, де активістів навчали протистояти насильству, дотримуючись принципів ненасильницького спротиву та моральної переваги. Особливий акцент робився на практичних аспектах поведінки у провокаційних ситуаціях, підготовці до психологічного тиску та формуванні стратегій ненасильницької боротьби. Такі заходи сприяли мобілізації молоді, яка стала рушійною силою руху за громадянські права. Завдяки цілеспрямованій підготовці активістів та вдосконаленню методів боротьби, ці організації

⁵¹ Ling P.J. Martin Luther King, Jr. and the Civil Rights Movement. London: Routledge, 2002. 288 p.

заклали основу для майбутніх масштабних кампаній, що значно вплинули на хід соціальних змін у Сполучених Штатах²⁶.

Ключову роль у становленні та розвитку Конференції християнського керівництва Півдня (КХКП) відіграла Елла Бейкер. У 1958 році вона обійняла посаду виконавчої секретарки організації, а вже наступного року організувала постійний офіс КХКП в Атланті, що стало першим кроком до створення централізованої штаб-квартири. Завдяки її зусиллям структура організації отримала новий рівень функціональності й ефективності. Бейкер виступала за децентралізоване лідерство, вважаючи, що основою руху має бути ініціатива місцевих громад, а не харизматичні лідери. Вона впровадила систему координації між церквами, студентськими організаціями та місцевими осередками КХКП, що дало змогу ефективно планувати кампанії, зокрема з реєстрації афроамериканських виборців. Її підхід сприяв залученню широких верств суспільства та забезпечував руху стійкість і гнучкість. У листопаді 1959 року Бейкер представила план «масштабного наступу» на сегрегацію. Він передбачав посилення тренінгів із ненасильницького опору, наголос на підготовці активістів і залучення студентської молоді до протестних акцій. У своїй заяві від 30 листопада 1959 року вона акцентувала на необхідності створення «психологічного моменту», коли масові акції змусили б владу реагувати на вимоги громадськості. Її стратегічний підхід і бачення стали важливими чинниками успіху кампаній КХКП та ширшого руху за громадянські права⁶⁷.

У 1959 році ненасильницький рух у Сполучених Штатах перебував на етапі активного розвитку стратегій масових акцій, спрямованих на боротьбу із расовою сегрегацією. Конференція християнського керівництва Півдня (КХКП) та Товариство з расового примирення (ТРП) регулярно проводили тренінги, метою яких було навчання активістів організації та ефективного

²⁶ Farmer J. Lay Bare the Heart: An Autobiography of the Civil Rights Movement. New York: Arbor House, 1985. 370 p.

⁶⁷ Ransby B. Ella Baker and the Black Freedom Movement: A Radical Democratic Vision. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2003. 470 p.

проведення пікетів, бойкотів і маршів. Особливу роль у цьому процесі відіграв Джеймс Лоусон, який у Теннесі організував щотижневі заняття для студентів. Під час цих занять учасники відпрацьовували ненасильницькі реакції на образи, провокації та фізичну агресію. Тренінги часто включали рольові ігри: одні активісти імітували поведінку сегрегаціоністів, тоді як інші вчилися зберігати спокій і дисципліну, дотримуючись принципів ненасильницького опору. Конгрес расової рівності (КРР) також зробив значний внесок у підготовку до ненасильницьких акцій, розробивши докладні інструкції для проведення сидячих протестів. Ці інструкції охоплювали ключові аспекти організації: чітку координацію дій, використання медіа для висвітлення протестів та залучення уваги громадськості, а також юридичну підтримку, яку забезпечувала Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення (NAACP). Такі комплексні підходи до навчання та підготовки активістів створили основу для масових студентських протестів 1960 року⁶.

Важливу роль у формуванні та мотивації руху за громадянські права в Сполучених Штатах, зокрема серед афроамериканської громади відіграв міжнародний контекст. У 1959 році успіхи антиколоніальних рухів в Азії та Африці, зокрема в Індії та Гані, стали потужним джерелом натхнення для американських активістів. Особливого значення набули ідеї Махатми Ганді, які сприяли поширенню принципів ненасильницького опору. Поїздка Мартіна Лютера Кінга до Індії в лютому 1959 року стала знаковою подією, що зміцнила його віру в ефективність ненасильницьких методів боротьби. У рамках цього візиту він вивчав практики та стратегії, розроблені Ганді, які пізніше інтегрував у діяльність руху за громадянські права. Конференція християнського керівництва Півдня (КХКП) активно використовувала ці приклади в агітаційних матеріалах, підкреслюючи, що глобальні зміни можливі завдяки колективним діям та організованій боротьбі. Додаткову

⁶ Andrews K.T. *Freedom Is a Constant Struggle: The Mississippi Freedom Movement and Its Legacy*. Chicago: University of Chicago Press, 2004. 265 p

підтримку рух отримував і з боку міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, а також через участь афроамериканських лідерів у міжнародних форумах. Виступи цих діячів привертати увагу світової спільноти до проблеми расової дискримінації в США, тим самим посилюючи тиск на федеральний уряд. Міжнародна критика та приклад успішних антиколоніальних кампаній стали важливими факторами, що посилили легітимність руху за громадянські права та сприяли його подальшому розвитку⁷⁹.

Конференція християнського керівництва Півдня (КХКП) активно використовувала ці приклади в агітаційних матеріалах, підкреслюючи, що глобальні зміни можливі завдяки колективним діям та організованій боротьбі. Додаткову підтримку рух отримував із боку міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, а також через участь афроамериканських лідерів у міжнародних форумах. Виступи цих діячів привертати увагу світової спільноти до проблеми расової дискримінації в США, тим самим посилюючи тиск на федеральний уряд. Міжнародна критика та приклад успішних антиколоніальних кампаній стали важливими факторами, що посилили легітимність руху за громадянські права та сприяли його подальшому розвитку¹⁹.

Попри значні досягнення руху за громадянські права, він зіткнувся з потужним і жорстким опором з боку сегрегаціоністських сил, що посилилося у 1959 році. У південних штатах, зокрема в Міссісіпі та Алабамі, місцеві ради білих громадян активно організовували економічний тиск на афроамериканські громади, погрожуючи звільненнями з роботи та бойкотами бізнесів, що належали афроамериканцям. У Джорджії поліція неодноразово арештовувала учасників тренінгів КХКП, звинувачуючи їх у «порушенні громадського порядку», що було спробою придушити активність руху на

⁷⁹ Thornton J.M. *Dividing Lines: Municipal Politics and the Struggle for Civil Rights in Montgomery, Birmingham, and Selma. Tuscaloosa*: University of Alabama Press, 2002. 398 p.

¹⁹ Dudziak M.L. *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*. Princeton: Princeton University Press, 2000. 330 p.

місцевому рівні. Попри ці репресії, афроамериканська громада демонструвала вражаючу стійкість. У містах, таких як Бірмінгем, церкви стали важливими осередками протесту, де проводились нічні зібрання, на яких активісти планували нові акції та стратегії. Ці підпільні зустрічі стали не лише місцем координації протестів, але й символом незламної віри в досягнення змін. Незважаючи на фізичні й економічні репресії, ці зусилля заклали основу для майбутніх перемог негритянського руху за громадянські права, підтверджуючи, що ненасильницький опір здатний протистояти навіть найжорсткішим репресіям. Діяльність афроамериканських активістів і їхня здатність зберігати рішучість у умовах глибокої ворожості стали важливим аспектом стратегії, що привела до значних соціальних змін у наступні десятиліття.

2.2. Зміна тактики протесту (1960-1965 рр.)

На початку 1960-х років тактика руху за громадянські права афроамериканців у Сполучених Штатах зазнала значної трансформації, що було зумовлено активною участю студентської молоді, натхненної принципами ненасильницького опору. Ключову роль у цьому процесі відіграв «Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій», заснований у 1960 році.

Ця організація систематизувала стихійні акції протесту проти расової сегрегації в громадських закладах, зокрема сидячі страйки, які набули широкого розголосу після акції в Грінсборо, Північна Кароліна. 1 лютого 1960 року, четверо першокурсників Сільськогосподарського та технічного коледжу Північної Кароліни — Езелл Блер-молодший, Франклін Маккейн, Джозеф Макніл і Девід Річмонд — зайняли місце за стійкою, призначеною виключно для білих, у закуточній універмагу «Woolworth's». Їм відмовили в обслуговуванні, але вони залишилися до закриття закладу, демонструючи ненасильницький протест. Наступного дня до акції приєдналися близько двадцяти афроамериканських студентів, які діяли організовано, займаючи

місця групами по три-чотири особи. Як повідомляла газета «Greensboro Record», протестувальники поводитися мирно, не вступали в конфлікти і навіть використовували час для навчання, демонструючи дисципліну та цілеспрямованість. Один із учасників, Езелл Блер-молодший, зазначав у коментарі пресі, що старше покоління афроамериканців часто було "надто обережним", і молодь вирішила взяти ініціативу, щоб "змінити ситуацію"⁸⁶.

Установча конференція відбулася 16–18 квітня 1960 року в Ралі, Північна Кароліна, за ініціативи Елли Бейкер, виконавчого директора Південної конференції християнського керівництва. Бейкер, усвідомлюючи важливість незалежності студентів, протистояла спробам обмежити їхню автономію. Конференція об'єднала 120 чорних студентів (серед яких був і студент Говардського університету Стоклі Кармайл, який згодом став однією з провідних фігур руху) із 56 коледжів 12 південних штатів, які підтвердили відданість ненасильницьким принципам, популяризованим Мартіном Лютером Кінгом, але діяли на основі власних переконань Елла Бейкер, спираючись на досвід соціальної реформаторки, організувала конференцію, залучивши приміщення Шоу-університету та \$800 від вказаного «Студентським координаційним комітетом ненасильницьких дій». У запрошенні вона наголошувала на обміні досвідом і визначенні цілей, уникаючи будь-яких натяків на контроль над студентами. Цей підхід сприяв формуванню «Студентського координаційного комітету ненасильницьких дій» як платформи для координації, а не централізованого управління. Завдяки лідерам, таким як Стоклі Кармайл, Джон Льюїс і Даян Неш, SNCC зміг мобілізувати студентів і місцеві громади, трансформувавши локальні ініціативи в загальнонаціональний рух. Завдяки їхній наполегливості та широкій увазі, яку ці події привернули, до кінця 1960 року понад 70 тисяч людей по всій країні долучилися до подібних акцій. В результаті багато

⁸⁶ Zinn, H. SNCC: The New Abolitionists / Howard Zinn. — Boston : Beacon Press, 1965. — 286 p.

зкладів, включаючи мережу «Вулворт», поступово почали скасовувати політику сегрегації².

Значний вплив на конференцію мав Джеймс Лоусон, лідер із Нешвілла, який просував ненасильницькі методи, спираючись на вчення Ганді. Він наголошував на моральній природі протестів, критикуючи помірковані підходи організацій, таких як Конференція християнського керівництва Півдня, за зосередження на судових позовах замість масових дій. Його ідеї відбилися у формулюванні мети «Студентського координаційного комітету ненасильницьких дій»: ненасильство як основа справедливого суспільства. Створення «Студентського координаційного комітету ненасильницьких дій» трансформувало студентські протести в широкий рух за соціальні реформи, спрямований на боротьбу з расизмом у різних сферах. У травні 1960 року в Атланті відбулося перше офіційне засідання SNCC, підтримане Бейкер, яка надала офіс і залучила Джейн Стембрідж для адміністративної роботи. У червні вона випустила перший номер газети «*Student Voice*», що висвітлювала протести та ідеї ненасильства¹⁵.

На осінній конференції в Атланті, що проходила 14–16 жовтня 1960 року, Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій (SNCC) закріпив свою організаційну структуру, створивши постійний Координаційний комітет із представників південних штатів. Цей крок став визначальним для молодіжного руху за громадянські права, адже SNCC зуміла поєднати централізовану координацію з автономією місцевих груп, зберігаючи гнучкість і локальну ініціативу. Стратегія «тюрма без застави», запропонована Джеймсом М. Лоусоном, стала яскравим проявом радикалізації ненасильницького спротиву. Вона символізувала непохитну відданість активістів принципам справедливості, готовність приймати особисті жертви заради боротьби з расовою сегрегацією та утвердження людської гідності. Цей

² Baker, E. Bigger than a Hamburger / Ella Baker // Southern Patriot. — 1960. — May. — 2 p.

¹⁵ Lawson, J. M. From a Lunch-Counter Stool / James M. Lawson // Black Protest Thought in the Twentieth Century / ed. by A. Meier, E. Rudwick, F. L. Broderick. — Indianapolis : Bobbs-Merrill, 1971. — 6 p.

підхід не лише посилив моральну позицію руху, а й надихнув тисячі молодих людей приєднатися до боротьби за рівність²⁷.

«Рейди свободи», розпочаті 4 травня 1961 року Конгресом расової рівності (CORE), мали на меті перевірити виконання рішення Верховного Суду у справі «Бойнтон проти Вірджинії» (1960), яке забороняло расову сегрегацію в міжштатних автобусних перевезеннях. Група активістів, що складалася з чорношкірих і білих учасників, вирушила двома автобусами з Вашингтона до Нового Орлеана, щоб протестувати проти сегрегації в автобусах, на вокзалах і в зонах очікування на Півдні США, де це рішення систематично ігнорувалося⁷.

13 травня 1961 року в Анністоні, штат Алабама, натовп, пов'язаний із Ку-Клукс-Кланом, підпалив один із автобусів і побив пасажирів. У Бірмінгемі місцева поліція дозволила нападникам 15 хвилин насильства над активістами. Ці інциденти, висвітлені в національних ЗМІ, змусили адміністрацію Джона Кеннеді реагувати. SNCC, за координації Даян Неш, відправила 17 травня групу студентів із Нешвілла, включно з Джоном Льюїсом, які усвідомлювали смертельну небезпеку. У Монтгомері 20 травня представники «Рейдів свободи» зазнали нового нападу, що травмував Льюїса та помічника Роберта Кеннеді Джона Зігенталера, після чого федеральні маршали були направлені для захисту. У Джексоні, штат Міссісіпі, масові арешти за використання «білих» зон терміналів і тактика «в'язниця без застави» підкреслили моральну силу руху, залучивши понад 300 активістів улітку 1961 року⁵³.

У вересні 1961 року Міжштатна комісія з торгівлі (ICC) видала постанову, яка остаточно заборонила сегрегацію в міжштатному транспорті, що набула чинності 1 листопада. «Рейди свободи» стали переломним моментом для «Студентського координаційного комітету ненасильницьких дій», сприявши її переходу від децентралізованої структури до систематичної діяльності. На

²⁷ Student Voice. — 1960. — June. — 4 p.

⁷ Arsenault, R. Freedom Riders: 1961 and the Struggle for Racial Justice / Raymond Arsenault. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 690 p.

⁵³ Meier, A. CORE: A Study in the Civil Rights Movement 1942–1968 / August Meier, Elliott Rudwick. — New York : Oxford University Press, 1973. — 385 p.

зустрічі в Highlander Folk School у серпні 1961 року Елла Бейкер запобігла розколу, запропонувавши розділити SNCC на автономні групи для прямих дій (під керівництвом Даян Неш) і реєстрації виборців (очолив Чарльз Джонс). Джеймс Форман, ставши виконавчим секретарем у вересні, реорганізував офіс, покращив фінансування та створив ефективну адміністративну структуру³⁷.

У 1961–1962 роках ключовим осередком афроамериканської політичної активності в умовах жорсткої сегрегації на американському Півдні стало місто Олбані, штат Джорджія. У жовтні 1961 року активісти «Студентського координаційного комітету ненасильницьких дій», зокрема Чарльз Шеррод і Корделл Рігон, прибули до Олбані, щоб активізувати місцеву афроамериканську громаду. Вони розпочали кампанію з реєстрації виборців, спрямовану на подолання системних бар'єрів, які обмежували політичну участь афроамериканців, а також організували центр для координації ненасильницьких акцій, таких як сидячі страйки, бойкоти та масові протести. Ці дії мали на меті не лише виборчі права, але й повну десегрегацію громадських закладів, включаючи автобусні станції, бібліотеки, ресторани та інші установи, де панувала расова дискримінація.

17 листопада 1961 року місцеві організації, зокрема «Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій», «Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення», «Альянс міністрів», «Федерація жіночих клубів» і «Ліга виборців-негрів», об'єдналися в коаліцію, відому як «Рух Олбані». Очолив її Вільям Г. Андерсон, молодий афроамериканський лікар, який представляв «Рух Олбані» як його президент. Під його керівництвом «Рух Олбані» став першим масовим рухом у новітній історії громадянських прав, метою якого була десегрегація всього міста. Коаліція використовувала широкий спектр ненасильницьких методів, включаючи марші до мерії, масові збори, петиції, молитви та унікальну тактику співу, яка

³⁷ Hogan, W. C. *Many Minds, One Heart: SNCC's Dream for a New America* / Wesley C. Hogan. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2007. — 463 p.

стала потужним інструментом для мобілізації та підняття духу протестувальників. Ці «пісні свободи» згодом надихнули SNCC на створення гурту «Freedom Singers» для популяризації руху. До середини грудня 1961 року протести набули значного розмаху: понад 500 демонстрантів було заарештовано за звинуваченнями у «порушенні громадського порядку» чи «маршуванні без дозволу». Масові арешти здійснювалися під керівництвом шефа поліції Олбані Лорі Прітчетта, який розробив продуману стратегію протидії протестам. Вивчивши методи ненасильницького спротиву Мартіна Лютера Кінга-молодшого, Прітчетт наказав своїм офіцерам уникати відкритої жорстокості, особливо на очах у журналістів, щоб не привертати негативної уваги національних ЗМІ. Він також організував транспортування заарештованих до в'язниць сусідніх округів, таких як Бейкер, Мітчелл і Лі, щоб уникнути переповнення місцевих закладів і послабити тиск протестувальників. Ця тактика «ненасильницького придушення» дозволила Прітчетту зменшити медійний резонанс, який зазвичай супроводжував акції громадянської непокори, і зобразити ситуацію в Олбані як контрольовану⁷¹.

Критичний момент настав 24 липня 1962 року, коли натовп із 2000 афроамериканців, розчарованих відсутністю прогресу, атакував поліцію цеглою та пляшками, що підірвало ненасильницький імідж кампанії. Кінг скасував масову демонстрацію, оголосивши день покаяння, але федеральна судова заборона на протести ускладнила подальші дії. «Рух Олбані» виявив обмеження ненасильницького спротиву за відсутності чітко визначеної мети та медійної підтримки, хоча «Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій» («SNCC»), «Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення» («NAACP») і «Конгрес расової рівності» («CORE») досягли часткової десеґрегації. Для Кінга та SCLC Олбані стало уроком, що підкреслив необхідність стратегічного фокусу, який був застосований у

⁷¹ Rustin, B. *Strategies for Freedom: The Changing Patterns of Black Protest* / Bayard Rustin. — New York : Columbia University Press, 1976. — 82 p.

кампанії в Бірмінгемі 1963 року, де економічний тиск через бойкоти ефективно вплинув на ділові кола²⁷.

Третя конференція SNCC в Атланті (27–29 квітня 1962 року) закріпила організаційні зміни. Нова конституція реорганізувала Координаційний комітет, включивши представників місцевих груп, і створила Виконавчий комітет для ефективного управління. Джеймс Форман розвинув адміністративну структуру, залучаючи активістів, таких як Рубі Доріс Сміт і Джуліан Бонд, що зберегло неформальний дух організації. Конференція привернула увагу інших організацій, зокрема NAACP, CORE і SCLC, підкреслюючи зростаючий вплив SNCC²⁶.

У МакКомбі, штат Міссісіпі, SNCC під керівництвом Боба Мозеса зосередилася на реєстрації виборців, адаптуючись до умов жорсткого расового гноблення. Прямі дії були неефективними через страх і економічну залежність чорношкірих жителів, тому SNCC використовувала програми розподілу їжі для зміцнення довіри. Після припинення федеральної продовольчої програми в окрузі Лефлор у 1962 році SNCC організувала доставку їжі та медикаментів, що посилювало кампанію в Грінвуді, де до лютого 1963 року масові спроби реєстрації засвідчили успіх. Кампанія Мозеса «одна людина, один голос» підкреслила необхідність політичної участі навіть неписьменних афроамериканців⁸⁰.

Кампанія в Бірмінгемі, розпочата в квітні 1963 року SCLC під проводом Мартіна Лютера Кінга, Фреда Шаттлсворта та Ральфа Абернати, стала переломним моментом у боротьбі за громадянські права. На відміну від бойкоту автобусів у Монтгомері, вона об'єднала широкий спектр тактик ненасильницького спротиву: марші, економічні бойкоти, сидячі страйки в кафе

²⁷ Forman, J. *The Making of Black Revolutionaries* / James Forman. — New York : Macmillan, 1972. — 553 p

²⁶ NCC. Minutes of SNCC meeting, April 27–29, 1962 / Student Nonviolent Coordinating Committee. — Box 62, folder 4, Braden Papers, SHSW, 1962. — 10 p.

⁸⁰ Watters, P. *Climbing Jacob's Ladder: The Arrival of Negroes in Southern Politics* / Pat Watters, Reese Cleghorn. — New York : Harcourt Brace and World, 1967. — 389 p.

й бібліотеках, а також молитовні акції в церквах. Участь тисяч афроамериканців, включно зі школярами, підкреслила масовість руху, що, за оцінкою журналу «*Political Affairs*», підняла протест до «революційної висоти»²².

3 квітня 1963 року розпочалися сидячі страйки, а 6 квітня відбувся марш до мерії Бірмінгема. Бойкот торговельних закладів змусив низку магазинів зняти сегрегаційні оголошення, але місцевий комісар Юджин «Булл» Коннор погрожував скасувати їхні ліцензії. 10 квітня Коннор домігся судової заборони на протести, а 12 квітня Кінг, порушивши її, очолив марш, після чого його заарештували. У в'язниці він написав «Лист із бірмінгемської в'язниці», обґрунтовуючи громадянську непокору проти несправедливих законів. 2 травня тисячі молодих афроамериканців, співаючи «We Shall Overcome», вийшли на вулиці, переповнивши в'язниці арештами. 3 травня Коннор застосував брандспойти й поліцейських собак, а 7 травня Фред Шаттлсворт зазнав травм від струменя води. Жорстокість поліції, зафіксована ЗМІ, викликала обурення в США та світі¹⁴.

9 травня місцеві підприємці уклали угоду з Кінгом і Шаттлсвортом, погодившись скасувати сегрегацію в громадських місцях, наймати афроамериканців і звільнити заарештованих без звинувачень. Коннор назвав це поразкою, тоді як кампанія стала тріумфом ненасильницького спротиву. 12 травня президент Джон Кеннеді заявив про готовність направити війська до Бірмінгема, а 13 травня попередив губернатора Джорджа Уоллеса про можливе введення федеральних сил, що посилювало тиск на сегрегаціоністів. За словами Геса Холла, бірмінгемський прорив мав «історичне значення», започаткувавши незворотні зміни⁷.

²² Eskew, G. T. *But for Birmingham: The Local and National Movements in the Civil Rights Struggle* / Glenn T. Eskew. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1997. — 454 p.

¹⁴ King, M. L., Jr. *Why We Can't Wait* / Martin Luther King, Jr. — New York : Harper & Row, 1964. — 178 p.

⁷ Hall, G. *Birmingham: A Turning Point in the Negro Freedom Struggle* / Gus Hall // *Political Affairs*. — 1963. — July. — P. 3–9..

У 1963 році рух охопив міста Півночі, де афроамериканці боролися проти фактичної сегрегації в освіті, житлі та працевлаштуванні. У Чикаго 250 тисяч школярів бойкотували школи, протестуючи проти сегрегації, а в Нью-Йорку — 360 тисяч. У Гарлемі CORE організувала страйк квартиронаймачів, коли жителі нетрів відмовилися платити оренду через незадовільні умови проживання. У Філадельфії в травні 1963 року CORE і NAACP блокували підприємства, що не наймали афроамериканців, а подібні акції поширилися на Сан-Франциско та Нью-Йорк. Ці ініціативи підкреслили системний характер расової нерівності та розширили географію протестів ²⁶.

28 серпня 1963 року учасники маршу зібралися біля меморіалу Вашингтона, звідки вирушили до меморіалу Лінкольна, символічного місця, пов'язаного зі скасуванням рабства в США. Програма маршу включала виступи лідерів руху, музичні номери та молитви. Серед промовців були А. Філіп Рендольф, який назвав марш «викликом совісті нації», Джон Льюїс від SNCC, чий виступ був частково відредагований через його радикальний тон, і Рой Вілкінс від NAACP, який наголосив на необхідності законодавчих змін. Музичні виступи, зокрема Махалії Джексон і Джоан Баез, додали події емоційного резонансу, підкреслюючи духовний і культурний вимір боротьби]. Кульмінацією маршу стала промова Мартіна Лютера Кінга «У мене є мрія», виголошена біля меморіалу Лінкольна. У своєму виступі Кінг артикулював бачення суспільства, вільного від расової дискримінації, де людей оцінюють не за кольором шкіри, а за їхніми особистими якостями. Він закликав до расової гармонії, посиляючись на американські ідеали свободи та рівності, і наголосив на необхідності ненасильницької боротьби⁹.

Частина промови, зокрема знаменитий рефрен «У мене є мрія», була імпровізованою, натхненною закликком Махалії Джексон повторити попередні проповіді Кінга. Промова мала потужний вплив, об'єднавши учасників маршу

²⁶ Farmer, J. Lay Bare the Heart: An Autobiography of the Civil Rights Movement / James Farmer. — New York : Arbor House, 1985. — 370 p.

⁹ King, M. L., Jr. *I Have a Dream*. Speech delivered at the March on Washington, August 28, 1963.

та резонуючи з мільйонами американців, які дивилися трансляцію по телебаченню²³.

Промова Кінга стала моральним орієнтиром руху, підкресливши його інклюзивний і ненасильницький характер. Вона також посилила тиск на адміністрацію президента Джона Кеннеді та Конгрес, які розглядали законопроект про громадянські права. Зростаюча підтримка руху серед білих американців, зокрема профспілок, релігійних громад і студентів, стала ключовим фактором, що зробив марш не лише демонстрацією афроамериканської солідарності, а й загальнонаціональним закликком до справедливості.

Кампанії в Бірмінгемі та «Марш на Вашингтон» створили імпульс для прийняття Закону про громадянські права 1964 року, підписаного Ліндоном Джонсоном 2 липня 1964 року. У посланні до Конгресу 27 листопада 1963 року Джонсон назвав закон нагальним завданням, посиляючись на необхідність внутрішньої стабільності та міжнародний тиск. Закон забороняв дискримінацію в громадських місцях, таких як ресторани, театри й бібліотеки, якщо вони були пов'язані з міжштатною торгівлею, уповноважував Міністерство юстиції боротися з сегрегацією в школах і забороняв дискримінацію на підприємствах із щонайменше 100 працівниками, створивши Комісію з рівних можливостей при наймі. Щодо виборчих прав він скасував усні тести на грамотність, але зберіг письмові, що залишало можливості для обмежень. Попри прогресивність, закон мав компромісні обмеження: дія стосувалася лише федеральних виборів, а оскарження порушень було складним і ресурсоємним. Відсутність суворих санкцій послаблювала його ефективність, але закон заклав фундамент для Закону про виборчі права⁴. У цьому контексті заслуги Мартіна Лютера Кінга, як ключової фігури руху за громадянські права, отримали міжнародне визнання. Його

²³ Euchner, C. *Nobody Turn Me Around: A People's History of the 1963 March on Washington* / Charles Euchner. — Boston : Beacon Press, 2010. — 256 p.

⁴ Civil Rights Act of 1964, Pub. L. No. 88-352, 78 Stat. 241. — 1964. — 28 p.

ненасильницька боротьба за рівність і справедливість стала не лише національним, а й глобальним прикладом. За свою роль у боротьбі за права афроамериканців і за внесок у рух за соціальну справедливість у США та за їхні межі, Кінг отримав Нобелівську премію миру 14 жовтня 1964 року. Кінг став наймолодшим лауреатом премії на той час, отримавши її у віці 35 років. У своїй промові під час вручення премії він наголосив на важливості ненасильницького спротиву й закликав світову спільноту до боротьби проти бідності, несправедливості та війни. Нобелівський комітет відзначив його лідерство в русі, який відстоював права людини без застосування насильства, а також його бачення світу, де всі люди мають рівні можливості.

Та боротьба продовжувалась, адже реальні зміни у становищі афроамериканців були незначними. У січні–березні 1965 року Сельма, штат Алабама, стала центром боротьби за виборчі права афроамериканців, яких систематично виключали з політичного процесу через дискримінаційні практики, зокрема тести на грамотність і залякування. SCLC, очолювана Мартіном Лютером Кінгом, ініціювала кампанію з реєстрації виборців, що передбачала масові демонстрації та марш із Сельми до Монтгомері, столиці штату, спрямовані на висвітлення порушень виборчих прав і стимулювання федеральних реформ³².

7 березня 1965 року, у день, відомий як «Кривава неділя», близько 600 учасників маршу зазнали жорстокого нападу з боку національної гвардії Алабами та кінної поліції. За наказом губернатора Джорджа Уоллеса, який категорично відкидав поступки у питанні виборчих прав, правоохоронці застосували сльозогінний газ, кийки та фізичне насильство, травмувавши близько 40 осіб і здійснивши численні арешти. У репресіях брали участь члени Ку-клус-клану та інші расистські угруповання. 9 березня насильство посилювалося: білий священник із Бостона Джеймс Ріб, який підтримував кампанію, зазнав жорстокого побиття і помер через два дні. Ці події, широко

³² Garrow, D. J. *Protest at Selma: Martin Luther King, Jr., and the Voting Rights Act of 1965* / David J. Garrow. — New Haven : Yale University Press, 1978. — 346 p.

висвітлені в засобах масової інформації, викликали національне обурення та посилили тиск на адміністрацію президента Ліндона Джонсона⁷⁹.

9 березня Джонсон засудив насильство в Сельмі, закликавши владу Алабами та учасників маршу дотримуватися закону, і розпорядився привести в готовність 700 солдатів федеральної армії. 11 березня міністр юстиції Ніколас Катценбах оголосив про судове переслідування посадовців Алабами за надмірне застосування сили. 13 березня Джонсон провів тригодинну зустріч із Уоллесом, який пообіцяв забезпечити безпеку маршу, але згодом публічно засудив його як «комуністичну тактику». Попри ці перешкоди, 21 березня марш із Сельми до Монтгомері відбувся під захистом федеральних сил, зібравши десятки тисяч учасників і ставши символом ненасильницького спротиву. Кампанія в Сельмі стала каталізатором для ухвалення Закону про виборчі права, підписаного Ліндоном Джонсоном 6 серпня 1965 року. Церемонія підписання мала символічний характер: Джонсон виступив біля статуї Авраама Лінкольна в Капітолії, заявивши, що закон «відкидає останні ланки жорстоких старих кайданів», і затвердив документ у «президентській кімнаті» сенату, де Лінкольтн підписав закон про звільнення рабів³¹.

Цей жест підкреслив історичну вагу закону, який став результатом мужності тисяч учасників руху, чий протести в Сельмі змусили владу діяти. Закон запровадив механізми захисту виборчих прав афроамериканців, скасувавши дискримінаційні практики, такі як тести на грамотність. Міністерство юстиції отримало повноваження направляти федеральних інспекторів для реєстрації виборців, яким незаконно відмовляли, і ревізорів для нагляду за виборчим процесом, забезпечуючи участь зареєстрованих громадян і коректний підрахунок голосів. Закон передбачав судову відповідальність за расову дискримінацію при складанні виборчих списків або перешкоджання голосуванню.

⁷⁹ Thornton, J. M. *Dividing Lines: Municipal Politics and the Struggle for Civil Rights in Montgomery, Birmingham, and Selma* / J. Mills Thornton. — Tuscaloosa : University of Alabama Press, 2002. — 286 p.

³¹ Voting Rights Act of 1965, Pub. L. No. 89-110, 79 Stat. 437. — 1965. — 22 p.

Проте дія закону обмежувалася штатами з низькою явкою виборців у 1964 році (менше 50%), зокрема Міссісіпі, Алабамою, Південною Кароліною, Джорджією, Луїзіаною, Вірджинією та частиною Північної Кароліни. В інших штатах, де афроамериканці також зазнавали виборчих обмежень, закон не застосовувався, що послаблювало його ефективність. Крім того, економічний тиск і залякування продовжували обмежувати політичну участь афроамериканців. Незважаючи на ці недоліки, Закон про виборчі права 1965 року став правовим проривом, значно розширивши доступ афроамериканців до виборчого процесу та послабивши системну дискримінацію на Півдні.

У той час як рух, очолюваний Мартіном Лютером Кінгом, зосереджувався на ненасильницькому спротиві й інтеграції, «Нація Ісламу» пропонувала інший підхід. У 1961–1965 роках «Нація Ісламу», афроамериканська релігійно-націоналістична організація, пропонувала альтернативний підхід до боротьби за права афроамериканців, зосереджений на расовій гордості, економічній самодостатності та сепаратизмі. Під керівництвом Елайджи Мухаммеда організація розширила свій вплив, залучаючи маргіналізовані верстви, зокрема мешканців міських гетто, які відчували себе відчуженими від американського суспільства⁵⁰.

Іншої тактики боротьби дотримувалась «Нація Ісламу». Її ідеологія поєднувала елементи мусульманства з афроамериканським націоналізмом, відходячи від традиційного ісламського віровчення. Елайджа Мухаммед проголошував афроамериканців «коліном Шаббазовим» — винятковою групою, покликаною протистояти «білим бісам», яких він вважав гнобителями. Його вчення передбачало створення незалежної афроамериканської держави зі столицею в Чикаго як економічно автономного анклаву. Мухаммед стверджував, що до 2000 року настане нова епоха, коли «цивілізація європейської раси» зазнає краху, а афроамериканці здобудуть панування. Ця риторика поєднувалася із закликами до расової гордості та

⁵⁰ Lincoln, C. E. The Black Muslims in America / C. Eric Lincoln. — Boston : Beacon Press, 1961. — 276 p.

самоповаги, що резонувало серед пригноблених верств. Водночас ідеологія мала реакційні риси, ізолюючи афроамериканців від потенційних білих союзників і пропагуючи пасивне очікування божественного втручання замість активної політичної боротьби¹⁹.

У 1961–1965 роках «Нація Ісламу» залучила від 65 000 до 100 000 членів, порівняно з 1 000 у 1945 році, завдяки ефективним соціальним програмам, спрямованим на маргіналізовані групи — бездомних, наркозалежних, злочинців і молодь із гетто. Реабілітаційні ініціативи допомагали тисячам людей позбутися залежностей, залишати кримінальну діяльність і повертатися до соціально прийнятної життя. Програми для молоді пропонували альтернативні життєві орієнтири, відводячи підлітків від банд. Організація розвивала «чорну економіку», створюючи підприємства, такі як пекарні, магазини та школи, що фінансувалися пожертвами членів (до третини їхнього доходу). Ці ініціативи відображали інтерес афроамериканської дрібної буржуазії, яка бачила гетто як ізольований ринок¹⁷.

Елайджа Мухаммед установив жорстку дисципліну, створивши централізовану структуру управління. Збройні загони «Плід Ісламу» діяли як підрозділи самооборони в гетто, готові протистояти поліції чи расистським угрупованням, підкреслюючи сепаратистські цілі організації. Їхня присутність посилювала вплив «Нації Ісламу», але викликала занепокоєння влади. На відміну від SCLC чи SNCC, організація уникала політичних кампаній, таких як марші чи бойкоти, критикуючи інтеграцію та пропонуючи расову автономію. Ця позиція ізолювала її від ширшої коаліції руху за громадянські права, але приваблювала тих, хто не вірив у інтеграціоністські стратегії⁶².

Окрему увагу варто приділити постаті Малкольма Ікса, який приєднався до «Нації Ісламу» у 1952 році, а в 1961–1963 р. став її головним речником і

¹⁹ Muhammad, E. *Message to the Blackman in America* / Elijah Muhammad. — Chicago : Muhammad Mosque of Islam No. 2, 1965. — 355 p.

¹⁷ Curtis, E. E. *Black Muslim Religion in the Nation of Islam, 1960–1975* / Edward E. Curtis. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2006. — 256 p.

⁶² Ogbar, J. O. G. *Black Power: Radical Politics and African American Identity* / Jeffrey O. G. Ogbar. — Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2004. — 258 p.

організатором. Як національний представник і керівник зв'язків із громадськістю, він подорожував США, проповідуючи ідеї расової гордості та економічної самодостатності. Його промови, часто різкі та емоційні, мали на меті пробудити афроамериканців, розкриваючи історичні причини їхнього пригноблення та спрямовуючи їхню енергію на самоповагу й активність. Ікс відкидав звинувачення в розпалюванні ненависті, стверджуючи, що його мета — допомогти афроамериканцям подолати комплекс жертви через усвідомлення власної історії³².

Завдяки Малкольму Іксу «чорні мусульмани» розширили свою присутність у містах, таких як Нью-Йорк, Детройт і Чикаго, залучаючи тисячі нових членів. Його харизма та риторика зробили організацію помітною силою, але водночас викликали напруження всередині організації через його популярність і прагнення до активнішого політичного залучення.

Наприкінці 1963 року розбіжності між двома лідерами «Нації Ісламу» М. Іксом і Е. Мухаммедом загострилися. Після вбивства Джона Кеннеді Малкольм назвав цю подію «відплатою» за історичні злочини, що викликало скандал. «Чорні мусульмани» відсторонили його на 90 днів, але це стало лише приводом для розриву, оскільки Малкольм критикував пасивність організації та її ізоляціонізм. У 1964 році він покинув «Націю Ісплму», звинувативши її в реакційності та можливих зв'язках із расистськими групами, такими як Ку-клукс-клан, для просування сепаратизму. Він також стверджував, що організація заохочує насильство замість конструктивної боротьби³³.

Конфлікт у «Нації Ісламу» в 1963–1964 роках стосувався ідеологічних розбіжностей між лідерами організації, зокрема Малкольмом Іксом, та її головним лідером Елайджем Мухаммадом. Головна причина полягала в різних поглядах на політичну участь і стратегію боротьби за права афроамериканців. Малкольм Ікс виступав за активнішу роль у русі за громадянські права,

³² X, M. *By Any Means Necessary: Speeches, Interviews, and a Letter* / edited by George Breitman. — New York: Pathfinder Press, 1970. — 191 p.

³³ X, M. *The End of White World Supremacy: Four Speeches* / edited by Imam Benjamin Karim. — New York: Arcade Publishing, 1989. — 148 p.

включаючи співпрацю з іншими організаціями та ширшу політичну боротьбу, тоді як Елайджа Мухаммад дотримувався жорсткої сепаратистської позиції, зосереджуючись на расовій ізоляції, релігійному вченні та економічній автономії. Ці розбіжності, посилені особистими напруженнями та звинуваченнями Малкольма в аморальній поведінці Елайджи, призвели до відходу Малкольма Ікса з «Нації Ісламу» в березні 1964 році. Після виходу Малкольм Ікс зазнав погроз і нападів, які, за його словами, організовували члени «Нації Ісламу», зокрема «Плід Ісламу». Він писав: «Я навчив їх усього, що вони знають про дисципліну й організацію». Цей конфлікт став кульмінацією ідеологічного розходження: Малкольм виступав за активну боротьбу, тоді як «Чорні мусульмани» залишалася вірною сепаратистській ізоляції⁴³.

У квітні 1964 р. Малкольм Ікс, як правовірний мусульманин, здійснив хадж до Мекки, що кардинально змінило його світогляд. У Мецці він відчув єдність людей усіх рас, що спонукало його відійти від расового націоналізму до афроамериканського інтернаціоналізму. Він писав: «Іслам знищує расизм, об'єднуючи людей як братів»³³. Під час поїздки до Гани Ікс також прийняв термін «афроамериканець» замість «негр», усвідомивши расистське забарвлення останнього.

Повернувшись до США, у червні 1964 року Ікс заснував «Організацію афроамериканської єдності», яка виступала за співпрацю між расами та активну боротьбу за права. Вона залучила близько 250 000 осіб, значна частина з яких раніше підтримувала «чорних мусульман». Цей крок посилив ворожнечу, оскільки Ікс публічно критикував її за корупцію та реакційність. Конфлікт із «Нацією Ісламу» завершився трагічно. 11 лютого 1965 року в будинок Ікса кинули запальні бомби, а 21 лютого під час виступу в Гарлемі його застрелили після спровокованого інциденту. Трьох підозрюваних, членів

⁴³ Joseph, P. E. *Waiting 'Til the Midnight Hour: A Narrative History of Black Power in America* / Peniel E. Joseph. — New York : Henry Holt, 2006. — 396 p.

³³ X, M. *The End of White World Supremacy*. — New York: Arcade Publishing, 1989. — 148 p.

«Нації Ісламу», заарештували, хоча організація заперечувала причетність. Ікс передбачав свою смерть, зазначаючи: «Я знаю, що не доживу до публікації моєї книги»¹³. Деякі дослідники припускають можливу причетність спецслужб, оскільки Малкольм Ікс вважався загрозою через свій вплив.

Ефективність мобілізації афроамериканського руху значною мірою залежала від чіткої організаційної структури та взаємодії між різними активістськими групами. Різноманітні організації цього часу, які ми розглядали протягом всього дослідження, спільно формували розгалужену мережу. Вона забезпечувала ефективну координацію акцій протесту, юридичну підтримку та залучення нових учасників до руху.

Як зазначає історик Чарльз Пейн: «Локальні осередки цих організацій були не просто виконавцями, а й генераторами стратегій, адаптованих до місцевих умов»⁶³. Наприклад, бойкот автобусів у Монтгомері 1955–1956 років продемонстрував, як скоординовані дії на місцевому рівні можуть перерости в національну кампанію, що змінила суспільний дискурс про расову сегрегацію.

Водночас ідеологічна диференціація – від ненасильницької філософії Мартіна Лютера Кінга-молодшого до радикальних ідей "Чорної сили" Стоклі Кармайкла – створювала напругу, але й стимулювала багатогранність підходів, що розширювали аудиторію руху. За словами Хасана Кваме Джеффра: «Напруга між інтеграцією та автономією стала джерелом як конфліктів, так і творчої енергії»⁴².

Мас-медіа відігравали ключову роль у забезпеченні видимості руху та формуванні суспільної підтримки. Телебачення, яке в 1950–1960-х роках стало масовим явищем, дозволяло транслювати образи протестів і репресій у реальному часі, створюючи потужний емоційний вплив на аудиторію.

¹³ Carson, C. Malcolm X: The FBI File / Clayborne Carson ; ed. by David Gallen ; introd. by Spike Lee. — New York : Skyhorse Publishing, 2012. — 514 p.

⁶³ Payne C. M. I've Got the Light of Freedom: The Organizing Tradition and the Mississippi Freedom Struggle. Berkeley: University of California Press, 1995. 525 p

⁴² Jeffries H. K. Bloody Lowndes: Civil Rights and Black Power in Alabama's Black Belt. New York: New York University Press, 2009. 368 p.

Зокрема, кадри поліцейського насильства під час маршу в Сельмі 1965 року, відомого як "Кривава неділя", стали каталізатором національного обурення та підтримки законодавчих реформ.

Медіа-дослідниця Аніко Бодрогхезі підкреслює: «Телебачення не лише документувало рух, а й конструювало його як моральну боротьбу, що резонувала з цінностями американської демократії»¹⁰. Лідери руху свідомо використовували медіа для створення символічних образів: промови Мартіна Лютера Кінга, такі як "У мене є мрія" (1963), транслювалися мільйонам, тоді як радикальніші постаті, як Малкольм Ікс, використовували пресу для просування ідей самовизначення. Ця стратегія забезпечувала постійну присутність руху в інформаційному просторі, що було критично важливим для підтримання суспільного тиску на владу.

Фінансова стійкість руху була не менш важливим фактором його успіху. Ресурси надходили з різноманітних джерел: пожертви афроамериканських громад, внески релігійних організацій, зокрема церков, які виступали організаційними центрами, а також гранти від ліберальних фондів, таких як Фонд Форда. Ці кошти дозволяли фінансувати масові акції, судові позови та інформаційні кампанії.

Барбара Рансбі зазначає: «Фінансова підтримка від афроамериканських громад і союзників забезпечувала руху автономію, дозволяючи уникати компромісів із політичними елітами»⁶⁷. Наприклад, «Марш на Вашингтон», який зібрав понад 250 тисяч учасників, став можливим завдяки ретельно спланованій фінансовій логістиці, що включала пожертви від профспілок і релігійних груп. Така фінансова база не лише підтримувала активність руху, а й сприяла створенню мережі місцевих осередків, які забезпечували його стійкість на регіональному рівні.

¹⁰ Bodroghkozy A. *Equal Time: Television and the Civil Rights Movement*. Urbana: University of Illinois Press, 2012. 360 p.

⁶⁷ Ransby B. *Ella Baker and the Black Freedom Movement: A Radical Democratic Vision*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2003. 496 p.

Особливу увагу варто звернути на те, як афроамериканський рух за громадянські права адаптувався до змін у соціально-політичному контексті. Зокрема, зростання радикальних настроїв у другій половині 1960-х років відображало розчарування повільними темпами реформ, попри прийняття ключових законодавчих актів, таких як Закон про громадянські права 1964 року. Проте навіть у цих умовах рух зберігав здатність до мобілізації завдяки гнучким стратегіям, які поєднували локальні ініціативи з національними кампаніями.

Як зазначає соціолог Алдон Морріс: «Афроамериканський рух демонстрував унікальну здатність балансувати між радикалізмом і прагматизмом, що дозволяло йому залишатися актуальним у мінливому політичному ландшафті»⁵⁶.

Отже, у 1960–1965 рр. негритянський рух за громадянські права характеризувався еволюцією тактик, що поєднували ненасильницькі та радикальні стратегії. Організації, такі як «Конференція християнських лідерів Півдня» та «Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій» використовували масові марші, бойкоти та медійний вплив, натомість «Нація Ісламу» просувала ідеї расової переваги, економічної автономії та расовий сепаратизм, залучаючи маргіналізовані верстви населення. Малкольм Ікс, будучи одним з провідних лідерів «Нації Ісламу», наголошував на важливості самоповаги та особистісної гідності афроамериканців. Однак його перехід до інтернаціоналізму та створення «Організації афроамериканської єдності» свідчать про ідеологічну гнучкість та еволюцію його поглядів. Взаємодія цих підходів посилила суспільний тиск, сприяючи правовим реформам і закріпивши рух як каталізатор для соціальних змін.

⁵⁶ Morris A. D. *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change*. New York: Free Press, 1984. 263 p.

2.3. Диференціація та радикалізація афроамериканського руху (1966-1971 рр.)

Заворушення в афроамериканських гетто, що охопили країну в 1965–1968 роках, стали свідченням глибокого невдоволення соціально-економічним становищем афроамериканців. Початок «довгого спекотного літа» припав на серпень 1965 року, коли у районі Уоттс у Лос-Анджелесі вибухнув бунт, спричинений арештом афроамериканського водія. Ця подія оголила масштабні системні проблеми: бідність, безробіття, сегрегацію та поліцейське насильство. За офіційними даними, в Уоттсі загинуло 36 осіб, понад тисячу було поранено, а матеріальні збитки сягнули мільйонів доларів. Цей бунт став прецедентом, і подібні заворушення швидко поширилися на інші міста, включно з Чикаго, Детройтом, Нью-Йорком і Вашингтоном. У 1967 році було зафіксовано 164 заворушення, що свідчило про глибину соціальної напруги. Доповідь комісії Маккоуна, створеної для розслідування причин заворушень в Уоттсі, визнала ключовими чинниками бідність, незадовільні умови життя та дискримінацію. Однак аналіз не торкнувся глибших причин системного расизму, залишаючи проблему відкритою³⁹.

Одним із ключових явищ цього періоду стало поширення ідеології «влади чорних» (Black Power), яку популяризував Стюарт Кармайл у 1966 році під час маршу в Міссісіпі. Ця концепція закликала афроамериканців до економічної, політичної та культурної самостійності, відкидаючи інтеграціоністські підходи на користь расової солідарності. На відміну від ненасильницької філософії Кінга, «влада чорних» акцентувала на самообороні та прямій дії, що резонувало з молоддю гетто, розчарованою повільним прогресом у боротьбі за права. Ідеологія «влади чорних» сприяла диференціації афроамериканського руху. Вона надихнула створення радикальних організацій, таких як партія «Чорні пантери». Організація виступала за збройну самооборону, соціалістичні реформи та боротьбу з капіталістичною системою, яка, на їхню

³⁹ Horne G. Fire This Time: The Watts Uprising and the 1960s. Charlottesville: University of Virginia Press, 2018. 320 p.

думку, підтримувала расову нерівність. Їхня програма включала безкоштовні сніданки для дітей, медичні клініки та патрулювання гетто для захисту від поліцейського свавілля⁹.

Партія «Чорні Пантери» була заснована у вересні 1966 року в Окленді, штат Каліфорнія, Г'юї П. Ньютоном і Боббі Сілом. Спочатку названа «Партією самозахисту Чорних Пантер», організація згодом відмовилася від терміна "самозахист", щоб підкреслити ширші революційні цілі. До партії приєдналися такі ключові постаті, як Боббі Хаттон та Елдрідж Клівер, а також Афені Шакур, мати майбутнього репера Тупака Шакура. Символом партії стала пантера, що уособлювала готовність до самозахисту за умови провокації, як зазначав Ньютон: "Пантера ніколи не нападає першою, але, загнана в кут, не знає пощади"²⁴.

Ідеологія «Чорних Пантер» ґрунтувалася на синтезі революційного чорного націоналізму, марксизму-ленінізму та ідей таких мислителів, як Малкольм Ікс, Франц Фанон і Мао Цзедун. У жовтні 1966 року партія оприлюднила свою програму з 10 пунктів, яка поєднувала вимоги соціальної справедливості з антикапіталістичною риторикою. Повний текст програми включав такі пункти:³⁵

1. Ми хочемо свободи. Ми хочемо права визначати долю нашої чорної громади.
2. Ми хочемо повної зайнятості для нашого народу.
3. Ми хочемо припинення пограбування нашої чорної громади капіталістами.
4. Ми хочемо гідного житла, придатного для проживання людей.

^{9 49} Bloom J. M., Martin W. E. Black Against Empire: The History and Politics of the Black Panther Party. Oakland: University of California Press, 2021. – 396 p.

²⁴ Newton H. P. Panthers / H. P. Newton // Ebony Magazine. — 1969. — August. — С. 107-108

³⁵ Програма партії «Чорна пантера». Спільне. 04.01.2010. URL:

<https://commons.com.ua/uk/programa-partiyi-chorna-pantera/> (дата звернення: 04.05.2025).

5. Ми хочемо освіти для нашого народу, яка розкриває справжню природу цього декадентського американського суспільства. Ми хочемо освіти, яка навчає нас нашої справжньої історії та нашого місця в суспільстві.
6. Ми хочемо, щоб усі чорношкірі чоловіки були звільнені від військової служби.
7. Ми хочемо негайного припинення поліцейської жорстокості та вбивств чорношкірих людей.
8. Ми хочемо свободи для всіх чорношкірих людей, які утримуються у федеральних, штатних, окружних і міських в'язницях та тюрмах.
9. Ми хочемо, щоб усі чорношкірі люди, які постають перед судом, мали суд присяжних із представників їхньої расової групи або громади, як це визначено Конституцією Сполучених Штатів.
10. Ми хочемо землі, хліба, житла, освіти, одягу, справедливості та миру. А як нашу головну політичну мету — референдуму під егідою ООН у чорній колонії, де голосуватимуть лише чорношкірі колоніальні суб'єкти, щоб визначити волю нашого народу щодо національної долі.

Ця програма відображала прагнення до економічної автономії, соціальної рівності та захисту від системного расизму, що робило її привабливою для молоді з афроамериканських гетто.

Партія «Чорні Пантери» здобула популярність не лише завдяки радикальній риториці, а й через практичні соціальні програми, спрямовані на підтримку афроамериканських громад. Найвідомішою ініціативою стала програма безкоштовних сніданків для школярів, започаткована у 1969 році в Окленді та Сан-Франциско. Крім того, партія створювала безкоштовні медичні клініки, які надавали послуги, зокрема тестування на серповидноклітинну анемію, та організовувала освітні програми для підвищення політичної грамотності ²⁵.

²⁵ Seale B. Seize the Time: The Story of the Black Panther Party and Huey P. Newton / B. Seale. — New York : Random House, 1970. — 432 с.

Ці ініціативи фінансувалися за рахунок пожертв від заможних представників афроамериканських громад, хоча подекуди супроводжувалися звинуваченнями у рекеті. Партія також використовувала ефективні методи пропаганди: газета *The Black Panther*, мітинги, лекції, постери та символіка (зокрема піднятий кулак) сприяли популяризації її ідей. Відкрите носіння зброї під час патрулювань у гетто, дозволене законодавством Каліфорнії, стало потужним символом опору поліцейській жорстокості, залучаючи до партії десятки нових членів, переважно молоді з маргіналізованих спільнот³⁵.

Радикальні методи партії «Чорні Пантери», зокрема збройний самозахист і відкрита критика уряду, спровокували агресивну реакцію з боку правоохоронних органів. Федеральне бюро розслідувань (ФБР), очолюване Дж. Едгаром Гувером, у 1967 році активізувало програму COINTELPRO (Counter Intelligence Program – Програма контррозвідки), спрямовану на нейтралізацію "чорних націоналістичних організацій", серед яких Чорні Пантери вважалися головною загрозою³. COINTELPRO використовувала інфільтрацію, дезінформацію, провокації та фізичне насильство, що посилювало напругу між партією та владою. Нижче подано хронологічний огляд ключових конфліктів із зазначенням дат, місць, учасників, умов і наслідків.

Перший публічний виступ «Чорних Пантер» відбувся в листопаді 1966 року в Окленді, штат Каліфорнія, коли Г'юї Ньютон, Боббі Сіл і Боббі Хаттон організували озброєне патрулювання для спостереження за діями поліції в афроамериканському гетто. За спогадами Сіла, Ньютон зупинився перед поліцейським автомобілем, тримаючи рушницю, і заявив: "У тебе є зброя, але і в мене є. Якщо ти стрілятимеш, я захищатимусь"⁹. Цей інцидент, хоча й не призвів до насильства, став символічним актом опору. Поліцейські, збентежені присутністю натовпу місцевих жителів, не наважилися на ескалацію, але подія

³⁵ Haskins J. Profiles in Black Power / J. Haskins. — Garden City : Doubleday, 1972. — 272 p.

³ Acoli S. A Brief History of the Black Panther Party / S. Acoli. — 1985. — URL: <http://www.cs.oberlin.edu/students/piaques/etext/acoli-hist-bpp.html>.

⁹ Bloom J. Black Against Empire: The History and Politics of the Black Panther Party / J. Bloom, W. E. Martin. — Berkeley : University of California Press, 2013. — 457 P.

привернула увагу до партії, залучивши десятки нових членів. Умови конфлікту визначалися напруженою атмосферою в гетто, де поліцейська жорстокість була повсякденною реальністю, а законодавство Каліфорнії дозволяло відкрите носіння зброї¹¹.

Значним епізодом став протест 2 травня 1967 року в будівлі Капітолію штату Каліфорнія в Сакраменто. Близько 30 членів партії, очолюваних Боббі Сілом, увійшли до законодавчого органу з рушницями та пістолетами, протестуючи проти законопроєкту Малфорда, який мав заборонити відкрите носіння зброї. Акція була відповіддю на посилення поліцейських репресій і спробу продемонструвати право афроамериканців на самозахист. Хоча протест був мирним, поліція заарештувала 26 "пантер" за "порушення громадського порядку"¹⁵ Подія отримала широкий розголос у ЗМІ, зміцнивши імідж партії як радикальної сили, але також посиливши увагу ФБР, яке почало розглядати її як загрозу національній безпеці²⁹.

Перший серйозний збройний конфлікт відбувся 28 жовтня 1967 року в Окленді. Поліцейський Джон Фрей зупинив автомобіль, у якому перебували Г'юї Ньютон і Джин МакКінні, для перевірки документів. За версією поліції, Ньютон чинив опір, що призвело до перестрілки, під час якої Фрей був убитий, його напарник Герберт Хінс отримав поранення, а Ньютон був важко поранений у живіт³⁴. «Чорні Пантери» стверджували, що поліцейські спровокували конфлікт, стріляючи першими. Ньютон був заарештований і звинувачений у ненавмисному вбивстві, що стало початком резонансного судового процесу.

Судовий процес над Г'юї Ньютоном, який тривав до 1968 року, став каталізатором масових протестів афроамериканських громад і привернув увагу білих активістів, які створили комітет підтримки під назвою "Honkies for

¹¹ ⁵² Brisbane R. *Black Activism* / R. Brisbane. — Valley Forge : Judson Press, 1974. — 256 P.

¹⁵ Churchill W. *The COINTELPRO Papers: Documents from the FBI's Secret Wars Against Dissent in the United States* / W. Churchill, J. Vander Wall. — Boston : South End Press, 2002. — 308 P.

²⁹ Gallen D. *Black Americans: The FBI Files* / D. Gallen. — New York : Carroll & Graf, 1994. — 467 P.

³⁴ Haas J. *The Assassination of Fred Hampton: How the FBI and the Chicago Police Murdered a Black Panther* / J. Haas. — Chicago : Lawrence Hill Books, 2011. — 431 P.

Нічеу". Ньютон, співзасновник партії «Чорні пантери», був звинувачений у вбивстві поліцейського Джона Фрея під час сутички в жовтні 1967 року.

У 1968 році Ньютон був засуджений за ненавмисне вбивство і отримав вирок — від 2 до 15 років ув'язнення. Однак це рішення викликало масові протести, адже багато хто вважав судовий процес політично вмотивованим. У 1970 році вирок Ньютона скасували через процесуальні порушення, але інцидент мав далекосяжні наслідки: він посилив ворожнечу між партією та поліцією, а ФБР використало його для виправдання посилення репресій³⁵. Конфлікт відбувся в умовах зростання расової напруги та активізації COINTELPRO, яка почала інфільтрувати агентів у партію.

Трагічним епізодом стала смерть 17-річного Боббі Хаттона, першого офіційного члена партії, 6 квітня 1968 року в Окленді. Подія відбулася через два дні після вбивства Мартіна Лютера Кінга, що спричинило хвилю заворушень у гетто. Хаттон і Елдрідж Клівер, за даними партії, планували мирну акцію протесту, але потрапили в засідку поліції. Поліцейські оточили будинок, де перебували активісти, і відкрили вогонь. Після тривалої перестрілки Хаттон вийшов із будинку з піднятими руками, але був застрелений. Поліція стверджувала, що він чинив опір, тоді як свідки наполягали на навмисному вбивстві

Клівер, поранений, був заарештований, але згодом утік на Кубу. Смерть Хаттона стала символом поліцейської жорстокості, викликавши обурення в афроамериканських громадах. Документи COINTELPRO, розсекречені пізніше, показали, що ФБР використовувало цей інцидент для дискредитації партії, поширюючи чутки про її "терористичні" плани⁴⁷. Умови конфлікту включали загострення расових протестів і свідоме провокування поліцією радикальних груп.

³⁵ Haskins J. *Profiles in Black Power* / J. Haskins. — Garden City : Doubleday, 1972. — 184 P.

⁴⁷ Lawson A. *The New Left and the New Values* / A. Lawson // *American Quarterly*. — 1976. — Vol. 28, № 1. — P. 123–130.

У 1968 році конфлікти набули системного характеру на тлі загальнонаціональних заворушень після вбивства Кінга. У серпні 1968 року в Детройті поліція атакувала осередок партії, убивши двох "пантер" під час перестрілки, спровокованої, за даними партії, безпідставним рейдом⁵⁷. Того ж місяця в Лос-Анджелесі поліцейські штурмували офіс партії, звинувативши активістів у "незаконному зберіганні зброї". У результаті кілька членів були поранені й заарештовані²³.

4 вересня 1968 року в Брукліні, Нью-Йорк, стався ще один інцидент: 150 поліцейських напали на групу з 12 "пантер" у залі суду, де розглядалася справа про напад на автозаправку. Поліція звинуватила активістів у "хуліганстві", але партія стверджувала, що напад був спланований ФБР для залякування²⁴. Ці рейди відбувалися в умовах, коли COINTELPRO активно використовувала провокаторів і фальшиві звинувачення для виправдання арештів. Поліція діяла превентивно, прагнучи знищити інфраструктуру партії, що призводило до ескалації насильства.

Одним із найтрагічніших епізодів стало вбивство 21-річного Фреда Гемптона, лідера чиказького осередку, і 22-річного Марка Кларка 4 грудня 1969 року. Поліція увірвалася до квартири Гемптона в Чикаго о 4-й ранку, заявивши, що діє на підставі інформації про "незаконне зберігання зброї". Під час рейду поліцейські випустили понад 90 куль, убивши Гемптона і Кларка, які, за даними розтину, спали. "Пантери" відповіли лише одним пострілом⁶¹.

Розслідування виявило, що рейд був організований за участю інформатора ФБР Вільяма О'Ніла, який передав поліції план квартири та інформацію про присутність Гемптона. Документи COINTELPRO, розсекречені в 1970-х роках, підтвердили, що ФБР свідомо планувало нейтралізацію Гемптона через його

⁵⁷ Moses W. *Classical Black Nationalism (From the American Revolution to Marcus Garvey)* / W. Moses. — New York : NYU Press, 1996. — 256 P.

²³ Newton H. P. *Black Capitalism Reanalyzed* / H. P. Newton // *The Black Panther*. — 1971. — 5 June. — P. 9.

²⁴ Newton H. P. *Panthers* / H. P. Newton // *Ebony Magazine*. — 1969. — August. — P. 107–108.

⁶¹ *Off the Pigs! The History and Literature of the Black Panther Party*. — Metuchen : Scarecrow Press, 1976. — 280 P.

впливовість і здатність об'єднувати афроамериканські та білі радикальні групи⁶⁰. Вбивство викликало масові протести та посилило недовіру до правоохоронних органів, ставши символом расистських репресій.

Через чотири дні, 8 грудня 1969 року, поліція Лос-Анджелеса організувала облогу офісу партії в районі Південний Централ. Понад 200 поліцейських, озброєних бронетехнікою, атакували будівлю, де перебували 11 "пантер", включно з двома жінками. Оборону керував Джеронімо Пратт, ветеран В'єтнамської війни. "Пантери" чинили опір протягом п'яти годин, використовуючи укріплення. У результаті шестеро активістів і четверо поліцейських були поранені, але загиблих уникнули⁶⁴.

Партія стверджувала, що рейд був спровокований ФБР із метою знищення її інфраструктури. Облога привернула увагу ЗМІ, але посилила негативне сприйняття "пантер" як "терористів" серед білого населення. Умови конфлікту включали зростання мілітаризації поліції та активізацію COINTELPRO, яка використовувала ЗМІ для формування образу партії як загрози⁷⁰.

За даними ФБР, у 1969 році було заарештовано 348 "пантер", а в 1970 році — ще 469. У 48 перестрілках за 1968–1970 роки загинули 10 членів партії та 12 поліцейських, хоча партія заявляла про 28 убитих активістів. Більшість арештів здійснювалися за звинуваченнями в "змові" чи "незаконному зберіганні зброї", які часто не підтверджувалися в судах. Наприклад, у січні 1969 року в Нью-Йорку 21 член партії був заарештований за підозрою в плануванні вибухів, але справа розвалилася через брак доказів. Рейди та судові процеси виснажували ресурси партії: за 1967–1969 роки вона витратила понад 5 мільйонів доларів на застави, штрафи та адвокатів⁹⁸.

⁶⁰ O'Reilly K. *Racial Matters: The FBI's Secret File on Black America (1960–1972)* / K. O'Reilly. — New York : Free Press, 1991. — 373 P.

⁶⁴ Pickney A. *Red, Black, and Green: Black Nationalism in the United States* / A. Pickney. — New York : Cambridge University Press, 1976. — 179 P.

⁷⁰ Rhodes J. *Framing the Black Panthers: The Spectacular Rise of a Black Power Icon* / J. Rhodes. — New York : New Press, 2007. — 416 P.

⁹⁸ Николай Сосновский. *Desdemona must die! История партии "Черные Пантеры" // "Забриска Rider" (Москва). №4, 1996. — 89 с.*

До 1971 року партія «Чорні Пантери» зіткнулася з численними викликами, які підірвали її організаційну структуру. Зовнішній тиск із боку ФБР через програму COINTELPRO (Counter Intelligence Program), активізовану в 1967 році, включав інфільтрацію, арешти, дезінформацію та провокації, спрямовані на дестабілізацію партії. До 1970 року було заарештовано сотні активістів, а ключові лідери, такі як Фред Гемптон, були вбиті чи ув'язнені. Внутрішньо партія страждала від дисциплінарних проблем, фінансових труднощів і розбіжностей у стратегії, що загострювалися після звільнення Г'юї П. Ньютона з в'язниці у серпні 1970 року¹⁵.

Центральною причиною розколу стали ідеологічні суперечності між двома лідерами партії: Г'юї П. Ньютоном і Елдріджем Клівером. Ньютон, повернувшись після трьох років ув'язнення, виступив за зміщення акценту зі збройної боротьби на соціальні програми, такі як безкоштовні сніданки для школярів і медичні клініки. У статті в газеті «*The Black Panther*» від 5 червня 1971 року він закликав до "реформування капіталізму" через громадські ініціативи, що, на його думку, краще відповідало потребам афроамериканських гетто. Ця позиція контрастувала з поглядами Клівера, який, перебуваючи у вигнанні на Кубі та в Алжирі, наполягав на продовженні революційної боротьби й альянсах із міжнародними антиколоніальними рухами. Клівер критикував Ньютона за "реформізм", називаючи його відступом від революційних ідеалів, сформульованих у програмі партії 1966 року²³. Ці розбіжності відображали ширший конфлікт між прагматичною і мілітарною течіями всередині партії. Ньютон бачив майбутнє в мобілізації громад через соціальну роботу, тоді як Клівер вважав, що лише збройна боротьба може зруйнувати капіталістичну систему. Ця ідеологічна прірва посилила розкол

¹⁵ Churchill W. *The COINTELPRO Papers: Documents from the FBI's Secret Wars Against Dissent in the United States* / W. Churchill, J. Vander Wall. — Boston : South End Press, 2002. — 375 p.

²³ Newton H. P. *Black Capitalism Reanalyzed* / H. P. Newton // *The Black Panther*. — 1971. — 5 June. — p. 9.

між фракціями на західному (Окленд, очолюваний Ньютоном) і східному (Нью-Йорк, де домінували прихильники Клівера) узбережжях США.

Програма COINTELPRO відіграла вирішальну роль у поглибленні розколу. ФБР систематично використовувала дезінформацію для розпалювання недовіри між Ньютоном і Клівером. Зокрема, агенти надсилали фальшиві листи, підписані іменами лідерів, які звинувачували один одного у зраді чи співпраці з владою. Наприклад, у січні 1971 року ФБР сфабрикувало лист від імені Клівера, який нібито критикував Н'ютона за "зраду революції", що посіяло ворожнечу серед активістів. Крім того, ФБР підбурювало до насильства між "пантерами" та іншими афроамериканськими групами, такими як US Organization, що відволікало ресурси партії від її основних цілей⁹.

Інфільтрація агентів ФБР також послабила довіру всередині організації. За даними розсекречених документів COINTELPRO, до 1971 року десятки інформаторів діяли в осередках партії, повідомляючи про плани та сіючи підозри щодо лояльності членів. Ці дії створили атмосферу параної, що ускладнила координацію між лідерами та місцевими осередками. Окрім зовнішнього тиску, розкол прискорили внутрішні проблеми партії. Фінансова нестабільність була серйозною перешкодою: партія залежала від пожертв і продажів газети *The Black Panther*, але витрати на судові процеси (понад 5 мільйонів доларів за 1967–1970 роки) виснажили ресурси. Звинувачення в рекеті заможних афроамериканців, хоч і спростовувалися партією, підірвали її репутацію в громадах. Дисциплінарні порушення також послабили організацію. Деякі члени, зокрема на нижчих рівнях, вдавалися до кримінальної діяльності, що суперечило офіційній ідеології. Наприклад, у 1970 році кілька активістів у Нью-Йорку були звинувачені в торгівлі наркотиками, що Клівер використав як аргумент проти "морального занепаду"

⁹ Bloom J. *Black Against Empire: The History and Politics of the Black Panther Party* / J. Bloom, W. E. Martin. — Berkeley : University of California Press, 2013. — 560 p.

партії під керівництвом Ньютона. Ці проблеми, поєднані з втратою ключових лідерів (Боббі Хаттон, Фред Гемптон), посилили внутрішню дезорганізацію¹⁵.

Розкол став офіційним у вересні 1971 року, коли Клівер і його прихильники, переважно зі східного узбережжя, оголосили про відокремлення від центрального керівництва в Окленді. Ця дата є ключовою, оскільки вона ознаменувала остаточний розрив між двома фракціями, після якого партія втратила здатність діяти як єдина сила. Конфлікт досяг піку влітку 1971 року, коли Ньютон виключив кількох прибічників Клівера з партії, звинувативши їх у "контрреволюційній діяльності", а Клівер у відповідь заснував власну групу, орієнтовану на міжнародну революційну боротьбу. Офіційне роз'єднання підтвердилося під час публічних заяв у газеті «*The Black Panther*» у серпні–вересні 1971 року, де Ньютон закликав до "нового курсу" партії, тоді як Клівер у листах із Алжиру оголосив про створення "справжньої революційної фракції". Ці заяви, підкріплені фізичним розривом між осередками, завершили процес розколу⁶⁰.

1971 рік є логічною точкою завершення аналізу активної фази діяльності «Чорних пантер». По-перше, розкол між лідерами партії, Х'юї Ньютоном і Ельдриджем Клівером, призвів до втрати організаційної єдності, а відмова осередків на східному узбережжі співпрацювати з Оклендом підсилила дезінтеграцію партії. По-друге, репресії з боку COINTELPRO досягли піку: більшість лідерів були ув'язнені, вигнані або вбиті, а фінансова база партії зруйнована. По-третє, переорієнтація партії на соціальні програми замість радикальних методів боротьби суттєво змінила її характер. Серед структурних проблем партії варто відзначити поєднання відкритої та підпільної діяльності, що надавало поліції привід для обшуків і репресій. Риторика, що переважала над реальними можливостями, і внутрішня дисциплінарна криза також сприяли втраті довіри з боку громади. Крім того, ідеологічна догматичність і

¹⁵ Churchill W., Vander Wall J. *The COINTELPRO Papers: Documents from the FBI's Secret Wars Against Dissent in the United States*. 2nd ed. Boston: South End Press, 2002. 420 p.

⁶⁰ O'Reilly K. *Racial Matters: The FBI's Secret File on Black America (1960–1972)* / K. O'Reilly. — New York : Free Press, 1991. — 432 p.

нездатність створити незалежну економічну базу послабили позиції партії.

Нарешті, психологічна виснаженість та розчарування багатьох членів партії через відсутність результатів боротьби привели до зниження її впливу. Таким чином, до кінця 1971 року Партія Чорних Пантер втратила здатність бути єдиною силою в русі за громадянські права афроамериканців, хоч її спадщина продовжує впливати на сучасні рухи за соціальну справедливість.

Отже, у цей період негритянський рух зазнав значної диференціації та радикалізації, яскраво втілених у діяльності партії «Чорні Пантери». Заснована групою активістів, вона поєднувала революційний націоналізм і марксизм, сформульовані в програмі з 10 пунктів, із соціальними ініціативами, такими як безкоштовні сніданки та медичні клініки. Її протестна активність, зокрема озброєне патрулювання гетто, мітинги та демонстрація в Капітолії штату, стала символом опору системному расизму. Проте конфлікти з владою, підбурювані програмою COINTELPRO, та ідеологічні розбіжності між лідерами, посилені організаційними слабкостями, спричинили розкол, що завершив активну фазу діяльності партії. Спадщина «Чорних Пантер» продовжує впливати на сучасні рухи за расову справедливість.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідження боротьби чорношкірого населення Сполучених Штатів Америки за громадянські права в період із середини 1940-х до початку 1970-х років дозволило ґрунтовно проаналізувати історичні, соціально-політичні, правові та ідеологічні виміри цього процесу, розкрити його рушійні сили, еволюцію стратегій і тактик, а також оцінити його вплив на американське суспільство та глобальний контекст захисту прав людини.

Після Другої світової війни расова проблема в США стала особливо гострою через невідповідність між демократичними ідеалами, проголошеними державою, та системною сегрегацією, закріпленою системою «Джима Кроу». Критика расової нерівності з боку Радянського Союзу та його союзників у контексті холодної війни посилила міжнародний тиск, підкреслюючи необхідність реформ. Друга велика міграція афроамериканців із сільського Півдня до урбанізованих центрів Півночі та Заходу змінила демографічну структуру країни, сприяючи концентрації афроамериканського населення в містах і зростанню його політичної активності. Профспілки, виступаючи за расову рівність і покращення умов праці, додали руху значного імпульсу.

Політичні ініціативи адміністрацій Г. Трумена та Д. Айзенговера, попри обмеженість через опір консервативних еліт, заклали основу для поступових змін. Виконавчий наказ Трумена 1948 року про десегрегацію збройних сил став важливим кроком до визнання рівності прав, тоді як Айзенговер, діючи обережно, підтримав виконання рішення Верховного суду у справі *«Браун проти Ради з питань освіти Топеки»*, яке визнало шкільну сегрегацію неконституційною. Ці зрушення створили правові передумови для розгортання масового громадянського руху.

Знаковою подією, що ознаменувала перехід до активнішої фази боротьби, стало вбивство чотирнадцятирічного Емметта Тілла в серпні 1955 року в окрузі Лефлор, штат Міссісіпі. Жорстоке катування та вбивство підлітка білими місцевими жителями Роєм Браянтом і Дж. В. Міламом після звинувачення в образливій поведінці щодо білої жінки виявило глибоку

несправедливість і безкарність, притаманні системному расизму американського Півдня. Трагедія Тілла стала каталізатором, що підштовхнув афроамериканську спільноту до активного протистояння дискримінації, символізуючи необхідність боротьби проти расового насильства. Із змісту не видно, що саме ця подія стала «каталізатором»...

Ідеологічна багатогранність руху була визначена діяльністю таких лідерів, як Мартін Лютер Кінг, котрий відстоював ненасильницький опір та інтеграцію на основі християнських цінностей; Елайджа Мухаммед, що пропагував расову гордість і сепаратизм у межах «Нації Ісламу»; та Малкольм Ікс, чий погляд еволюціонував від радикального націоналізму до універсалізму після заснування «Організації афроамериканської єдності». Ці підходи, попри розбіжності, мобілізували різні верстви афроамериканської спільноти, сприяючи приверненню уваги до системного расизму.

Організації, що формували рух, відображали його різноманітність. «Конференція південного християнського керівництва» під проводом Кінга використовувала марші, бойкоти та медійні кампанії для тиску на владу. «Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій» залучав молодь через сидячі страйки та кампанії за виборчі права. «Нація Ісламу» під керівництвом Елайджи Мухаммеда досягла значних успіхів, зокрема розбудови мережі шкіл, мечетей і бізнесів, що сприяли економічній автономії, а також залучення маргіналізованих верств через ідеї расової гордості та духовного відродження. Харизматичне лідерство Малкольма Ікса посилювало вплив організації, популяризуючи самоповагу та спротив дискримінації, що привернуло значні ресурси й увагу до проблем афроамериканців. Партія «Чорні Пантери», поєднуючи революційний націоналізм із соціальними програмами, такими як безкоштовні сніданки та медичні клініки, стала символом радикального опору, але її діяльність була послаблена розколом 1971 року через ідеологічні суперечності між Х'юї Ньютоном і Елдріджем Клівером, а також репресіями в межах програми COINTELPRO ФБР. «Організація афроамериканської єдності» Малкольма Ікса прагнула

консолідації на основі панафриканських ідей, але її потенціал був обмежений ранньою смертю лідера.

Тактична еволюція руху в 1960-х роках – від ненасильницьких протестів до радикальніших форм – відобразила його диференціацію та реакцію на обмеженість урядових реформ. Закони про громадянські права 1964 року, а також Закон про виборчі права 1965 року ліквідували юридичну основу сегрегації та гарантували афроамериканцям виборчі права. Однак ці досягнення не усунули соціально-економічної нерівності, що спричинило розчарування та зростання радикальних настроїв. Репресивні дії влади та відхід білих ліберальних союзників посилили відчуження афроамериканської спільноти.

На початку 1970-х років радикальні течії, зокрема партія «Чорні Пантери», втратили масову підтримку через внутрішній розкол, державні репресії та переорієнтацію на прагматичніші стратегії інтеграції в демократичний рух. Спадщина боротьби за громадянські права трансформувала американське суспільство, зруйнувавши законодавчу базу расової дискримінації та сприяючи утвердженню принципів рівності. Рух також став частиною глобального дискурсу про права людини, вплинувши на сучасні ініціативи за расову справедливість, такі як Black Lives Matter.

Таким чином, дослідження досягло поставленої мети, розкривши складність і багатогранність боротьби афроамериканців за громадянські права. Аналіз діяльності організацій, ідеологічних течій і законодавчих змін засвідчив їхню роль у демонтажі системи расової сегрегації, трансформації суспільних відносин і формуванні сучасних демократичних інститутів. Значущість теми підкреслюється її внеском у розуміння історичних процесів боротьби з системним расизмом, їхнього міжнародного контексту та тривалого впливу на глобальні рухи за права людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Address by the President // Congressional Record. — 1941. — Vol. 87, pt. 44. — P. 46–47.
2. Baker E. Bigger than a Hamburger / E. Baker // Southern Patriot. — 1960. — May. — 2 p.
3. Brown v. Board of Education of Торека, 347 U.S. 483 (1954). — Режим доступу: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/> (дата звернення: 27.09.2024).
4. Civil Rights Act of 1964, Pub. L. No. 88-352, 78 Stat. 241. — 1964. — 28 p.
5. Congressional Record, Vol. 94, February 2, 1948. — 1948. — P. 927–929.
6. Haley A. The Autobiography of Malcolm X / A. Haley, M. X. — New York : Ballantine Books, 1992. — P. 166–167.
7. Hall G. Birmingham: A Turning Point in the Negro Freedom Struggle / G. Hall // Political Affairs. — 1963. — July. — P. 3–9.
8. In Memoriam Emmett Till // Life. — 1955. — Vol. 39, 10 October. — P. 48.
9. King M. L. I Have a Dream. Speech delivered at the March on Washington, August 28, 1963.
10. King M. L. Strength to Love / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1964. — P. 17–20.
11. King M. L. Stride Toward Freedom: The Montgomery Story / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1958. — 230 p.
12. King M. L. The Trumpet of Conscience / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1968. — P. 15–18.
13. King M. L. Where Do We Go from Here: Chaos or Community? / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1967. — P. 45–47.
14. King M. L. Why We Can't Wait / M. L. King. — New York : Harper & Row, 1964. — 178 p.

15. Lawson J. M. From a Lunch-Counter Stool / J. M. Lawson // Black Protest Thought in the Twentieth Century / ed. by A. Meier, E. Rudwick, F. L. Broderick. — Indianapolis : Bobbs-Merrill, 1971. — 6 p.
16. Life, March 20, 1964.
17. Malcolm X to Beatrice X. March 5, 1955. — 2 p. — Box 3, F3, Malcolm X Collection, Schomburg Center for Research in Black Culture, New York Public Library.
18. Muhammad E. History of the Nation of Islam / E. Muhammad. — Atlanta : Secretarius MEMPS Publications, 1994. — 94 p.
19. Muhammad E. Message to the Blackman in America / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad Mosque of Islam No. 2, 1965. — 355 p.
20. Muhammad E. Our Saviour Has Arrived / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1974. — 224 p.
21. Muhammad E. The Fall of America / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1973. — 268 p.
22. Muhammad E. The Supreme Wisdom: Solution to the So-Called Negroes' Problem / E. Muhammad. — Chicago : Muhammad's Temple of Islam, 1957. — 128 p.
23. Newton H. P. Black Capitalism Reanalyzed / H. P. Newton // The Black Panther. — 1971. — 5 June. — P. 9.
24. Newton H. P. Panthers / H. P. Newton // Ebony Magazine. — 1969. — August. — P. 107–108.
25. Seale B. Seize the Time: The Story of the Black Panther Party and Huey P. Newton / B. Seale. — New York : Random House, 1970. — 432 p.
26. SNCC. Minutes of SNCC meeting, April 27–29, 1962 / Student Nonviolent Coordinating Committee. — Box 62, folder 4, Braden Papers, SHSW, 1962. — 10 p.
27. Student Voice. — 1960. — June. — 4 p.
28. To Secure These Rights: The Report of the President's Committee on Civil Rights. — Washington, DC : U.S. Government Printing Office, 1947. —

- Режим доступу: <https://www.trumanlibrary.gov/library/to-secure-these-rights#VII> (дата звернення: 14.09.2024).
29. Truman H. *Years of Trial and Hope* / H. Truman. — Doubleday & Company, 1956. — 183 p.
 30. United Nations. *Charter of the United Nations* // *United Nations Treaty Series*. — 1945. — Vol. 1, XVI. — 112 p.
 31. *Voting Rights Act of 1965*, Pub. L. No. 89-110, 79 Stat. 437. — 1965. — 22 p.
 32. X M. *By Any Means Necessary: Speeches, Interviews, and a Letter* / ed. by G. Breitman. — New York : Pathfinder Press, 1970. — 191 p.
 33. X M. *The End of White World Supremacy: Four Speeches* / ed. by I. B. Karim. — New York : Arcade Publishing, 1989. — 148 p.
 34. Кинг М. Л. *Есть у меня мечта... Избранные труды и выступления* / М. Л. Кинг. — Москва : Наука, 1970. — 94 с.
 35. Програма партії «Чорна пантера» // *Спільне*. — 04.01.2010. — Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/programa-partiyi-chorna-pantera/> (дата звернення: 04.05.2025).
 36. Рузвельт Ф. *Повідомлення Конгресу США про стан державних справ*. —

Режим

доступу:

http://www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html

(дата

звернення: 14.09.2024).

Література

1. Abraham H. *Freedom And The Court* / H. Abraham. — Oxford : Oxford University Press, 1967. — 267 p.
2. Abraham H. *The judicial process: An introductory analysis of the courts of the United States, England and France* / H. Abraham. — United States : Oxford University Press, 1962. — 381 p.

3. Acoli S. A Brief History of the Black Panther Party / S. Acoli. — 1985. — Режим доступа: <http://www.cs.oberlin.edu/students/piaques/etext/acoli-hist-bpp.html> (дата звернення: 04.05.2025).
4. Albert P. Civil Rights and the American Negro / P. Albert, L. Robert. — Trident Press, 1968. — 89 p.
5. Ambrose S. E. Eisenhower: The President / S. E. Ambrose. — New York : Simon and Schuster, 1984. — 750 p.
6. Andrews K. T. Freedom Is a Constant Struggle: The Mississippi Freedom Movement and Its Legacy / K. T. Andrews. — Chicago : University of Chicago Press, 2004. — 265 p.
7. Arsenault R. Freedom Riders: 1961 and the Struggle for Racial Justice / R. Arsenault. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 690 p.
8. Beals M. P. Warriors Don't Cry: A Searing Memoir of the Battle to Integrate Little Rock's Central High / M. P. Beals. — New York : Pocket Books, 1994. — 312 p.
9. Bloom J. Black Against Empire: The History and Politics of the Black Panther Party / J. Bloom, W. E. Martin. — Berkeley : University of California Press, 2013. — 560 p.
10. Bodroghkozy A. Equal Time: Television and the Civil Rights Movement / A. Bodroghkozy. — Urbana : University of Illinois Press, 2012. — 360 p.
11. Brisbane R. Black Activism / R. Brisbane. — Valley Forge : Judson Press, 1974. — 256 p.
12. Brooke E. The Challenge of Change / E. Brooke. — Boston : Little, Brown, 1966. — 149 p.
13. Carson C. Malcolm X: The FBI File / C. Carson ; ed. by D. Gallen ; introd. by S. Lee. — New York : Skyhorse Publishing, 2012. — 514 p.
14. Carter L. The Southern Strategy and the 1952 Election / L. Carter // Journal of American History. — 2010. — No. 3. — P. 25–40.

15. Churchill W. *The COINTELPRO Papers: Documents from the FBI's Secret Wars Against Dissent in the United States* / W. Churchill, J. Vander Wall. — Boston : South End Press, 2002. — 468 p.
16. Clegg C. A. *An Original Man: The Life and Times of Elijah Muhammad* / C. A. Clegg. — New York : St. Martin's Press, 1997. — 377 p.
17. Curtis E. E. *Black Muslim Religion in the Nation of Islam, 1960–1975* / E. E. Curtis. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2006. — 256 p.
18. Dallek R. *Lone Star Rising: Lyndon Johnson and His Times, 1908–1960* / R. Dallek. — New York : Oxford University Press, 1991. — 721 p.
19. Dudziak M. L. *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy* / M. L. Dudziak. — Princeton : Princeton University Press, 2000. — 330 p.
20. Dunston A. G. *An Essay on the Post World War II Civil Rights Movement: The Struggle for Democracy and Beyond* / A. G. Dunston. — Washington, D.C. : ERIC Clearinghouse, 1989. — 22 p.
21. Ely J. W. *The Crisis of Conservative Virginia: The Byrd Organization and the Politics of Massive Resistance* / J. W. Ely. — Knoxville : University of Tennessee Press, 1976. — 220 p.
22. Eskew G. T. *But for Birmingham: The Local and National Movements in the Civil Rights Struggle* / G. T. Eskew. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1997. — 454 p.
23. Euchner C. *Nobody Turn Me Around: A People's History of the 1963 March on Washington* / C. Euchner. — Boston : Beacon Press, 2010. — 256 p.
24. Evanzz K. *The Messenger: The Rise and Fall of Elijah Muhammad* / K. Evanzz. — New York : Pantheon Books, 1999. — 704 p.
25. Evers M. B. *For Us the Living* / M. B. Evers, W. Peters. — Doubleday and Company, 1967. — 378 p.
26. Farmer J. *Lay Bare the Heart: An Autobiography of the Civil Rights Movement* / J. Farmer. — New York : Arbor House, 1985. — 370 p.

27. Forman J. *The Making of Black Revolutionaries* / J. Forman. — New York : Macmillan, 1972. — 553 p.
28. Friedman L. *The civil rights reader: Basic documents of the civil rights movement* / L. Friedman. — New York : Walker, 1967. — 348 p.
29. Gallen D. *Black Americans: The FBI Files* / D. Gallen. — New York : Carroll & Graf, 1994. — 512 p.
30. Gambino F. *The Transgression of a Laborer: Malcolm X in the Wilderness of America* / F. Gambino // *Radical History Review*. — 1993. — No. 55. — P. 23–45.
31. Garrow D. J. *Bearing the Cross: Martin Luther King, Jr., and the Southern Christian Leadership Conference* / D. J. Garrow. — New York : William Morrow, 1986. — 800 p.
32. Garrow D. J. *Protest at Selma: Martin Luther King, Jr., and the Voting Rights Act of 1965* / D. J. Garrow. — New Haven : Yale University Press, 1978. — 346 p.
33. Goldman P. *The Death and Life of Malcolm X* / P. Goldman. — New York : Harper and Row, 1973. — 135 p.
34. Haas J. *The Assassination of Fred Hampton: How the FBI and the Chicago Police Murdered a Black Panther* / J. Haas. — Chicago : Lawrence Hill Books, 2011. — 400 p.
35. Haskins J. *Profiles in Black Power* / J. Haskins. — Garden City : Doubleday, 1972. — 272 p.
36. Hine D. C. *Black Professionals and Race Consciousness: Origins of the Civil Rights Movement, 1890–1950* / D. C. Hine // *The Journal of American History*. — 2003. — Vol. 89, no. 4. — P. 1279–1294. — Режим доступа: <https://doi.org/10.2307/3092543> (дата звернення: 14.09.2024).
37. Hogan W. C. *Many Minds, One Heart: SNCC's Dream for a New America* / W. C. Hogan. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2007. — 463 p.

38. Holley D. *Second Great Emancipation: The Mechanical Cotton Picker, Black Migration, and How They Shaped the Modern South* / D. Holley. — Fayetteville : University of Arkansas Press, 2000. — 284 p.
39. Horne G. *Fire This Time: The Watts Uprising and the 1960s* / G. Horne. — Charlottesville : University of Virginia Press, 2018. — 320 p.
40. Hubert Humphrey | Biography, Facts, & Presidential Candidacy / The Editors of Encyclopaedia Britannica. — Режим доступа: <https://www.britannica.com/biography/Hubert-Humphrey> (дата звернення: 27.09.2024).
41. Huey Newton Foundation. *The History of the Black Panther Party* / Huey Newton Foundation. — 1991. — 192 p.
42. Jeffries H. K. *Bloody Lowndes: Civil Rights and Black Power in Alabama's Black Belt* / H. K. Jeffries. — New York : New York University Press, 2009. — 368 p.
43. Joseph P. E. *Waiting 'til the Midnight Hour: A Narrative History of Black Power in America* / P. E. Joseph. — New York : Henry Holt, 2006. — 399 p.
44. Judge H. *World War II, and Army Racism* / H. Judge // *The Journal of Negro History*. — 1977. — Vol. 62, no. 4. — P. 351–362. — Режим доступа: <https://doi.org/10.2307/2717111> (дата звернення: 14.09.2024).
45. Kahin G. M. *The Asian-African Conference: Bandung, Indonesia, April 1955* / G. M. Kahin. — Ithaca : Cornell University Press, 1956. — 88 p.
46. Laird M. R. *Republican papers* / M. R. Laird. — New York : F. A. Praeger, 1968. — 500 p.
47. Lawson A. *The New Left and the New Values* / A. Lawson // *American Quarterly*. — 1976. — Vol. 28, № 1. — P. 123–130.
48. Lawson S. F. *Black Ballots: Voting Rights in the South, 1944–1969* / S. F. Lawson. — New York : Columbia University Press, 1976. — 474 p.
49. Lee F. *The Conservative Aims of Militant Rhetoric: Black Protest during World War II* / F. Lee // *The Journal of American History*. — 1973. — Vol. 60, no. 3. — P. 692–713.

50. Lincoln C. E. *The Black Muslims in America* / C. E. Lincoln. — Boston : Beacon Press, 1961. — 276 p.
51. Ling P. J. *Martin Luther King, Jr. and the Civil Rights Movement* / P. J. Ling. — London : Routledge, 2002. — 288 p.
52. McGuire P. *Desegregation of the Armed Forces: Black Leadership, Protest and World War II* / P. McGuire // *The Journal of Negro History*. — 1983. — Vol. 68, no. 2. — P. 147–158. — Режим доступа: <https://doi.org/10.2307/2717718> (дата звернення: 14.09.2024).
53. Meier A. *CORE: A Study in the Civil Rights Movement, 1942–1968* / A. Meier, E. Rudwick. — New York : Oxford University Press, 1973. — 563 p.
54. Miller Z. L. *Crisis in Little Rock: Race and Resistance in Arkansas* / Z. L. Miller. — Baton Rouge : Louisiana State University Press, 1967. — 250 p.
55. Morison S. *The Oxford History of the American People* / S. Morison. — New York : Oxford University Press, 1965. — 1053 p.
56. Morris A. D. *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change* / A. D. Morris. — New York : Free Press, 1984. — 354 p.
57. Moses W. *Classical Black Nationalism (From the American Revolution to Marcus Garvey)* / W. Moses. — New York : NYU Press, 1996. — 256 p.
58. Nevins A. *A Pocket History of the United States* / A. Nevins, H. Commager. — New York : Knopf, 1968. — 534 p.
59. Nichols L. *Breakthrough on the Color Front* / L. Nichols. — New York : Random House, 1954. — 235 p.
60. O'Reilly K. *Racial Matters: The FBI's Secret File on Black America, 1960–1972* / K. O'Reilly. — New York : Free Press, 1991. — 456 p.
61. *Off the Pigs! The History and Literature of the Black Panther Party*. — Metuchen : Scarecrow Press, 1976. — 280 p.
62. Ogbar J. O. G. *Black Power: Radical Politics and African American Identity* / J. O. G. Ogbar. — Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2004. — 258 p.

63. Payne C. M. *I've Got the Light of Freedom: The Organizing Tradition and the Mississippi Freedom Struggle* / C. M. Payne. — Berkeley : University of California Press, 1995. — 525 p.
64. Pickney A. *Red, Black, and Green: Black Nationalism in the United States* / A. Pickney. — New York : Cambridge University Press, 1976. — 272 p.
65. *Proceedings of the U.S. Political Conventions of 1952* / ed. by J. Thompson. — Washington : Government Printing Office, 1955. — 120 p.
66. Raines H. *My Soul Is Rested: Movement Days in the Deep South Remembered* / R. Raines. — New York : Putnam, 1977. — 496 p.
67. Ransby B. *Ella Baker and the Black Freedom Movement: A Radical Democratic Vision* / B. Ransby. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2003. — 496 p.
68. Record W. *The Negro and the Communist Party* / W. Record. — Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1951. — 378 p.
69. Reddick L. D. *Crusader Without Violence: A Biography of Martin Luther King, Jr.* / L. D. Reddick. — New York : Harper & Brothers, 1959. — 243 p.
70. Rhodes J. *Framing the Black Panthers: The Spectacular Rise of a Black Power Icon* / J. Rhodes. — New York : New Press, 2007. — 416 p.
71. Rustin B. *Strategies for Freedom: The Changing Patterns of Black Protest* / B. Rustin. — New York : Columbia University Press, 1976. — 82 p.
72. Schlesinger A. M. Jr. *History of American presidential elections, 1789–1968* / A. M. Schlesinger Jr. ; ed. by F. L. Israel. — New York : Chelsea House, 1971. — 3959 p.
73. Sharon J. W. *Brown v. Board of Education of Topeka* / J. W. Sharon. — ABDO Publishing Company, 2015. — 48 p.
74. Shostak D. A. *Crosby Smith: Forgotten Witness to a Mississippi Nightmare* / D. A. Shostak // *Negro History Bulletin*. — 1974. — Vol. 37. — P. 321.
75. Sitkoff H. *The struggle for Black equality, 1954–1980* / H. Sitkoff. — New York : Hill and Wang, 1981. — 259 p

76. Skrentny J. D. The Effect of the Cold War on African-American Civil Rights: America and the World Audience, 1945–1968 / J. D. Skrentny // *Theory and Society*. — 1998. — Vol. 27, no. 2. — P. 237–285. — Режим доступа: <http://www.jstor.org/stable/657868> (дата звернення: 14.09.2024).
77. Stimson H. L. On active service in peace and war / H. L. Stimson. — London : Hutchinson, 1948. — 728 p.
78. Sugrue T. J. The Origins of the Urban Crisis: Race and Inequality in Postwar Detroit / T. J. Sugrue. — Princeton : Princeton University Press, 1996. — 432 p.
79. Thornton J. M. Dividing Lines: Municipal Politics and the Struggle for Civil Rights in Montgomery, Birmingham, and Selma / J. M. Thornton. — Tuscaloosa : University of Alabama Press, 2002. — 398 p.
80. Watters P. Climbing Jacob's Ladder: The Arrival of Negroes in Southern Politics / P. Watters, R. Cleghorn. — New York : Harcourt Brace and World, 1967. — 389 p.
81. Whitfield S. J. A Death in the Delta: The Story of Emmett Till / S. J. Whitfield. — Free Press, 1991. — 208 p.
82. Williams J. Eyes on the Prize: America's Civil Rights Years, 1954–1956 / J. Williams. — Viking Press, 1987. — 300 p.
83. Wilson R. Civil Rights in the United States: Truman to Eisenhower / R. Wilson. — New York : Academic Press, 2007. — 250 p.
84. Woods J. The Cold War and the Struggle for Civil Rights / J. Woods, B. Aloe, C. R. Weinberg // *OAH Magazine of History*. — 2010. — Vol. 24, no. 4. — P. 13–17. — Режим доступа: <http://www.jstor.org/stable/23210195> (дата звернення: 14.09.2024).
85. Woodward C. V. The Strange Career of Jim Crow / C. V. Woodward. — Oxford : Oxford University Press, 1955. — 245 p.
86. Zinn H. SNCC: The New Abolitionists / H. Zinn. — Boston : Beacon Press, 1965. — 286 p.

87. Аптекер Г. История американского народа: Колониальная эра / Г. Аптекер. — Москва : Государственное издательство иностранной литературы, 1961. — 267 с.
88. Болховитинов Н. История США в четырёх томах: 1945—1987 / Н. Болховитинов. — Москва : Наука, 1987. — 744 с.
89. Брэдли Л. «Черно-белый» мир полный нюансов / Л. Брэдли // Дружба народов. — 1997. — № 7. — С. 175.
90. Геевский И. А. США: Негритянская проблема Вашингтон в негритянском вопросе (1945–1972) / И. А. Геевский. — Москва : Международные отношения, 1973. — 347 с.
91. История США. — Москва : Наука, 1985. — Т. 4. — 423 с.
92. Конончук Ю. В. Ідеологія насильства в контексті боротьби афроамериканців за громадянські права в США (1950–1970-ті рр.) / Ю. В. Конончук // Вісник аграрної історії. — 2020. — № 31–34. — С. 250–258. — Режим доступу: <https://doi.org/10.31392/VAN-2020.30-34.23> (дата звернення: 14.09.2024).
93. Миллер У. Мартин Лютер Кинг. Жизнь, страдание и величие / У. Миллер ; пер. з англ. В. Т. Олейника. — Москва : Рудомино: Текст, 2004. — 288 с.
94. Митрохин Л. М. Негритянское движение в США: идеология и практика / Л. М. Митрохин. — Москва : Международные отношения, 1974. — 164 с.
95. Очерки новой и новейшей истории США: в 2 т. — Москва : Изд-во АН СССР, 1960. — Т. 2. — С. 379–384.
96. Свободны наконец. Движение за гражданские права в США / за ред. М. Д. Фридмана. — Washington : U.S. Department of State, 2008. — 66 с.
97. Семенцов Н. Десегрегация в Вооружённых силах США (1945–1952 гг.) / Н. Семенцов // Военно-исторический журнал. — 2012. — № 8. — С. 54–56.

98. Сосновский Н. Desdemona must die! История партии "Черные Пантеры" / Н. Сосновский // Забриска Rider (Москва). — 1996. — № 4. — С. 89.
99. Фостер У. Очерк политической истории Америки / У. Фостер. — Москва : Издательство иностранной литературы, 1953. — 761 с.
100. Чиркин Е. Дискриминация национальных меньшинств США / Е. Чиркин. — Москва : Изд-во АН СССР, 1958. — 60 с.

РЕЗЮМЕ

У дипломній роботі здійснено аналіз боротьби афроамериканського населення США за громадянські права в період із середини 1940-х до початку 1970-х років. Джерельна база дослідження охоплює законодавчі акти, офіційні документи, нарративні та особові джерела, періодичну пресу й програмні документи провідних громадських організацій.

Перший розділ присвячено дослідженню расової проблеми в США в перше повоєнне десятиріччя. Висвітлено передумови актуалізації питання громадянських прав афроамериканців, особливості внутрішньої політики адміністрацій Гаррі Трумена та Дуайта Айзенговера щодо «негритянського питання», позицію Верховного суду США, а також процес формування ідеологічних засад боротьби за права. Особливу увагу приділено діяльності Елайджі Мухаммеда як лідера «Нації Ісламу», його концепції чорного націоналізму й сепаратизму, а також формуванню стратегій громадянського активізму в контексті становлення таких лідерів афроамериканського руху, як Малкольма Літгла і Мартін Лютер Кінг.

Другий розділ зосереджено на еволюції негритянського руху за громадянські права. У ньому проаналізовано нову фазу боротьби (1955–1959), що характеризувалася діяльністю різноманітних організацій. У 1960–1965 рр. відбулася трансформація тактики руху, що включала ненасильницькі акції, марші й кампанії за десеґрегацію. Окремо розглянуто діяльність партії «Чорні Пантери», яка відстоювала принципи збройного самозахисту з позицій соціалістичної ідеології та протидії системному расизму через соціальні ініціативи, зокрема програми безкоштовного харчування для дітей.

Результати дослідження засвідчують, що боротьба афроамериканців за громадянські права еволюціонувала від локальних ініціатив до потужного загальнонаціонального руху, який став каталізатором прийняття ключових законодавчих актів, зокрема Закону про громадянські права 1964 року та Закону про виборчі права 1965 року. Різноманітність ідеологічних підходів –

від ненасильницького спротиву Мартіна Лютера Кінга до сепаратистських ідей Елайджи Мухаммеда та революційних методів партії «Чорних Пантер» – забезпечувала широкий спектр мобілізаційних стратегій, але водночас спричиняла внутрішні ідеологічні конфлікти. До початку 1970-х років репресивні заходи влади, зокрема програма ФБР COINTELPRO, суттєво послабили радикальні течії руху.

Ключові слова: громадянські права, афроамериканці, расова дискримінація, «Нація Ісламу», партія «Чорні Пантери», Елайджа Мухаммед, Мартін Лютер Кінг, Малкольм Літл, ненасильницький спротив.

SUMMARY

The thesis examines the African American struggle for civil rights in the United States from the mid-1940s to the early 1970s. The source base of the study encompasses legislative acts, official documents, narrative and personal sources, periodicals, and programmatic documents of leading civil rights organizations.

The first chapter is dedicated to exploring the racial issue in the United States during the first post-war decade. It highlights the preconditions for the heightened focus on African American civil rights, the characteristics of the domestic policies of the Harry Truman and Dwight Eisenhower administrations regarding the "Negro question," the stance of the U.S. Supreme Court, and the process of forming the ideological foundations of the civil rights struggle. Special attention is given to the activities of Elijah Muhammad as the leader of the Nation of Islam, his concepts of Black nationalism and separatism, as well as the development of civil activism strategies in the context of the emergence of prominent African American leaders such as Malcolm Little and Martin Luther King Jr.

The second chapter focuses on the evolution of the African American civil rights movement. It analyzes a new phase of the struggle (1955–1959), characterized by the activities of various organizations. Between 1960 and 1965, the movement underwent a transformation in tactics, incorporating nonviolent actions, marches, and desegregation campaigns. The activities of the Black Panther Party, which

advocated for armed self-defense grounded in socialist ideology and countered systemic racism through social initiatives, such as free breakfast programs for children, are examined separately.

The research findings demonstrate that the African American struggle for civil rights evolved from localized initiatives into a powerful nationwide movement, serving as a catalyst for the adoption of key legislative acts, notably the Civil Rights Act of 1964 and the Voting Rights Act of 1965. The diversity of ideological approaches—from Martin Luther King Jr.'s nonviolent resistance to Elijah Muhammad's separatist ideas and the revolutionary methods of the Black Panther Party—provided a broad spectrum of mobilization strategies but also led to internal ideological conflicts. By the early 1970s, repressive government measures, particularly the FBI's COINTELPRO program, significantly weakened the radical wings of the movement.

Keywords: civil rights, African Americans, racial discrimination, Nation of Islam, Black Panther Party, Elijah Muhammad, Martin Luther King Jr., Malcolm Little, nonviolent resistance.